

TÜRKÇE VE MACARCANIN YAPIM EKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

BURÇİN ÇALIŞKAN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZİRAN 2019

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylarm.

Prof. Dr. Serdar SAYAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Müdürü

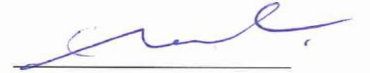
Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda bir Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanları

Dr. Öğr. Üy. Necmettin TURİNAY
(TOBB ETÜ, Türk Dili ve Edebiyatı)

Doç Dr. Erdal Çoban
(Ankara Üniversitesi, Hungaroloji)

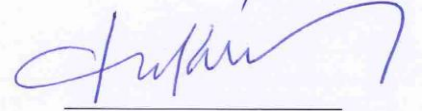

Tez Jürisi Üyeleri

Prof. Dr. Emine Yılmaz
(Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı)

Dr. Öğr. Üy. İsa Kerem Bayırlı
(TOBB ETÜ, Türk Dili ve Edebiyatı)

Dr. Öğr. Üy. Yavuz Özgüldür
(TOBB ETÜ, Tarih)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

BURÇİN ÇALIŞKAN

ÖZ

TÜRKÇE VE MACARCANIN YAPIM EKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

ÇALIŞKAN, Burçin

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Necmettin TURİNAY

2. Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdal ÇOBAN

Türkçe ve Macarca arasındaki köken ilişkisi, yüz yılı aşkın bir süredir tartışılmakta olan bir meseledir. Türkçeden Macarcaya geçmiş birçok kelimenin varlığı bilinmekle beraber, iki dil arasındaki ilişkinin sırf kelime alışverişi düzeyinde mi kaldığı, yoksa yapısal ortaklık ve etkileşimlerden mi ileri geldiği meselesi henüz yeterince aydınlatılabilmemiş değildir.

Tarihin farklı dönemlerinde Macarların çeşitli Türk topluluklarıyla -Hazarlar, Avrupa Hunları, Peçenekler ve Osmanlılar- çok sıkı ilişkileri olmuş ve bu ilişkiler tabii olarak dile de yansımıştır. Ural-Altay dil ailesi teorisi ortaya atıldığında her iki dilin aynı dil ailesine mensubiyeti ileri sürülmüşse de zamanla bu görüş bırakılarak Ural ve Altay'ın iki farklı dil ailesi teşkil ettiği görüşü kabul edilmiş, böylece Türkçe ve Macarca farklı dil aileleri içinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

Türkçe ile Macarca arasındaki benzerlikler tarihsel yakınlıklardan dolayı meydana gelen bir ödünçleme mi, yoksa bu iki dil gerçekten aynı kökenden mi geliyor? Bu

hususla ilgili yapılacak her yorum, kanıt gerektirir. Bunun için de karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Her iki dilin eklemeli bir yapıya sahip olması, öncelikle iki dil arasındaki ek karşılaştırmalarının ne kadar önemli olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bu amaçla tezde, Türkçedeki yapım ekleri ile Macarcadaki yapım ekleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar, tanıklar eşliğinde yapı ve işlev boyutuyla tartışılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Macarca, yapım ekleri, dil aileleri, Ural-Altay

ABSTRACT

A COMPARISON OF TURKISH AND HUNGARIAN LANGUAGES DERIVATIONAL AFFIXES

ÇALIŞKAN, Burçin

Master of Arts, Turkish Language and Literature

Supervisor: Asst. Prof. Necmettin TURİNAY

2nd Supervisor: Assoc. Prof. Erdal ÇOBAN

The relationship of origin between Turkish and Hungarian languages has been a matter of debate for more than a century. Although there are many words in Hungarian borrowed from Turkish, the question of whether the relationship between these two languages is only based on word exchange is yet to be clarified.

In different periods of history Hungarians have had close relationship with different Turkish communities such as Khazars, European Hun Empire, Pechenegs and Ottomans, Turks and these relationship has naturally been reflected on their language. Even though Turkish and Hungarian were taken to be members of the same family when theory of then Ural-Altaic family was first proposed, later this view has been abandoned. Thus, Turkish and Hungarian have been taken to be members of distinct language families.

Are the similarities between Turkish and Hungarian languages due to borrowings as a consequence of historical affinities or do these two languages come from the

same origin? A comprehensive answer to this question requires extensive evidence. Comparative studies are requirement for such an endeavour. The fact that both languages are agglutinative shows that it is quite important to compare affixes.

With the purpose, in this thesis, the similarities and differences between derivational affixes in Turkish and Hungarian will be discussed in terms of structure and function.

Key Words: Turkish, Hungarian, derivational affixes, language families, Ural-Altai

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tez hazırlama sürecimde kıymetli fikirleriyle yol gösteren ve yönlendiren, danışmanlığımı üstlenen ancak Yök yönetmeliği ve enstitü kararından dolayı son anda çıkan bir aksilikle resmî danışmanım olarak buraya adını yazamadığım değerli hocam Sayın Leyla Karahan'a; daha yüksek lisansa başlamadan aklımda böyle bir tez konusu bulunduğunu söylediğimde danışmanlığımı üstlenirim diyerek bana destek olan danışman hocam Sayın Erdal Çoban'a; değerli fikirleri ve yol göstericiliğiyle her zaman bize yardımcı olan, tez sırasında da kıymetli görüşlerini eksik etmeyen ve son anda çıkan yönetmelik engeli dolayısıyla resmî danışmanım olmayı kabul edip, daralan süreye rağmen tezimi baştan sona inceleyerek katkılarını esirgemeyen değerli hocam Sayın Necmettin Turinay'a; yüksek anlayışı ve ilgisiyle desteklerini esirgemeyen bölüm başkanımız Tuba Işınsoy İsen Durmuş'a teşekkür ederim.

Macarca eğitimim konusunda bana her zaman destek veren, başta derslerine devam ettiğim Sayın Erdal Çoban, İsmail Doğan ve Naciye Güngörmüş olmak üzere, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Hungaroloji bölümü kadrosuna teşekkür ederim.

Her zaman bana güvenen ve bu süreçte de desteklerini benden esirgemeyen sevgili annem Ayşe Çalışkan ile babam Halil İbrahim Çalışkan'a teşekkür ederim. Bu süre zarfında manevi açıdan destekçim olan başta Ümmü Burçin Özkan ve ofis arkadaşım Beril İzel Esmer olmak üzere bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim. Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca, bana bir üniversiteden çok daha fazla katkıda bulunan okulum TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesine ve bütün akademik personeline teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimimi 2210-a Genel Yurt İçi Yüksek Lisans Programı ile destekleyen TÜBİTAK'a da aynı şekilde teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
1.1.Tarih Boyunca Türk-Macar İlişkileri.....	7
1.2.Türk ve Macar İlişkilerinin Dilbilimsel Yönü.....	18
BÖLÜM II: YAPIM EKLERİ.....	23
2.1. Türkçede Yapım Ekleri.....	23
2.1.a. İsimden İsim Türeten Ekler.....	26
2.1.b. Fiilden İsim Türeten Ekler.....	34
2.1.c. İsimden Fiil Türeten Ekler.....	38
2.1.ç. Fiilden Fiil Türeten Ekler.....	40
2.1.d. Fiilimsi Ekleri.....	43
2.1.d.i. İsim- Fiil Ekleri.....	43
2.1.d.ii Sıfat-Fiil Ekleri.....	44
a. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Ekleri.....	45
b. Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekleri.....	45
c. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Ekleri.....	46
2.1.d.iii. Zarf-Fiil Ekleri.....	47
2.2. Macarcada Yapım Ekleri.....	48
2.2.a. İsimden İsim Türeten Yapım Ekleri.....	48
2.2.b. Fiilden İsim Türeten Yapım Ekleri.....	50
2.2.c. İsminden Fiil Türeten Yapım Ekleri.....	50
2.2.ç. Fiilden Fiil Türeten Yapım Ekleri.....	51
2.2.d. Fiilimsi Ekleri.....	51
BÖLÜM III: MACARCA VE TÜRKÇEDE AYNI İŞLEVLERİ KARŞILAMADA KULLANILAN YAPIM EKLERİ.....	53
3.1. İsimden İsim Türeten Yapım Ekleri.....	53
3.1.a.Macarca +sÁg: Türkçe +IXk.....	53

3.1.a.i. Soyut İsim.....	53
3.1.a.ii.Meslek İsmi.....	53
3.1.b. Macarca +kA ve +(V)cskA: Türkçe +CXk, +CAk, +cXğAz, +cAğIz.....	54
3.1.b.i. Küçültme.....	54
3.1.b.ii. Acıma.....	54
3.1.c.Macarca +(V)s: Türkçe +CX, +IX, +sX ve +CA.....	54
3.1.c.i.Meslek İsmi.....	54
3.1.c.ii. Huy Edinme.....	54
3.1.c.iii.Benzerlik.....	54
3.1.d.iv.Sayı İsimleri.....	55
3.1.ç.Macarca+(A)tlAn, +tAlAn: Türkçe +sXz.....	55
3.1.ç.i.Yoksunluk.....	55
3.1.d. Macarca +i: Türkçe +sAl ve +ki.....	55
3.1.d.i. Aitlik.....	55
3.1.d.ii. Kavram İsmi.....	55
3.1.e. Macarca –An: Türkçe +CA, +CAk ve +IA Ekleri.....	56
3.1.e.i. Zarf Türetme.....	56
3.1.f. Macarca +Ul: Türkçe +CA.....	56
3.1.f.i. Dil İsmi.....	56
3.1.f.ii. Zarf Türetme.....	56
3.1.g. Macarca +itás: Türkçe +IXk.....	56
3.1.g.i. Soyut İsim.....	56
3.2. Fiilden İsim Türeten Yapım Ekleri.....	57
3.2.a. Macarca -Ás: Türkçe -mAk, -mA, Xş, -X ve -(X)m.....	57
3.2.a.i. Mastar Eki.....	57
3.2.a.ii. Fiil İsmi.....	57
3.2.a.iii. Fiilin Sonucu.....	57
3.2.b. Macarca -Ó: Türkçe -(y)An, -mAn, -(X)r, -XcX , -Xç, -gAç ve -GX Ekleri.....	57
3.2.b.i. EylemiYapan.....	57
3.2.b.ii. Alet İsmi.....	58

3.2.b.iii. Basit Olay.....	58
3.2.c. Macarca –mAny: Türkçe X.....	58
3.2.c.i. Eylemin Sonucu.....	58
3.2.ç. Macarca - Ós: Türkçe -An ve –GXn.....	58
3.2.ç.i. Fiilin Sonucu.....	58
3.3. İsimden Fiil Türeten Yapım Ekleri.....	59
3.3.a. Macarca +(V)z- és +(V)l-: Türkçe +lA-.....	59
3.3.a.i. Yapmak ya da Olmak.....	59
3.3.b. Macarca +kVdik-, +(V)skVdik-: Türkçe +lAn-.....	59
3.3.b.i. Sıfat ve İsimlerden Fiil Türetme.....	59
3.3.c. Macarca +ít-: +lA-, +lAt- ve +lAş-.....	59
3.3.c.i. Karakteristik Anlamda Fiiller Türetme.....	59
3.3.ç. Macarca +ál-: Türkçe +lA- +lAn-.....	59
3.3.ç.i. Yapmak Anlamında Fiiller.....	59
3.3.d. Macarca +(V)g-: Türkçe +(X)r-.....	60
3.3.d.i. Yansıma İsimlerden Fiil Türetme.....	60
3.3.e. Macarca +Vdik-: Türkçe +Ar-, +lAş- ve +lAn-.....	60
3.3.e.i. Yapma Anlamında Fiiller Türetme.....	60
3.4. Fiilden Fiil Türeten Yapım Ekleri.....	60
3.4.a. Macarca -(t)At-: Türkçe -DXr-, -(X)r-, -Ar-, -t-.....	60
3.4.a.i. Ettirgenlik.....	60
3.5. Fiilimsi Ekleri.....	61
3.5.a. Macarca –ni: Türkçe -mAk ve –mA.....	61
3.5.a.i. Mastar Eki.....	61
3.5.b. Macarca – t, -Vtt: Türkçe -mXş, -DXk.....	61
3.5.b.i. Sıfat-Fiil.....	61
3.5.c. Macarca . -AndÓ: Türkçe –AcAk.....	61
3.5.c.i. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil.....	61
3.5.ç. Macarca –vA: Türkçe –ArAk/-Xp.....	61
3.5.ç.i. Zarf-Fiil.....	61

BÖLÜM IV: MACARCA VE TÜRKÇE YAPIM EKLERİNİN İŞLEVLERİ VE YAPILARI BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....	62
---	----

A. Macarca ve Türkçe İsimden İsim Türetme Ekleri.....	62
4.1. Macarca +sÁg: Türkçe +IXk.....	62
4.1.a. İşlevleri.....	62
4.1.a.i. Soyut İsimler Yapmak.....	62
a. Kelime Tabanlarında.....	62
b. Başka bir yapım ekinden sonra.....	66
4.1.a.ii. Somut İsimlere Gelerek Soyut İsimler Yapma.....	69
4.1.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	72
4.1.b.i. Kök Anlamıyla İlişkisiz Kelimeler Türetme.....	72
4.1.b.ii. Topluluk İsimleri Türetme.....	73
4.1.b.iii. +IXk Eki.....	73
4.1.c. Kullanım Özellikleri.....	74
4.1.c.i. Leksikal Sınırlamalar.....	74
4.1.c.ii. +nyi Ekiyle Kullanılamaması.....	75
4.1.ç. Yapısal Özellikleri.....	75
4.1.d. Sonuç.....	75
4.2. Macarca +kA ve +(V)cskA: Türkçe +CXk, +CAk, +cXğAz, +cAğIz... 76	76
4.2.a. İşlevleri.....	76
4.2.a.i. Küçültme.....	76
4.2.a.ii. Acıma.....	77
4.2.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	80
4.2.b.i. Kişi İsimlerini Sevimli Hâle Getirme.....	80
4.2.b.ii. +CAk Eki.....	80
4.2.b.iii. +CXk Eki.....	81
4.2.c. Kullanım Özellikleri.....	82
4.2.ç. Yapısal Özellikleri.....	82
4.3. Macarca +(V)s: Türkçe +CX, +IX, +sX ve +CA.....	83
4.3.a. İşlevleri.....	83
4.3.a.i. Meslek İsimleri Türetme.....	83
4.3.a.ii. Bir Sanat veya Spor Dalıyla Uğraşan Kişi İsmi Ya da Bir İş Hüv Edinen Kişi İsmi Türetme.....	85
4.3.a.iii. Benzerlik İşlevi.....	86
4.3.a.iv. Sayı İsimlerinden Kelime Türetme.....	88
4.3.a.v. İsimlerden Niteleme İsimleri Türetme.....	89
4.3.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	93
4.3.b.i. Yaşında Anlamı Bildirme.....	93

4.3.b.ii. Sınıf Sırası Bildirme.....	93
4.3.b.iii. +CX Eki.....	94
4.3.b.iv. +CA Eki.....	94
4.3.b.v. +IX Eki.....	96
4.4. Macarca +(A)tIAn, +tAlAn: Türkçe +sXz.....	98
4.4.a. İşlevleri.....	98
4.4.a.i. Yoksunluk İşlevi.....	98
4.4.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	104
4.4.c. Kullanım Özellikleri.....	105
4.4.ç. Sonuç.....	106
4.5. Macarca +i: Türkçe +sAl ve +ki.....	106
4.5.a. İşlevleri.....	106
4.5.a.i. Aitlik Eki İşlevi.....	106
4.5.a.ii. Soyut Bilim ve Sanat Kavramları Türetme.....	107
4.5.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	109
4.5.b.i. Meslek ve İşlev İsimleri Türetme.....	109
4.5.b.ii. Kurum İsimleri Türetme.....	109
4.5.b.iii. Konum İsimleri Türetme.....	110
4.5.b.iv. Zaman Bildiren Kelimeler Türetme.....	110
4.5.b.v. Kişi İsimlerine Eklenme.....	111
4.5.b.vi. +ki Eki.....	111
4.5.b.vii. +Al/+sAl Eki.....	112
4.5.c. Kullanım Özellikleri.....	113
4.6. Macarca +beli.....	113
4.6.a. İşlevleri.....	113
4.6.b. Kullanım Özellikleri.....	114
4.7. Macarca +An: Türkçe +CA, +CAk ve +IA Ekleri.....	115
4.7.a. İşlevleri.....	115
4.7.a.i. Niteleme İsimlerinden Zarf Türetme.....	115
4.7.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	119
4.7.b.i. +CA Eki.....	119
4.7.b.ii. +CAk Eki.....	119
4.7.b.iii. +IA Eki.....	119

4.7.c. Kullanım Özellikleri.....	120
4.8. Macarca +lAg.....	121
4.8.a. İşlevleri.....	121
4.8.a.i. Terim İsimleri Türetme.....	121
4.9. Macarca +Ul: Türkçe +CA.....	121
4.9.a. İşlevleri.....	121
4.9.a.i. Millet İsimlerinden Dil İsimleri Türetme.....	121
4.9.a.ii. Sıfatlardan Zarf Türetme.....	122
4.10. Macarca +itás: Türkçe +lXk.....	126
4.10.a. İşlevleri.....	126
4.10.a.i. Soyut İsimler Türetme.....	126
4.11. Macarca +nyi.....	127
4.11.a. İşlevleri.....	127
4.12. Macarca +kor.....	128
4.12.a. İşlevleri.....	128
4.12.a.i. İsimlerden Zarf Türetmek.....	128
4.13. Macarca +(V)stUl.....	130
4.13.a. İşlevleri.....	130
4.13.a.i. İsimlerden Zarf Türetme.....	130

B. Macarca ve Türkçe Fiilden İsim Türetme Ekleri

4.14. Macarca -Ás: Türkçe -mAk, -mA, Xş, -X ve -(X)m.....	131
4.14.a. İşlevleri.....	131
4.14.a.i. Master Eki Olarak Kullanılma.....	131
4.14.a.ii. Fiil İsmi Türetme.....	132
4.14.a.iii. Fiilin Sonucunu Belirten İsimler Türetme.....	135
4.14.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	137
4.14.b.i. -mAk Eki.....	137
4.14.b.ii. -mA Eki.....	137
4.14.b.iii. -Xş Eki.....	138
4.14.b.iv. -X Eki.....	138
4.14.b.v. -(X)m Eki.....	138
4.14.c. Kullanım Özellikleri.....	139
4.15. Macarca -Ó: Türkçe -(y)An, -mAn, -(X)r, -XcX, -Xç, -gAç ve -GX Ekleri.....	140

4.15.a. İşlevleri.....	140
4.15.a.i. Eylemi Yapanı Bildirme.....	140
4.15.a.ii. Eylem Vasıtası ya da Aleti Anlamında İsimler Türetme.....	143
4.15.a.iii. Basit Olay Bildiren İsimler Türetme.....	144
4.15.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	145
4.15.b.i. -(y)An Eki.....	145
4.15.b.ii. -(y)XcX Eki.....	145
4.15.b.iii. -r, Ar, -(X)r Ekleri.....	146
4.15.b.iv. -mAn Eki.....	146
4.15.b.v. -gAç Eki.....	146
4.15.b.vi. -GX Eki.....	146
4.15.c. Kullanım Özellikleri.....	147
4.16. Macarca –mAny: Türkçe -X.....	148
4.16.a. İşlevleri.....	148
4.16.a.i. Eylemin Sonucunu Bildiren İsimler Türetmek.....	148
4.17. Macarca - Ós: Türkçe -An ve -GXn.....	148
4.17.a. İşlevleri.....	148
4.17.a.i. Fiilin Sonucunu Bildiren Niteleme İsimleri.....	148
4.17.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	149
4.17.b.i. -GXn Eki.....	149
C. Macarca ve Türkçe İsimden Fiil Türetme Ekleri.....	150
4.18. Macarca +(V)z- és +(V)l-: Türkçe +IA-.....	150
4.18.a. İşlevleri.....	150
4.18.a.i. İsimlerden Yapmak ya da Oynamak Anlamlı Fiiller Türetmek.....	150
4.18.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler.....	153
4.18.b.i. +IA- Eki.....	153
4.18.c. Kullanım Özellikleri.....	154
4.19. Macarca +kVdik-, +(V)skVdik-: Türkçe +IAn-.....	155
4.19.a. İşlevleri.....	155
4.19.a.i. Sıfat ve İsimlerden Fiil Türetme.....	155
4.19.b. Kullanım Özellikleri.....	157
4.19.b.i. Yoksunluk Eki Almış Sıfatlara Eklenme.....	157
4.19.b.ii. İnsan Özelliği Taşımayan Kelimelere Eklenme.....	157
4.19.c. Fonetik Özellikleri.....	157

4.20. Macarca +ít-: +IA-, +IAt- ve +IAş-	158
4.20.a. İşlevleri	158
4.20.a.i. Karakteristik Anlamda Fiiller Türetme	158
4.20.b. Kullanım Özellikleri	161
4.20.b.i. Renk İsimlerine Eklenme	161
4.20.b.ii. Sıfatlara Eklenme	161
4.20.c. Fonetik Özellikleri	162
4.21. Macarca +Ul-	162
4.21.a. İşlevleri	162
4.21.a.i. İsimlerden Birleşik Fiiller Türetme	162
4.22. Macarca +ál-: Türkçe +IA- +IAn-	164
4.22.a. İşlevleri	164
4.22.a.i. Yapmak Anlamı Taşıyan Filler Türetme	164
4.23. Macarca +(V)g-: Türkçe +(X)r-	165
4.23.a. İşlevleri	165
4.23.a.i. Yansıma İsimlerden Fiil Türetme	165
4.23.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler	166
4.23.b.i. +(X)r- Eki	167
4.24. Macarca +Vdik-: Türkçe +Ar-, +IAş- ve +IAn	167
4.24.a. İşlevleri	167
4.24.a.i. Yapma Anlamı Taşıyan Fiiller Türetme	167
Ç. Macarca ve Türkçe Fiilden Fiil Türetme Ekleri	168
4.25. Macarca -(V)gAt-	168
4.25.a. İşlevleri	168
4.25.a.i. Eylemi Sürekli Hâle Getirmek	168
4.25.b. Kullanım Özellikleri	171
4.25.b.i. -(V)gAt- Ekinin Eklenemediği Durumlar	171
a. Tek Heceli Kelimelere Eklenememe	171
b. Leksikal Engellerden Dolayı Eklenememe	171
c. Durum Fiillerine Eklenememe	171
ç. Dönüştürülme Ekinden Sonra Getirilememe	171
4.26. Macarca -(t)At-: Türkçe -DXr-, -(X)r-, -Ar-, -t-	172
4.26.a. İşlevleri	172

4.26.a.i. Ettirgenlik İşlevi.....	172
4.26.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevleri.....	174
4.26.b.i. -Ar- Eki.....	174
4.26.b.ii. -DXr- Eki.....	175
4.26.b.iii. -(X)r- Eki.....	175
4.26.b.iv. -(X)t- Eki.....	175
4.26.c. Yapısal Özellikleri.....	176
D. Macarca ve Türkçe Fiilimsi Ekleri.....	176
4.27. Macarca –ni: Türkçe -mAk ve –mA.....	176
4.27.a. İşlevleri.....	176
4.27.a.i. Mastar Eki İşlevi.....	176
4.27.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevleri.....	178
4.27.b.i. -mAk Eki.....	179
4.27.b.ii. -mA Eki.....	179
4.27.c. Kullanım Özellikleri.....	180
4.27.c.i. Sonu sz ve v-s ile Biten Tek Heceli Fiillerden Sonra.....	180
4.27.c.ii. Uzun Ünlü+t Sesi İle Biten Fiillerden Sonra.....	180
4.27.c.iii. İki Ünsüzle Biten Fiillerden Sonra.....	180
4.28. Macarca – t, Vtt: Türkçe -mXş, -DXk.....	181
4.28.a. İşlevleri.....	181
4.28.a.i. Sıfat-Fiil İşlevi.....	181
4.28.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan Özellikler.....	182
4.28.b.i. -DXk Eki.....	183
4.28.b.ii. -mXş Eki.....	183
4.29. Macarca . -AndÓ: Türkçe –AcAk.....	184
4.29.a. İşlevleri.....	184
4.29.a.i. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Eki.....	184
4.29.b. Kullanım Özellikleri.....	185
4.29.b.i. -hAt Ekinden Sonra Kullanılmama.....	185
4.30. Macarca –vA: Türkçe -ArAk, -Xp.....	186
4.30.a. İşlevleri.....	186
4.30.a.i. Zarf-Fiil İşlevi.....	186

4.30.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan Özellikler.....	188
4.30.b.i. -ArAk Eki.....	188
4.30.b.ii. -(y)Xp Eki.....	188
4.31. Macarca –hAtÓ.....	189
4.31.a. İşlevleri.....	189
4.31.a.i. Birleşik Fiil Türetme İşlevi.....	189
BÖLÜM V: SONUÇ.....	190

KISALTMALAR LİSTESİ

Mac.: Macarca

Trkç.: Türkçe

BÖLÜM I

GİRİŞ

Dilbilim alanında karşılaştırmalı araştırmalar yapmak büyük bir önem arz etmektedir. Son yıllarda karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarının Türkiye’de de öne çıkmaya başladığı görülüyor. Nitekim Mustafa Sarı’nın yaptığı *Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi* adlı çalışma bunlardan biridir.¹ Yine 2004 yılında Ege Üniversitesi’nde Ahmet Bican Ercilasun ile yaptığı “İslam Öncesi Türk-Fars Dilleri Kelime İlişkisi” adlı yüksek lisans tezini² hazırlayan ve şu anda Gümüşhane Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyeliği yapan, sonradan isim değişikliği yaptığı da anlaşılan Cihangir Kızılören’in *Farsçada Türkçenin En Eski İzleri* adlı çalışması, bugüne kadar Farsçadan Türkçeye geçen unsurlar üzerine yapılan çalışmaların aksine, İslamiyet öncesi dönemlerde Türkçenin Farsçaya yönelik etkilerini göstermesi bakımından büyük bir önem arz etmekte ve karşılaştırmalı çalışmalara güzel bir örnek olarak gösterilebilmektedir. Kızılören bu çalışmasında karşılaştırmalı dilbilim yöntemlerini kullanarak çok sayıda kelimeyi incelemiş ve Türkçenin yazılı dönemleri öncesinin izlerini eski Fars dilinde aramıştır. Günümüzde Farsçadan Türkçeye geçtiği düşünülen “*namaz, küre, ciğer*” gibi birçok kelimenin çok eski devirlerde Türkçeden Farsçaya, daha sonra da Farsçadan tekrar Türkçeye geçtiğini, bunların yanında “*kubbe, tabak*” gibi günümüzde Arapça kökenli olduğu bilinen kelimelerin de aslında çok eski devirlerde Türkçeden Farsçaya, Farsçadan Arapçaya, Arapçadan da tekrar Türkçeye geçtiğini ortaya koymaktadır. Ne var ki bu

¹ Sarı, Mustafa (2014). *Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

² Karini, Jihangir (2004). “İslam öncesi Türk Fars dilleri kelime ilişkisi”, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Dan. Ahmet Bican Ercilasun.

çalışma yalnızca leksikal bir inceleme olarak kalmaktadır. Kızılören'in morfolojik ya da söz dizimsel incelemelere çok fazla girmek istemediği anlaşılmaktadır.³ Bunun dışında Mireli Seyidov'un kaleme aldığı, Telli Akhun Korkmaz ve Mehmet Kutalmış'ın Türkiye Türkçesine aktararak yayına hazırladıkları *Türk-Ermeni Edebi İlişkileri* adlı çalışmaları da son derece önemlidir. Nitekim ilgili çalışmada Ermenice üzerindeki yoğun Türkçe tesirleri ortaya konmakta ve dil karşılaştırmaları alanında eser kayda değer bir önem taşımaktadır. Mireli Seyidov'un çalışmasından anlaşıldığı üzere Türkçe, Ermenicenin söz dizimi üzerinde aşırı derecede etkili olmuş, sayı sistemleri başta olmak üzere isim ve sıfat tamlamalarının teşkilinde de bu tesir kendini hissettirir hâle gelmiştir. Mireli Seyidov, Türkçenin Ermenice üzerindeki bu tesirlerinin, Türklerin on birinci yüzyıl başlarında Azerbaycan ve Ermenistan topraklarına gelmeleri ile daha bir belirginlik kazandığını fakat bu tesirlerin milâdi altıncı, yedinci yüzyıllardan itibaren görülmesinin ise şaşırtıcı olduğunu söylemektedir. İlgili çalışmayı önemli kılan diğer bir husus da Mireli Seyidov'un bu tür tesbitlerini eski Ermenice metin incelemelerine dayandırması, bundan ayrı olarak bazı Ermeni dili tarihçilerinin de aynı yönde düşündüklerini ortaya koymasındır.⁴ Bu arada Türkoloji dünyasında özellikle son zamanlarda, Türkçe ile bazı lehçe ya da dillerin karşılaştırıldığı çalışmalar bilhassa dikkati çekmeye başlamıştır. Yani bu alanda büyük bir yol kat edildiği anlaşılmaktadır. Türkçe ile diğer dillerin karşılaştırıldığı örneklere özellikle Altayistik çalışmalarında yer verilmektedir. Bu açıdan bakıldığında en fazla yapılan ve burada yalnızca birkaçının adını verebileceğimiz Türkçe ve Moğolcanın karşılaştırıldığı çalışmalar dikkat çekicidir.⁵

³ Kızılören, Cihangir (2019). *Farsçada Türkçenin En Eski İzleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

⁴ Korkmaz, Telli Akhun-Mehmet Kutalmış (2019). *Türk Ermeni Edebi İlişkileri*, Ankara: Berikan Yayınları.

⁵ A. ŞÇERBAK, (2011). "Türk-Moğol Dil İlişkileri (Dillerin Birbirinden Etkilenme ve Birbirlerine Karışma Sorunu Üzerine)", çev. Leyla Babatürk, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 25, ss. 9-32.

Yine Altayistik alanında yapılmış geniş çaplı bir araştırma olan Poppe'nin çalışmasını da burada anmakta fayda vardır.⁶

Bu arada Altayistik alanında gerçekleştirilmiş, Türkçenin Moğolca dışındaki bir başka dil ile, Korece ile ilişkileri üzerine yoğunlaştığı görülen diğer bir çalışmadan da söz etmek gerekecektir. Kendisi Koreli olan ve kendi ülkesinde Kore filolojisi eğitimi almış bulunan Han Woo Choi'nın Hacettepe Üniversitesi'nde, Talat Tekin'in nezaretinde gerçekleştirdiği çalışma *Türkçe İle Korecenin Karşılaştırmalı Morfolojisi* (1989) adını taşımaktadır. İlgil çalışma Türkiyedeki Altayistik araştırmalarında Koreceyle yapılmış ilk çalışma olmasının yanısıra, morfolojik bir karşılaştırma olması bakımından da büyük önem arz etmektedir. Nitekim Türk dilcileri Moğolca ile Türkçe arasındaki benzerliklerin daha fazla olduğunu düşünürlerken, bu yapısal çalışma ile Türkçe ve Korece arasındaki benzerliğin çok daha fazla olduğu ortaya konmaktadır.⁷ Choi daha sonra yüksek lisans ve doktora tezini birleştirerek yayınladığı *Türkçe, Korece, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın Karşılaştırmalı Ses ve Biçim Bilgisi* adlı eserinde öncelikle Türkçe ve Korecenin tarihsel dönemlerine değinmiş, ardından hem Ana Türkçenin hem de Ana Korecenin ses yapıları teferruatlı bir şekilde ele aldıktan sonra iki dil arasındaki ses denkliklerini

Gülensoy, Tuncer (2015). "Moğolca mı Türkçe mi? Türkçe mi Moğolca mı?", Kültür Evreni, S. 23, ss. 19-40.

Ersoy, Feyzi (2008). "Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça", T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, Dan. Ahmet Bican Ercilasun.

Temir, Ahmet (1955). "Türkçe İle Moğolca Arasındaki İlgiler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1-2, ss. 1-25.

Uzun, Gülsine (2011). "Doğu Türkistan Kırgız Türkçesinde Yer Alan Türkçe ve Moğolca Ortak Kelimeler Üzerine -I-", *Turkish Studies*, S. 6/1, ss. 1899-1913.

Karagözlü, Savaş. (2018). "İbnü Mühenna Lügati'nin Türkçe ve Moğolca Kısımındaki Ortak Kelimeler Üzerine", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 70, ss. 309-328.

S. G. Clauson, (2017). *Türkçe-Moğolca Çalışmaları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

⁶ Poppe, Nikolaus (1994). *Altay Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri*, 1. Kısım Karşılaştırmalı Ses Bilgisi, çev. Zeki Kaymaz, İstanbul: Fatih Ofset.

⁷ Choi, Han Woo (1989). "Türkçe İle Korecenin Karşılaştırmalı Morfolojisi", Hacettepe Üniversitesi Türk Dili Anabilim Dalı Doktora Tezi, Dan. Talat Tekin.

belirlemiştir. Ses denklikleri incelendikten sonra Türkçe ile Korecenin yapım ve çekim ekleri mukayese edilerek Altayistik araştırmalarına ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına büyük katkılar sağlanmıştır.⁸

Bütün bunların yanısıra, tez konumuz olan Macarca ile Türkçe arasındaki ilişkiler üzerinde de durulması gerekmektedir. Bilindiği gibi Türkçe ile Macarca arasındaki ilişkiler uzun yıllardır tartışılmakta olup, konuyla ilgili çalışmalar da daha ziyade Macaristan'da sürdürülmektedir. Bu çalışmalara örnek olarak, Berta'nın yaptığı bir çalışma gösterilebilir.⁹ Ne var ki Türkiye'de bu alana ilişkin çalışmalar kendine sınırlı bir şekilde yer bulabilmektedir. Türkoloji dünyasında Emine Yılmaz'ın bu konu ile ilgili çalışmaları ise önem arz etmektedir. Bunlar arasında ilk dikkati çeken, yukarıda sözü edilen Berta'nın çalışmasının Nurettin Demir'le birlikte yapılan çevirisidir. Bunun dışında Yılmaz ve Demir'in birlikte yaptıkları, diğer bazı çalışmaları daha bulunmaktadır.¹⁰ Gene Yılmaz'ın TOBB ETÜ Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde, "Türk-Macar Dil İlişkileri ve Çuvaşça" konulu bir semineri de kaydetmek gerekir.¹¹ Osman Karatay'ın yaptığı çalışmalar ise dil karşılaştırmalarından ziyade tarihsel araştırmalar biçiminde gelişmektedir.¹² Bu arada

⁸ Choi, Han-Woo, (2010). *Türkçe, Korece, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın Karşılaştırmalı Ses ve Biçim Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

⁹ Berta, Arpad (2002). *Türkçe Kökenli Macar Kavim Adları*, çev. Nurettin Demir-Emine Yılmaz, Ankara: Grafiker Yayınları.

¹⁰ N. Demir/Emine Yılmaz (2002). "Ural-Altay Dilleri ve Altay Dilleri Teorisi", *Türkler*, C. 1, ss. 394-402, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Yılmaz, Emine (2015). "Altayistik Bağlamında Macarca-Türkçe Dil İlişkileri", *Bilig*, S. 74, ss. 287-308.

Yılmaz, Emine (2018). "İki Binli Yılların Başında Altay Dilleri Araştırmaları: Çalışmalar, Yöntemler, Eğilimler", *Turkic Linguistics and Philology*, S. 1/1, ss. 1-15.

¹¹ Yılmaz, Emine (2011). "Türk-Macar Dil İlişkileri ve Çuvaşça" TOBB ETÜ Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde 08.02.2011 tarihinde düzenlenen seminer.

¹² Karatay, Osman (2010). "Erken Dönem Macarlar Arasında İslam", Arpadlılar Çağında İslam adlı bildirinin düzenlenmiş şekli, s. 895-1301.

Karatay, Osman (2014). "Etelköz: Ortanca Macar Yurdu Hakkında Bazı Tesbitler", *Belleten*, S. 281, ss.41-91.

Türkiye’de Türkoloji dünyası dışında, Türkçe-Macarca karşılaştırmalı çalışmaların Hungoroloji bölümünde sürdürüldüğü görülmektedir. Özellikle Naciye Güngörmüş’ün alana yönelik yaptığı ve yaptırdığı çalışmalar büyük bir önem arz eder.¹³ Dolayısıyla Güngörmüş’ün danışmanlığını yaptığı ve Ayşe Öz tarafından hazırlanmış olan yüksek lisans tezinden, elinizin altındaki çalışmada hem kaynak hem de yöntem bakımından faydalandığını hatırlatmak gerekir. Nitekim Öz ilgili çalışmasında, Macarcadaki yardımcı sözcükleri Türkçedeki yardımcı fiillerle, Türkçe

Karatay Osman (2018). "Türkçe ve Macarca: Kardeşlik mi, Arkadaşlık mı?", *Yeni Türkiye*, S.II, ss.252-256.

Karatay, Osman (2010). "Macarlar veya Onoğurlar: Köken Araştırmalarında Etnik Süreçleri Gözetmek", *Turan*, ss.27-34.

Karatay Osman (2010). "Türklerin ve Macarların Ortadoğu Kökenleri Üzerine", *Turan*, ss.27-46.

Karatay Osman, "Macarlar Başkurtlar Bulgarlar İdil Ural Havzasında Etnik Adlandırmaların Doğasını Kavramak", *Milliyetlerin Kesişme Noktası: İdil-Ural Çalıştayı-II, Kırklareli, TÜRKİYE*, , S..1, ss.101-110.

Karatay Osman (2013). "Macarlar", *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Karatay O., Acar S., Ed., Kitabevi, İstanbul, ss.409-448.

Karatay Osman (2010). "Magyarok vagy "hungarok": a nép eredetének kutatása", in: *A Szkita Népek Hitvilága, Obrusánszky Borbála, Marác László, Eds., Hun-idea, Budapest, pp.175-183, 2010.*

¹³ Güngörmüş, Naciye (1994a), *A mai magyar és török igék összevető morfológiai szemantikai vizsgálat (Günümüz Macar ve Türk Dillerinde Fiillerin Yapı ve Anlam Yönünden Karşılaştırılması)*, Budapest, basılmamış doktora tezi.

Güngörmüş, Naciye (1994b), "Az összetett ige a mai török nyelvből", *Keletkutatás, Budapest, s. 59-64.*

Güngörmüş, Naciye (1997), "Türkçenin Macarcaya Etkisi ve Günümüz Macar Dilinde Hala Kullanılan Türkçe Kökenli Sözcükler Üzerine Bir İnceleme", *Bir Dergisi*, S. 7, s. 73-85.

Güngörmüş, Naciye (1998), "Macar Dilinde Bulunan Türkçe Alıntı Sözcüklerin Dil Tarihi Açısından Genel Bir Değerlendirmesi", *Batı Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, C: III, S. 3, s. 123-139.

Güngörmüş, Naciye (1999), *Örneklerle Türkçe-Macarca Fiiller ve Bağlamları*, Ankara: Prospero Yay.

Güngörmüş, Naciye (2004), "Macarca ve Türkçede Aitlik İyelik Kullanımı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Cumhuriyetimizin 80. Kuruluş Yılı Dönümü Anı Kitabı*, Ankara, Ekim 2003, s. 217-226.

Şişman Demir, Yaldız (2010). "Macar Dilindeki Öneki Fiillerin Yapı ve Anlam Açısından İncelenmesi", T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları (Hungoroloji Anabilim Dalı), Y1 Tezi, Dan. Naciye Güngörmüş.

romanlardan aldığı bazı cümle örnekleri üzerinden incelemiş ve işlevsel bir karşılaştırma gerçekleştirmiştir.¹⁴

Ne var ki bütün bu çalışmalarda Türkçe ve Macarca karşılaştırmalarının daha ziyâde kelime seviyesinde kaldığı görülmekte ve alana dönük morfolojik çalışmaların büyük bir eksikliği duyulmaktadır. Bu çalışmada, her ikisi de sondan eklemeli bir dil olan ve akrabalıkları kabul gören veya tartışılmalı Türkçe ile Macarca sadece söz varlığı bakımından değil morfolojik olarak da karşılaştırmaya tabi tutulmuş, ekler vasıtasıyla yeni kelimeler türetme hususunda fazlaca işlek olan her iki dilin yapım ekleri hem işlevsel hem de yapısal yönden karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Böylelikle iki dil arasındaki ilişki zenginliği, farklı bir boyuta taşınmaya gayret edilmiştir.

Uzun yıllar Türklerin egemenliği altında yaşayan Macarlar aslında on birinci yüzyıla kadar yaşayış tarzı, savaşçılık vs. yönleriyle Türklerle aynı özellikleri taşımakta idiler (Çolak 2000, 61). Beşinci yüzyıldan bugünkü ülkelerine yerleştikleri 896 yılına kadar çeşitli Türk kavimleriyle ilişki içerisinde bulunan Macarlar, 896'dan sonra da Peçenek ve Kıpçaklarla iç içe ve yanyana yaşamaya başlamışlardır. Dolayısıyla Mohaç Savaşı'yla Osmanlı hâkimiyetine giren Macarlar beşinci yüzyıldan Budin'in tekrar Macar hâkimiyetine geçtiği 1686 senesine kadar, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı farklı Türk kavimleriyle çeşitli seviyelerde ilişki içerisinde bulunmuşlardır (Doğan 2007, 1). Macarlar bir yandan Slavlar ve Germanler'in arasında sıkışmış bir hâlde iken, diğer yandan da Avrupalı halkların dışlayıcı tutumlarına maruz kalıyorlardı. Bütün bu gelişmeler Macarları kendileri hakkında bir arayışa itti ve ilk Turancılık fikirleri de bu sebeple ortaya çıktı.

¹⁴ Öz, Ayşe (2014). "Macarca ve Türkçede Yardımcı Sözcük "segédszó" Kavramının Örneklerle Karşılaştırılması", T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları (Hungoroloji Anabilim Dalı), Y1 Tezi, Dan. Naciye Güngörmüş.

Özellikle de Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ittifak ilişkileri dolayısıyla, aralarında uzun yıllardır devam eden gerilimleri unutulmaya çalışmış ve ilişkilerini yeni baştan korumaya ve geliştirmeye çalışmışlardır. Macaristan'da kurulan Turan Derneği bu ilişkilerin kurulmasında oldukça etkin bir rol oynamıştır (Çolak 2000, 61). İlgili Turan Derneği, arıca Altayistik çalışmalarına da büyük bir önem vermektedir. Bu yüzden Avrupa'da kendilerini yapayalnız hisseden Macarlar, Altay kavimleri ile olan tarihsel ortaklıklarını bilimsel bir tabana oturtmaya çalışmaktadırlar (Çapraz 2014, 253). Hem Macar Turan Derneğinin teşvikleri, hem de yeni kurulan Türkoloji kürsüleri vasıtası ile Macarlar, kendi tarihlerini ve kökenlerini keşfetmek peşinde görünmektedirler.

Bugünkü hâlde Macar bilim adamları, Macarların etnik kökeni hususunda birbiri ile zıt iki ayrı kutba ayrılmış bulunuyorlar. Birinci gruba göre Macarların ana yurdu Orta Asya olup, Macarlar etnik köken olarak da Orta Asya'da yaşayan diğer kavimlerden İskitler, Hunlar ve Avarlarla yani Türk soylu halklarla akraba durumundadırlar. İkinci görüşe göre ise Macarların asıl akrabaları, Ural Dağları eteklerinde yaşayan Fin-Ugor kabileleridir, dolayısıyla Macarların ana yurdu da bu bölgelerdir. Şüphesiz bu tartışmaların en büyük sebebi, Macarların kendi karanlık tarihlerini aydınlatacak yeterli tarihi belgelere sahip bulunmamalarıdır (Korkmaz 2012, 152). Fin-Ugor görüşünü savunan en önemli bilim adamı ise Antel Reguly olmaktadır. Türkiye kamuoyunun yakından anıdığı Ármin Vámbéry'nin de Macarların Hun ve İskit kökenli bir halk olduğunu kanıtlamak yolunda önemli çalışmalar yaptığının buraya ayrıca kaydedilmesi gerekir (Korkmaz 2012, 153).

1.1. Tarih Boyunca Türk-Macar İlişkileri

Türk-Macar ilişkilerinin tarihi üç aşamalı bir süreç takip eder: Bunlardan birincisi, bugünkü yurtlarına gelmeden önce, Macarların Orta Asya'da yaşadıkları karanlık dönemi kapsar. Macarlar'ın aslına ilişkin tartışmalar da yeterli derecede yazılı belgelerin bulunmadığı bu dönemden kaynaklanmaktadır (Doğan 2007, 2). Ne var ki ilgili dönemde Bizans, Ermeni, Arap ve Farslara ait tarihi belgelerde Macarlardan Türk olarak söz edilmektedir. Bu durum Macarların Türk asıllı olup olamadığı sorusunun ortaya atılmasındaki en önemli etkenlerden birisidir. Bilinen bir gerçek varsa o da şudur ki etnik olarak Macarlar Türk olmasalar bile, Hazarların hâkimiyeti altında önemli ölçüde Türkleşmişler ve diğer milletlerin onları Türk olarak algılamasına sebep olmuşlardır (Köstüklü 20).¹⁵

Türk-Macar ilişkilerinin yoğunluk kazandığı ikinci bir dönem ise Kıpçaklar ve Peçeneklerle yaşadıkları ortak tarihleridir. Nitekim Peçenekler onuncu yüzyılda bugünkü Macaristan topraklarına yerleşmiş, on üç ve on dördüncü yüzyıllarda Macarların arasında tamamen asimile olmuşlardır. Kumanlar da 1239'dan itibaren Moğolların önünden kaçarak Macaristan topraklarına sığınmış, hem Peçenekler hem de Kıpçaklar Macar ordusunda aktif roller üstlenmişlerdir. Türk- Macar ilişkilerinin üçüncü aşamasını da uzun yıllar devam eden Osmanlı hâkimiyeti altındaki dönemler teşkil eder. Bu dönem 1526'da Kanuni Sultan Süleyman'ın kazandığı Mohaç Zaferi'yle başlar ve 1686 yılında Budin'in tekrar Macar hâkimiyetine geçmesine kadar devam eder (Doğan 2007, 4).

¹⁵ Köstüklü, Nuri, "Türk Tarih Ders Kitaplarında Macaristan ve Macar Halkının Temsili", timad.com.tr/.../2-turk-tarih-ders-kitaplarinda-macaristan-ve-macar-halkinin-temsili.pdf

(erişim tarihi 21.05.2019) "Bu araştırma Necmettin Erbakan Üniversitesi BAP Koordinatörlüğünce desteklenen projeden üretilmiştir." Proje kapsamında yazılan bir makale olduğu için yayımlanma tarihine ulaşılamamıştır.

İzah edildiği gibi Macarların menşei konusunda, problemi aydınlatacak yeterli belgeler bulunmaması sebebiyle ilgili konuda bugün tam bir ortak fikir birliği sağlanamamaktadır. Bu husustaki bilgiler bugüne kadar uzanmış bazı efsanelerden öteye gitmemektedir. Nitekim bunlardan birisi “Kız Kaçırma Efsanesi”dir (Eckhart 2010, 1). Bu efsaneye göre Azak Denizi bataklıklarından geçen Hunor (Hun Eri) ve Magor (Macar); Belar’ın (Bulgar) oğlunun karılarını ve Alanlar hükümdarı Dula’nın kızlarını görür. Hunor ve Magor bu kızlarla evlenirler ve Hunor’un soyundan gelenler Hunlar’ı, Magor’un soyundan gelenler de Macarları meydana getirirler (Eckhart 2010, 2). Bu konudaki diğer bir efsanede ise Atilla’nın Macaristan’ı ele geçirmesi ve Macarlar’ı yöneten Arpad hanedanlığının Atilla’nın soyundan geldiği ifade edilmektedir. Yine bazı kroniklerde de Hun-Macar akrabalığından söz edildiği görülmektedir (Çapraz 2014, 255).

Macarlar’ın Altaik kökenli bir kavim olduğu düşüncesinin temelinde yatan husus bu halk efsanelerinin yanısıra, Macarlar’ın Altay halklarıyla uzun yıllar beraber yaşamalarına dayanmaktadır (Çapraz 2014, 255). Macarların kökenleri hakkındaki en yaygın görüşe göre Macar halkı, Ural yörelerinden ayrıldıktan sonra uzun yıllar Türklerin hâkimiyeti altında kalmışlar, dönemin kroniklerinde de Türk veya İskit olarak tanımlanmışlardır. İşte Macarların orijini ile ilgili karışıklığın temel sebeplerinden birisi burada yatmaktadır. (Çapraz 2014, 258).

Macarlar kendi tarihleri ile ilgili bu karmaşayı giderebilmek için, mukayeseli dilcilik alanında kendilerini geliştirmişler ve karanlık tarihlerini dil üzerinden aydınlatmaya çalışmışlardır (Eckhart 2010, 2). Macaristan’da yapılan karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarının, Macarlar’ın menşei noktasında ileri sürdüğü görüşe göre Fin-Ugor ve Türk kavimleri tarihin bir döneminde iç içe geçmişler ve bu karmaşadan da Macar halkı ortaya çıkmıştır. Kullanılan dil verilerine göre Macarlar, milattan çok

önceleri Ural Dağları'nın Batı tarafında hayatlarını Fin-Ugor kavimleriyle beraber sürdürmüşlerdir. Fakat Fin-Ugorlar'ın doğusunda yaşayan Türk kavimleri, özellikle Ural dillerine tesirlerde bulunmuştur. M.Ö iki binli yıllarda ikiye ayrılan Fin-Ugorların ana gövdesini teşkil eden Fin-Permler, batıya doğru ilerleyerek Baltık Denizi çevresine yerleşmişlerdir. Doğu kolu olan Ostyaklar, Vogullar ve Ana Macarlar'dan oluşan Ugorlar ise Ural Dağları eteklerinde varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Ana Macarlar siyasi bir teşkilatlanmadan yoksun bir biçimde, bu bölgede kabileler hâlinde yaşamakta idiler (Eckhart 2010, 3). Altay kökenli bir kavim olan Türklerle Macarlar Ugor bölgelerinde etkileşime geçiyorlar ve Türklerle birlikte Kafkaslara doğru yer değiştiriyorlar. Bu sıralarda Türklerin Macarlar'ı hâkimiyetleri altına almış olmaları ve Macarlar'ın yaşadığı toprakları ele geçirme ihtimalleri oldukça yüksektir. Bu dönemlerdeki Türklerin Macarları kendi geleneklerine uygun bir biçimde teşkilatlandırarak yeni bir kabile düzenine soktuğu ileri sürülmektedir. Macarların daha kuzeyde iken atlı göçebe bir toplum olmalarının, göç sırasında işlerini kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Macarlar'ı hâkimiyet altına alan Türkler tarım, hayvancılık, bağ ve bahçecilik ve çeşitli sanat dallarında Macarlara göre daha gelişmiş durumda idiler ve Macarların da bu alanlarda kendilerini geliştirmeleri ancak bu sayede gerçekleşebildi. Yine Türklerin birtakım değerleri Macarları oldukça etkilemiş görünüyor ki *erdem* “erdem”, *bün* “günah”, *gyarlo* “adi”, *bocsat* “affetmek” gibi kelimeler bu dönemde Türkçeden Macarcaya geçmiş kabul edilmektedir. Dolayısıyla Macarların Türklerin hakimiyetinde bir dönem geçirmeleri, onlarda göçebe Türk kavimlerine has bazı özelliklerin gelişmesini de sağladı. Bilindiği gibi Türklerde göç sırasında en güçlü kişi olan komutan bütün kabileleri kendi hakimiyeti altına da toplar. Eğer bu kişi yeteri derecede kabiliyetli değilse, bu zafiyet birliğin dağılmasına bile yol açabilir. Nitekim

bu yönetim anlayışının Türklerden Macarlara geçtiği ileri sürülmektedir (Eckhart 2010, 4).

Macarların milli tarihleri açısından önem arz eden diğer bir dönem de milâdi dokuzuncu yüzyıla kadar hâkimiyetleri altında yaşadıkları Köktürkler dönemidir. Macarlar bu dönemde, Köktürlere bağlı bir halk olan Hazarlar'ın hâkimiyeti altında yaşıyorlardı (Eckhart 2010, 5). Birlikte yaşadıkları süre boyunca Hazar-Macar ilişkileri Hazar-Peçenek ilişkisinden daha farklı olmuş, ciddi bir zıtlama ya da huzursuzluk yaşanmayacak şekilde devam etmiştir (Takács 2015, 324). Köktürkler döneminde Macarlar hem askeri teşkilatlanma bakımından hem de diğer alanlarda neredeyse tamamen Türkler gibi davranıyorlardı. Köktürk yazısıyla ilk olarak bu asırlarda karşılaşılan Macarlar daha batıya göçtükleri sırada, bir yandan siyasi teşkilatlanma ve medenileşme bakımından Türklerle benzerken, diğer yandan da etnik olarak bin sene önceki Macarlardan büyük oranda farklılıklar göstermeye başlamışlardı (Eckhart 2010, 5).

Köktürk Devleti'nin dokuzuncu yüzyılda yıkılmasıyla birlikte Macar milleti, en zengin ve güçlü kabile olan Macar boyu tarafından yönetilmeye başlandı ve Macar boyunun adı da yavaş yavaş bütün Macarları kapsayacak şekilde anlam genişlemesine uğradı. Başlangıçta Fin-Ugorlara mensup iken daha sonraları Türkleşen Megyer yani Macar kabilesi; Nyek, Kürt-Gyarmat (ilk isim Türkçe), Tarjan (Tarhan ikinci kral demektir ve Türkçedir) kabilesi ile Jenö (Türkçe unvan adı) ve Ker (Türkçede dev gibi büyük anlamında) kabilelerini hâkimiyeti altına aldı. Hazarlar'a karşı isyan eden Kabarlar da bu kabilelere iştirak etti (Eckhart 2010, 6). Adı geçen kabileler daha sonra Peçeneklerin idaresi altındaki bölgelere yerleştiler. Kabarlardan Hazar Türkçesini öğrenen Macarlar, Hazarlara da Macarcayı öğretmişler ve böylelikle her iki dili de konuşur hâle gelmişlerdir. Nitekim Macarlar Aziz Istvan dönemine kadar,

Türkçeyi oldukça yaygın bir biçimde kullanmakta idiler. Öyle ki Macarlar arasında biri Türkçe, diğeri Macarca olmak üzere iki farklı ada sahip olmak çok sık rastlanılan bir durumdu ve ayrıca önemli bir itibar vesilesi idi (Eckhart 2010, 7).

Bu arada XI. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Macarlar, Don ve Dinyeper bölgelerindeki Slav topraklarına doğru akınlarda bulunmaya başlamışlardır. Bu sıralarda Peçenekler Oğuz ve Kumanların baskısından kaçarak, Macarların yaşadığı bölgeye kadar uzandılar ve onları yerlerinden ettiler (Eckhart 2010, 7). Böylece Macarlarla Peçenekler arasındaki ilk karşılaşma gerçekleşmiş oldu. İkinci karşılaşma ise İdil ve Ural arasında kalan bölgede Oğuzların ve Hazarların Peçenekleri mağlup etmesi sonucunda, kendilerine yeni yurt aramaya başlayan Peçeneklerin Etelköz'e kadar gelerek tekrar Macarları yerlerinden etmesi ile gerçekleşir (Takács 2015, 324). Peçeneklerin Macarları yurtlarından etmesinin ardından, Macarların bir kısmı güneye yönelirken diğerk kısmı, daha güneyde kalan Kafkaslar'ı aşarak Gürcistan'a, Tiflis'e doğru ilerlediler. Bölgeye gelen Macarlar on birinci asra kadar Szavard ismiyle varlıklarını devam ettirseler bile, daha sonraları yerli kavimlerin arasında asimile olup gitmişlerdir. Szavardlar'dan çok daha kalabalık bir kitle olan ve Peçeneklerin önünden kaçarak batıya doğru ilerleyen, ayrıca Türkler gibi göçebe bir kavim olan asıl Macarlar Başkurdistan'da bulunan Magna Hungaria, yani "Hakiki Macaristan"da kalmış bulunuyorlardı. Kendilerinden bir grubun doğuda terk edildiği bilinci, yüzyıllar boyunca Macarların hafızalarından silinmemiştir. Hatta 1253 yılında doğuda kalan kardeşlerini aramak için dört rahip yola çıkmış, onları arayıp bulmuş ve bulduklarında da onlarla Macarca konuşabilmişlerdir. Moğol istilaları sırasında eriyip kaybolduğu düşünülen bu kabilelere dair bazı izlere Başkurt kabile adları arasında hâla daha rastlanabilmektedir (Eckhart 2010, 7).

Macarların en büyük kolu olan yedi Macar kabilesi, 830-889 yılları arasında Karadeniz'e yakın bir bölge olan Levedia'da, Don ve Dinyeper nehirlerinin arasındaki bölgede yaşamakta idiler. Onlar daha sonra batıya doğru, yani bugünkü Moldovya ve Basarabya bölgelerine geçtiler ve kendilerine yönelik saldırılarla baş edebilmek için, Hazar töresine uygun olarak Almos'un oğlu Arpad'ı başkomutan seçtiler (Eckhart 2010, 8).

Peçeneklerin ve Bulgarlar'ın hücumları ile Macarların Büyük Morovya'dan ayrılmaları, bugünkü yurtlarına yerleşmelerindeki en büyük sebebi. Hunlar gibi Macarlar da Tisa Nehri'nin yakınlarında yurt tutarak, hem batıya hem güney batıya seferlerde bulundular. Birkaç yıl sonra da Tuna ötesinde kalan tepelik alanlara yerleştiler (Eckhart 2010, 9).

Bugünkü Macaristan topraklarında, Macarlardan önce hangi kavmin yaşadığı ise tam bir muammadır (Eckhart 2010, 9). Dokuzuncu yüzyıldan önce bu bölgede Hunlar ve bazı Germen kabileleri görünmüş olsa bile, onların buradaki mevcudiyetleri uzun süreli olmamıştır. Macarlar bölgeye yerleşmeden önce Trencsen ve Nyitra civarında Slovak bir kabile, Garam Nehri civarında da German Kvad kabilesi oturmakta idi (Eckhart 2010, 10).

Nitekim Moruş, Temes, Szamos gibi nehir isimleri, Tisa ötesinde ve Erdel'de yaşayan Slavlaşmış Bulgarlar'dan ya da Batı-Türk kavimlerinden kalmış kelimeledir. Ayrıca Macar aile büyüklerinin hâlâ daha Türkçe isimler taşımaları, Türkçenin tesirlerinin bugün de devam ettiğinin bir tür göstergesi olmaktadır (Eckhart 2010, 11).

Macarlar ilgili coğrafyada Slavlarla birlikte yaşamışlar ve bölgedeki Slavlar Macarların içerisinde erimeye başlamışlardır. Hem bölgede Slavların varlığı hem de

köle sistemi vasıtasıyla birçok Slavca kelimenin Macar diline geçtiği görülmektedir (Eckhart 2010, 13).

Önemli bir mesele olarak Macarların eski dinleri hakkında yeterli bir mâlumât bulunmamaktadır. Bilinen bir şey varsa o da Hristiyan olduktan sonra Macarların eski dinlerini yeni dine uyarlayarak devam ettirdikleri, tıpkı Türklere olduğu gibi atalar kültürüne sahip buldukları, ölülerini silahları ve atlarıyla birlikte gömdükleri gerçeğidir (Eckhart 2010, 14-15).

Moğol istilası sırasında Macarlar, Moğollar gibi savaşan ve Moğolların önünden kaçıp gelmiş Kumanları yerleştirmeye çalışıyorlardı. Ne var ki yerleşik hayata sahip Macarlarla göçebe Kumanlar'ın arasının bozulması çok da şaşırtıcı bir durum sayılmaz. Moğolların gelişinden biraz önce Kuman başkomutanının Macarlar tarafından öldürülmesi, hem komutanın hem de idaresi altındaki ahalinin Moğollarla iş birliği ile suçlanması iki taraf arasındaki ipleri iyice gerdi. Bu gelişmeler üzerine Kumanlar ayrıldıkları bölgeleri tahrip ederek güneye doğru ilerlediler. Böylece de Macar kralının Kumanları Moğollara karşı kullanma planı suya düşmüş oldu. Bilindiği gibi Moğollar 1241 tarihinde, Macaristan'a doğru akın etmeye başlamışlardı (Eckhart 2010, 65).

Türk-Macar ilişkilerinin üçüncü aşaması ise Osmanlılar dönemine tesadüf eder. Bilindiği gibi Macarlarla Osmanlılar arasındaki ilk mücadeleler 1366 tarihine kadar uzanır. Balkanlarda ilerleyen Osmanlılar önce Sırbistan ve Bulgaristan'ı ele geçirdi, ardından da Tuna-Sava hattına kadar uzandılar. Önceleri Macaristan'a ait olan Eflak ve Boğdan'ın Osmanlılar'dan korunabilmesi için, papa tarafından oluşturulan Haçlı birliği 1396'da büyük bir yenilgiye uğratıldı (Eckhart 2010, 96). 1443 yılında

Macarlar Türkleri mağlup etmeyi başarsalar bile bunun devamlılığını sağlayamadılar, 1444 yılında Varna’da yapılan büyük mücadeleyi kaybettiler (Eckhart 2010, 98).

Osmanlılar’ın Macarlara yönelik sefer hazırlıkları yaptığı sırada, Macaristan kendi iç karışıklıklarıyla mücadele etmekte idi. İçeride hem mali hem de askeri yönden sıkıntılar baş göstermişti. Macar yönetimi neredeyse Habsburglar’ın idaresi altına girmiş gibi idi. 1519’da imparatorluk tacını giyen Alman kralı V. Karl ve kardeşi, İspanya ve Güney Amerika’daki zengin sömürgeleri, Napoli, Sicilya, Felemenk, Avusturya’nın çoğu eyaletleri ve Güney Almanya’yı hakimiyet altına almışlardı. Fransa kralı Fransuva bu büyük kuvvetle mücadeleye kalkıştı lâkin başarılı olamayınca Kanuni Sultan Süleyman’a sığındı. Osmanlıların Macaristan üzerinden Habsburglar’la mücadeleye girişmesine sebep oldu (Eckhart 2010, 111).

Kanuni 1525’te sefer hazırlıklarına başladığı sırada, Macaristan tarafında herhangi bir hazırlık görülüyordu. Kaldı ki Macar ordusunun Osmanlı kuvvetleriyle çarpışacak bir hâli bulunmuyordu. Bu yüzden Macarlar Mohaç savaşında büyük bir hezimete uğradılar (Eckhart 2010, 114). Mohaç’ta meydana gelen büyük hezimet, Macarlar’ın birliklerini sağlamakta yeterli olmadı. Bir taraf Janos Zapolyai’yi diğer taraf ise Ferdinand’ı kral olarak istiyordu (Eckhart 2010, 113). İmparator bunları barıştırdı fakat Janos’un ölümüne kadar ülke de ikiye bölünmüş oldu. İki taraf birbirlerinin krallığını kabul ettiler. Ne var ki Ferdinand ülkesini koruma noktasında muvaffak olamadığı için, Macaristan’ın doğu bölgeleri tamamen Türklerin hâkimiyetine geçti. 1541’de Budin’i ele geçiren Osmanlılar, Macar Ovası ile Tuna ötesi’nin büyük bir bölümünü hâkimiyetleri altına aldılar. Böylece üç bölüme ayrılmış olan Macaristan’da Türk hâkimiyeti başlamış oldu (Eckhart 2010, 115). Osmanlılar’ın ele geçiremediği bölgelerin Habsburglar’ın idaresi altında birleştirilmesi için Kral Ferdinand ile anlaşan Frater György Ferdinand’ın gücünün

Osmanlı fetihlerini engellemede yetersiz kalacağını ve bu birleşmenin Osmanlıların fetih arzularını daha da artıracığını anladığında, Osmanlı sultanının isteği ile Erdel'i bağımsız bir devlet hâline getirdi ve Erdel'in idaresi padişah tarafından Janos Zsigmond'a verildi.

Osmanlı döneminde Frater Györg'ün idaresindeki Macaristan iç işlerinde bağımsız olmasının yanında, dış işlerinde yıllık vergilerini ödemek koşuluyla çoğu kez özgür hareket edebilmekteydi. Osmanlılar'a tabii olmakla birlikte, Habsburglar'la ilişkilerini de sürdürebilmekte idi. Ancak Osmanlı fetihleri dolayısıyla Macaristan'ın doğusuyla batısı arasındaki irtibat neredeyse kesilmişti (Eckhart 2010, 116). Ancak 1551 yılında Frater Györg'ün Erdel'i Ferdinand'ın gönderdiği orduya teslim etmesi üzerine, Osmanlılar Temes ve Erdel'de tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Frater Györg Osmanlılar'ın tepkisini yatıştırmak için Babali'ye vergiler göndermiş ve Türk komutanlarıyla iletişime geçmeye mecbur kalmıştır. Bu gelişmeyi ihanet kabul eden Ferdinand'ın görevli komutanı Costaldo Frater Györg'ü öldürmüştür. Buna rağmen Ferdinand, Türk ilerleyişine mani olamamıştır (Eckhart 2010, 118). O sıralarda Macaristan'ın mali yönden en önemli bölümü olan orta kısımları doğrudan doğruya Türk idaresindeydi.

Ancak Alman Birliğinin Reform hareketleri dolayısıyla ikiye ayrılması üzerine, Ferdinand kendisine artık buradan destek gelemeyeceğini anladı ve Osmanlı padişahı ile barıştı. Böylece 1547'de yıllık otuz bin altın vergi karşılığında, Macaristan'ın ele geçirilemeyen bölümleri kralın idaresine terk edildi. Bosna ve Budin paşaları ise fetih alanlarını genişletmeye devam ettiler (Eckhart 2010, 119).

Osmanlı Devleti on altı ve on yedinci yüzyıllarda Macaristan topraklarının büyük çoğunluğunu ele geçirmiş durumdaydı. Macarlar bu yüzyıldan itibaren Latin

alfabesine geçmiş, okuma-yazma yaygınlaşmış, bu yoldan da birçok Türkçe kelime Macarların gündelik hayatlarının bir parçası hâline gelmiştir: *papucs* “papu”, *kajszi* “kaysi” gibi sayısız kelimeler (Yılmaz 2015, 292).

Osmanlılar'ın 1526'da gerçekleştirdiği Mohaç Zaferi'yle birlikte Türklerin egemenliği altına giren Macarlar, daha sonra Habsburg idaresinde kalmışlar, 17. yüzyıldan itibaren de bağımsızlık mücadelelerine girişmişlerdir. 1848'de gerçekleştirilen ihtilal çok kanlı bir biçimde bastırıldı ve bunun üzerine başta Lajos Kossuth olmak üzere, birçok Macar nderi Osmanlı Devleti'ne sığınmak mecburiyetinde kaldılar. Macarlar büyük mücadelelerden sonra 1867 yılında bağımsızlıklarını kazanmakla birlikte Alman Birliğinden ayrılmayıp, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adıyla ikili devlet sisteminde yönetilmeye başladılar.

Osmanlı hkimiyetinde senelerce yaşamış olan Macarlar, XIX. yüzyıldan itibaren bilimsel çalışmaların doğurduğu sonuçlara bakarak Türklerle ilişkilerini yeniden geliştirdiler. Hatta bu ilişkiler o kadar ilerledi ki Birinci Dünya Savaşı yaşanırken Türklerden birçok genç Macaristan'a eğitim almak için gitti. Macarlar ise Türkiye'ye araştırma gezileri düzenlediler (olak 2000, 63). Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun müttefik olması, ikili ilişkilerin gelişmesine daha fazla zemin hazırladı.

Bu iyi ilişkiler Kurtuluş Savaşı sırasında da sürdürüldü. Öyle ki Macarlar her alanda Türklerin vermiş olduğu mücadelenin haklılığını savundular, hatta Macar Turan Ajansı'nı kurdular. Bu tür ilişkiler yeni Türk devletinin kurulmasından sonra da devam etti, 1923 yılında Türk-Macar Dostluk Anlaşması imzalandı (Köstüklü 22). Ayrıca Atatürk de Macarlar'a karşı özel bir ilgi duymaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan Trianon Anlaşması ile Macar topraklarının bölünmesi

ve bazı Macar nüfusların azınlık statüsüne düşmesi üzerine, Mustafa Kemal'in Macar milletine hitap eden bir mektup gönderdiği bilinmektedir (Çayan 2013, 122). Atatürk, Türk Tarih tezi için de Macar bilim adamlarından yardım almaya çalışmış ve Zajti'nin Hun-Macar akrabalığına dair bir kitabı olduğunu öğrendiğinde hemen bu kitabı çevirttirerek okumuş, Zajti'yi Türklerin ve Macarların akrabalığı üzerinde çalışmaya davet etmiştir. Atatürk, Türklerin ve Macarların akrabalığı konusuna hep sıcak bakmış, Macarlar'dan bahsederken sürekli "kardeş ulus ya da soydaşlarım" gibi hitaplar kullanmıştır (Çayan 2013, 123). Ayrıca Atatürk 1935 yılında Macarca öğretiminin yanısıra Türk-Macar tarihi, edebiyatı ve sosyal ve kültürel ilişkilerini çalışacak Hungoroloji Enstitüsü'nü kurdurarak, Türk-Macar kültürel ilişkilerini daha da derinleştirmek istemiştir. Ayrıca ilgili enstitünün başına da Laszlo Rasonyi'yi atamaktan geri durmamıştır. Bu enstitü 1936 yılında, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi'ne dahil edildi. Aynı şekilde Macarlar da Atatürk'e karşı derin bir sevgi ve saygı besliyorlardı (Çayan 2013, 124). Ancak 1932 yılında Macaristan'da faşist yönetimin iktidara gelmesi üzerine, iki taraf arasındaki ilişkiler durakladı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra her iki ülke farklı bloklarda yer aldıkları için, ilişkiler bundan olumsuz yönde etkilendi. Fakat Komünist rejimin yıkılması üzerine, 1991'den itibaren dostluk ilişkilerinin kaldığı yerden devam ettiği görülmektedir (Köstüklü 22).

Bütün bu söylediklerimizi toparlayacak olursak, Türk-Macar ilişkilerinin her iki milletin tarihi ile iç içe seyrettiği ortadadır. Özellikle Osmanlı hâkimiyeti döneminde gergin seyreden Türk-Macar ilişkilerinin, on dokuzuncu yüzyılda başlatılan dil ve tarih araştırmaları ile yeniden kuvvetlendiği görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında artış gösteren, Atatürk döneminde daha da geliştirilen ilişkilerin, iyi bir yolda ilerlediği kabul edilebilir.

1.2. Türk ve Macar İlişkilerinin Dilbilimsel Yönü

Macarlar kendi kökenlerini araştırırken Türkoloji biliminin de ilk temellerini atmış ve kendi ülkelerinde 1870 yılında ilk Türkoloji kürsüsünü kurmuşlardır (Çolak 2000, 63). Bunun sebebi, Macarların hem anayurtları hem de etnik kökenleri araştırılırken, Türkçe ve Macarcanın aynı dil ailesine mensup olduğu görüşünün ortaya çıkması ile ilgilidir (Korkmaz 2012, 154). Türkçe ve Macarcanın birbiri ile akraba diller olduklarına ilişkin görüşlerin temelinde ise runik alfabe bulunmaktadır. Macarlar da tıpkı Türkler gibi uzun asırlar bu alfabeyle kullanmışlardır (Çapraz 2014, 258). 1730 yılında İsveçli Strahlenberg'in başlattığı, 1800'lü yıllarda onun yolundan devam eden Finli bilim adamı Casteren'in oluşturduğu dil aileleri teorisine göre Türkçe; Moğol, Mançu, Kore ve Japon dilleriyle birlikte Ural-Altay dil ailesinin Altay koluna; Macarca ise Fincenin de içinde bulunduğu Ural koluna mensup diller arasında kabul edilmişti. Böylece Türkçe ve Macarcanın akraba diller olabileceği düşüncesi ilk defa ortaya atılmış, Avrupa'da yaşayan diğer ulusların dillerinden farklı olarak Macarcanın Hint-Avrupa dil ailesi içinde yer almaması, o diller gibi bükümlü bir dil olmayıp Türkçe gibi eklemeli bir dil yapısına sahip olması, bu görüşü daha da çok kuvvetlendirmişti. Dolayısıyla Macar bilim adamları bu ilişkiye ziyadesiyle önem vermişler, Macar dilini araştırırken de Türkolojinin gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır.

Ne var ki bu tür çalışmaların büyük bir bölümünün, Türkçeden Macarcaya geçen kelimeler üzerine odaklandığı da görülmektedir. Özellikle de Hun, İskit ve Kumanlara ait kelimelerin Macarcanın söz varlığında fazlaca etkili olması, Türkçe ve Macarcanın akraba diller olabileceği görüşünü daha da kuvvetlendirmiştir. Nitekim

Pál Nagy, “Versuch Eines Magyarischen Sprachlehte Mit Einiges Hinsicht Auf Die Türkische Und Andere Mongenlandische Sprachen” (1797) adlı eserinde, Macarca ile başta Türkçe olmak üzere diğer doğu dillerinin ilişkisini araştırmaktadır (Korkmaz 2012, 154). Buna karşılık Gyorg Prag ise Macarcada bulunan Fin-Ugor kökenli kelimelerin ödünçleme olduğunu ileri sürmektedir. Türkolojinin Macaristan’daki kurucusu kabul edilen Armin Vambery ile Macar dilbilimci Zoltan Gombocz, Türkçe ile Macarcanın akrabalığını savunan diğer önemli bilim adamıdır (Korkmaz 2012, 155). Vambery’nin bu alanda yaptığı çalışmaların Öz’un hazırladığı tezde geniş bir biçimde ele alındığı görülmektedir (Öz 2014, 16).¹⁶

Macaristan’da ilk Türkoloji kurssunun kurulduğu 1770’lerden bu yana, Macar dilinin Fin-Ugor grubuna yakın olduğu görüşü üzerinde de çok duruldu (Çapraz 2014, 256). Fakat Macarcanın Fin-Ugor dillerine yakın olması, onların diğer Fin-Ugor kavimleriyle aynı etnik kökenden geldiği anlamına gelmemektedir. Çünkü Ural Dağları’nın eteğinde Macarların yanısıra değişik kavimler birbiri ile ilişki içerisinde bulunmuşlardır (Geza vd. 1887, 490). Diğer bir gorşe göre ise Macarcanın Fin-Ugor dillerinden biri gibi kabul edilmesi, Habsburglar’ın baskısıyla ortaya atılmış bir iddiadır. Tabi ki bu gorşe itibar etmeyenler, hatta karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Nitekim dilbilimci Gabor Bereczki bunların başında gelir. O, Fin-Ugor teorisinin, Hint-Avrupa dil aileleri oluşturulurken takip edilen metodun, diğer bölge halklarının diline de uyarlanması ile kaçınılmaz olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Çapraz 2014, 256).

¹⁶ A török-tatar nyelvek etimologiai szotara (1877)

A magyarok keletkezese es gyarapodasa (1895)

A magyarok eredete (1882)

Fin-Ugor teorisine karşı çıkan bilim adamlarına göre ise kaynaklarda Sabir, Hunugur, Türk, Başkurd, Hazar, Macar, Magyar, Hungar gibi farklı isimlerle geçen fakat Macar dili konuşan milletler bulunmaktadır. Bu arada Avrupalıların Macarlara karşı duyduğu nefretin en büyük sebebi, Türk kökenli olmalarıdır. Yine Fin-Ugor teorisine karşı çıkanlara göre, Macarca ile Fin-Ugor dillerinin kök ve ek sistemleri birbiri ile uyuşmamaktadır. Ayrıca onlara göre Fin-Ugor dil teorisinin güvenilirliği oldukça tartışmalıdır (Çapraz 2014, 259). Fin-Ugor teorisine karşı çıkanlardan István Mándoky Kongur da bazı boy isimlerinin Macarlar ve Kazaklar arasında ortak olduğu görüşüne büyük önem vermektedir (Çapraz 2014, 260).

Bu arada Macarcanın tarihî olarak, üç ana döneme ayrıldığı kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi, M.Ö dört bin ile 500 yılları arasındaki Ön Macarca dönemidir. Bu dönem de kendi arasında, M.Ö dört bin yıllarına denk düşen Ural bölgesindeki birlik dönemi; M.Ö iki bin ile bin yılları arasına tesadüf eden Fin-Ugor dönemi ve M.Ö. bin ile 500 yılları arasında kalan Ugor dönemi biçiminde üçe ayrılabilir. Macarcanın ikinci dönemi ise M.Ö. beşinci yüzyıldan başlayıp M.S. 896 yılına kadar devam eder. Elde yazılı verilerin bulunmadığı bu döneme Ana Macarca dönemi adı verilmektedir. Bu dönem de kendi arasında M.Ö beşinci yüzyıl ile M.S beşinci yüzyıl arasında geçen Ural Dağları bölgesindeki Anayurt dönemi ve M.S. beşinci yüzyıldan 896 yılına kadar devam eden Göçler dönemi olmak üzere ikiye ayrılabilir (Öz 2014, 3). 896'dan 1772 yılına kadar devam eden dönem de yazılı belgelere sahip olunan üçüncü bir dönem olarak kabul edilir ki, bu dönem de kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır. Birincisi, 896 ile 1526 yılları arasındaki Eski Macarca dönemi; ikincisi de 1526 ile 1772 yılları arasındaki Orta Macarca dönemidir. Sonuncu dönem de 1772'den günümüze kadar süregelen Yeni Macarca dönemidir.

Diğer bir bakış açısına göre ise Macarca; M.Ö dört bin ile 500 yılları arasında Ön Macarca, M.S. beşinci yüzyıl ile 896 yılı arasında Ana Macarca, 896 ile 1526 yılları arasında Eski Macarca, 1526 ile 1772 arasında Orta Macarca ve son olarak da 1772'den günümüze kadar devam eden Yeni Macarca biçiminde dönemlere ayrılabilir.

Türkçe ile Macarca ilişkilerinin görüldüğü ilk dönem Ana Macarca dönemine özellikle de Göçler dönemine rastlamaktadır (Öz 2014, 4). Bu dönemde Türkçeden Macarcaya *buza* “buğday”, *árpa* “arpa”, *gyümölcs* “meyve”, *alma* “elma”, *szőlő* “üzüm”, *bor* “şarap”, *borsó* “bezelye” gibi çeşitli kelimelerin geçtiği görülmektedir (Géza vd. 1987, 498). Yukarıda işaret edildiği gibi bu dönemde Macarlar yoğun biçimde Türk etkisinde kalmışlar, bu yüzden de Türkçeden Macarcaya birçok sözcük geçmiştir. Türkçeden Macarcaya geçen kelimeler üzerine çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların neler olduğu hakkında Öz'ün hazırladığı kaynakçaya bakılabilir (Öz 2014, 6).¹⁷

Bundan ayrı olarak Türkçe ile Macarcanın yoğun ilişkide buldukları dönem kendi içerisinde üçe ayrılabilir. Bunlardan birincisi beşinci ve altıncı yüzyıllarda, Macarcanın Eski Bulgarca ile yani Çuvaşça ile olan ilişkisidir (Yılmaz 2015, 287).

¹⁷ Bárczi, Géza (1966), *A magyar nyelv életrajza*, Budapest.

Ligeti, Lajos (1977), *A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van I*, Budapest. Ligeti, Lajos (1979), *A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van II*, Budapest. MNyT: Bárczi, Géza- Loránd Benkő- Jolán Berrár (1980), *A magyar nyelv története*, 3. baskı, Budapest: Tankönyvkiadó.

Palló, Margit (1982), *Régi török eredetű igeink*, Szeged.

Németh, Gyula (1990a), *Törökök és magyarok-I*, Budapest: Körösi Csoma Társaság Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.

Németh, Gyula (1990b), *Törökök és magyarok-II*, Budapest: Körösi Csoma Társaság-Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.

Macarcanın Türkçenin etkisi altında kaldığı dönemlerden ikincisi ise Kumanlarla birlikte yaşadıkları döneme rastlar. Bu dönemde de Macarcaya, Kıpçak Türkçesinden bazı sözcüklerin geçtiği görülmektedir (Yılmaz 1998, 140).

Üçüncü olarak da Osmanlı Türkçesi ile Macarcanın etkileşime geçtikleri dönemleri anmak gerekir (Yılmaz 2015, 287).

BÖLÜM II

YAPIM EKLERİ

2.1. Türkçede Yapım Ekleri

Bir dili canlı kılan en önemli hususlardan biri, o dilin kendine has yöntemlerle daha yeni kelimeler üretebilmesidir. Ancak kültürler arası etkileşimlerden dolayı diller arasında kelime alışverişleri ile de sık sık karşılaşabilmekteyiz. Fakat bu tür kelime alışverişlerinin yoğunluğu dilin geleceği için tehlikeler de barındırmaktadır. Eğer bir dil yeni kavramları karşılamak ve nesnelere tanımlamak için diğer dillerden sürekli transferlere kalkışıyorsa, o dilin kelime üretme gücü giderek zayıflar (Banguoğlu 2011, 154).

Banguoğlu'na göre başlangıçta Türkçede yalnızca kökler vardı, zamanla kökler diğer köklerle sürekli birlikte kullanılmalarından dolayı kök olma özelliğini kaybetti ve ekleşmeye başladı. Ancak ekleşirken de kök hâlindeki anlamından büsbütün kopmadı ve o anlamda işlevler yüklenerek ek hâlinde kullanılmaya devam etti. Bu

gelişmelerin izleri tarihi metinlerden günümüze doğru takip edilebilmektedir. Mesela günümüzde +DXr şeklinde kullanılan *dur-* kökünün şimdiki-geniş zaman 3. tekil şahıs şekli *durur* şeklinden bu hâle dönüşmüştür. Nitekim XV. Yüzyıl metinlerinde *durur* ya da *turur* şekilli örnekler fazlaca mevcuttur. Aynı şekilde *ile* kelimesi de gittikçe +IA şekline dönüşerek ekleşmeye yüz tutmuştur (Banguoğlu 1941, 28).

Eklenildiği yere göre ekler üçe ayrılır: önek, içek ve sonек. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için, önek ve içek Türkçede bulunmamaktadır (Ediskun 2005, 101).

Yapım ekleri işlevliklerine göre de gruplandırılabilir. Bazı ekler yalnızca birkaç kelimedede görülebilirken, işlek olan ekler ise sayıları çok olmasa bile kullanılış sıklığı bakımından neredeyse çekim eklerine yaklaşırlar (Acun 1999, 4).

İsim ve fiil kök ya da gövdelerine eklenerek onlardan yeni isim veya fiil gövdeleri yapan ekler yapım eki denir. Korkmaz'a göre bazı benzerlikler olsa bile isme gelen bir yapım eki fiile, fiile gelen bir yapım eki de isme gelemez. Çünkü Türkçede ekler ve köklerin birleşmesi tamamen kurallı ve sistematiktir (Korkmaz 2014, 111). Ancak Öztürk'e göre bu durum nadir görünse de mümkündür. Sebebi ise isim ve fiil olan sesteş köklerin bulunmasıdır. Örneğin bir isimden fiil yapım eki olan +msA- eki *gül* ismiyle sesteş olan *gül-* fiiline getirilerek *gülümsemek* şeklinde fiilden fiil yapım eki olarak kullanılmıştır (Öztürk 1999, 320). Ancak bu tek bir örnekte görüldüğü için örneksene de olabilir.

Türkçede yapım ekleri dörde ayrılır:

1. İsimden İsim Yapan Ekler
2. İsimden Fiil Yapan Ekler
3. Fiilden İsim Yapan Ekler

4. Fiilden Fiil Yapan Ekler (Korkmaz 2014, 111)

Türkçede eklerin ekleniş sırası bir sisteme bağlıdır. Kelime türeten ekler oldukları için yapım ekleri sıralama bakımından çekim eklerinden önce gelirler. Bir kelimeye birden fazla yapım eki üst üste eklenebilir. *ön+cü+lük*, *baş+la-t-ır-* örneklerinde görüldüğü gibi (Korkmaz 2014, 111).

Yapım eklerinin hepsinin işlevi aynı derecede değildir. Bazıları neredeyse bütün isim ya da fiil kök ve gövdelerine gelebilirken bazıları sadece birkaç kelimeyle sınırlı bir kullanıma sahip olabilir. Yapım ekleri her zaman yeni sözcük türetmezler. Yapım eklerinin bir işlevi de getirildiği kelimenin türünü değiştirmektir. *Gelen kız* örneğinde görüldüğü gibi fiil köküne getirilen -an ekiyle kelime sıfat işlevi almıştır. Yapım eklerinin bazıları kökle kaynaşarak gövde olduğu anlaşılmasız bir hâle gelebilir: *güreş*, *usan-* gibi (Teker 2009, 180).

Bazı örnekler vardır ki kurala aykırı bir biçimde çekim ekleri yapım eklerinden önce gelebilmekte ya da öyle gözükmektedir. Meselâ *ev+de+ki* örneğinde +ki aitlik eki bir yapım eki olmasına karşın +DA bulunma hâli ekinden sonra gelmektedir. Demir ve Yılmaz bu duruma sebep olarak +ki ekinin işlek bir şekilde kullanılmasını gösterirler. *on+da+lık*, *gün+de+lik* gibi örneklerde de +IXk yapım ekinin +DA bulunma hâlinden sonra gelmesi, +DA eki bulunma hâli ekinin işlevini kaybederek bir yapım eki fonksiyonu kazanmasıyla açıklanır (Demir- Yılmaz 2006, 174). Bu örneklerde +DA eki aslen çekim eki olmasına karşın burada yapım eki fonksiyonunda olduğu için +IIk ekinden önce gelebilmiştir (Ediskun 2005, 102). Adalı bu durumu “işletim ardıllarının türetim görevi yüklenmesi” olarak tanımlar (Adalı 2004, 83).

Karaağaç'a göre, Türkçede aynı türden türetilen kelimelerle farklı türden türetilen kelimeler arasında mühim bir fark bulunmaktadır. Isimden isim ya da isimden fiil türeten eklerin ne tür bir işlev taşıdıkları çok daha belirginken isimden fiil ya da fiilden isim türeten eklerin işlevi bu kadar açık olmamakta herhangi bir isim ya da fiil türetmektedirler (Karaağaç 2012, 256).

Türkçede bazı yapım ekleri tek bir şekle ve işleve sahipken bazı yapım ekleri de tek bir şekle sahip olmasına rağmen birden fazla işlev görebilmektedir. Gedizli'nin makalesine göre tek şekilli ve tek işlevli yapım eklerinin sayısı 36'sı isimden isim, 49'u fiilden isim, 8'i isimden fiil ve 7'si de fiilden fiil olmak üzere toplamda 100 adettir. Tek şekilli olup iki işleve sahip olanlar ise 24'i isimden isim, 21'i fiilden isim, 4'ü isimden fiil ve 1'i de fiilden fiil olmak üzere %25'lik bir orana sahiptir. 8 isimden isim, 9 fiilden isim, 6 isimden fiil ve 7 fiilden fiil olmak üzere toplamda 30 tane yapım eki de tek şekilli olup üç ayrı işleve sahiptir. 4 tane olan ve toplamda 16 tane sözcük türeten A, Ar, (X)k, ve (X)l ekleri ise tek şekilli olup 4 farklı işleve sahiptirler (Gedizli 2012, 3364).

Aşağıda Türkçedeki yapım ekleri Türkiye Türkçesi kelime örnekleri verilerek gösterilmiştir. Örnekler gramer kitaplarından alındığı için ekleri cümle örneği vererek açıklayan bir kaynak bulunamamıştır. Zaten işlevler kelime ile sınırlı olduğu için, bu durum fazla bir sorun yaratmamaktadır.

2.1.a. İsimden İsim Türeten Ekler

İsim kök ya da gövdelerine eklenerek onlardan *baş+lık*, *yaş+lı* gibi örneklerde olduğu gibi yeni anlamda isimler türeten eklerdir. Tabi ki isimden isim yapan eklerin tamamının işlevlik derecesi aynı değildir. Bazısı bugün hâlâ yeni kelime türetmede

kullanılmaya devam eden işlek eklerken bazıları sadece birkaç kelimedede yaşayan kullanımdan düşmüş ya da düşmek üzere olan eklerdir. Bazı ekler ise tamamen canlılığını yitirmiş türetilmiş bazı kelimelerde kökle bütünleşmiş olarak kalan eklerdir. Dilde sadeleşme hareketi sırasında bu eklerden bazıları yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır (Korkmaz 2014, 119). Karaağaç'a göre isimden isim türeten eklerin hangi işlevde kullanıldıkları, ne tür kelimelere getirilerek bunlardan hangi anlam ve işlevde kelimeler türettikleri oldukça açık ve kurallıdır (Karaağaç 2012, 256).

Başlıca isimden isim türeten ekler şunlardır:

+A

ilke, töre, tüze, erke, komuta (Korkmaz 2014, 119)

+AdAk (<dA+k)

cumbadak, gümbedek, hoppadak, şappadak (Korkmaz 2014, 120).

+AğI (<A-gI)

buzağı, güveği>güvey, kırağı (Korkmaz 2014, 120).

+Ak

başak, benek (Korkmaz 2014, 120).

+Al

güzel, özel (Pekel 1943, 16).

+AlAk

dangalak, kozalak, topalak (Banguoğlu 2011, 174).

+An

eren “erkek, yiğit”, kızan, köken (Korkmaz 2014, 120).

+(s)Ar

birer, üçer, biner, iki+şer, altı+şar gibi (Korkmaz 2014, 121). E.T: ikirer (Ergin 2003, 170); azar ve kaçar (Ergin 2003, 170).

+Arİ

içeri, dışarı, ileri, yukarı (Banguoğlu 2011, 175).

+Ay

güney “güneş gören taraf”, *kuzey* “güneş görmeyen taraf”, birey, dikey, düzey, yüzey (Korkmaz 2014, 121).

+Az

ayaz, çerez, çöpez “çer çöp” (Korkmaz 2014, 121).

+CA

Bu ekin özellikleri 4.3.b.iv. numaralı başlıkta ele alınmıştır.

+cAğIz

Bu ekin özellikleri 4.1.b. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+CAk

Bu ekin özellikleri 4.1.b. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+cAl

güncel, öncel (Teker 2009, 181).

+(A)cAn

babacan (Hatiboğlu 1974, 63).

+CX

Bu ekin özellikleri 5.3.b.iii. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+cXğAz

Bu ekin özellikleri 2.1.2 numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+CXk

Bu ekin özellikleri 4.1.b. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+CXI

batakçıl, çamurcul, çalıcıl, balıkçıl, etçil, otçul, böcekçiller, etçiller; barışçıl, bencil, evcil, bütüncül, alımcıl, ölümcül, olumcul, akçıl, gökçül (Korkmaz 2014, 127).

+cIIAyIn

bencileyin

+CXn

bıldırıcın, güvercin (Korkmaz 2014, 127); hırçın, yalçın (Pekel 1943, 15).

+c

anaç, ataç (Ergin 2003, 175).

+çIr

balıkçır (Gülensoy 2000, 72).

+dAki (<+dA+ki)

baştaki (öğrenci), bahçedeki (çiçek) (Korkmaz 2014, 128).

+DAş

adaş, arkadaş, anlamdaş, çağdaş; biçimdeşlik, çağdaşlaşmak, işteş çatı, özdeşleşme, soydaşlık (Korkmaz 2014, 128).

+dXrXk (<dUr-Uk)

boyunduruk, burunduruk çiğindirik (Korkmaz 2014, 129).

+dXz

gündüz, yıldız, kunduz (Korkmaz 2014, 129).

+gil, +giller

Kemalgil, Savcıgil, halamgil, teyzemgil (Korkmaz 2014, 129); abanozgiller, köpekgiller (Korkmaz 2014, 129).

+Xk

çıkırık (<çıkır+ık), gıcırık, kıtırık (Korkmaz 2014, 129).

+Xl

gürül, pırıl (Korkmaz 2014, 129); kızıl (Gülsevin 2007, 117).

+Xm

hanım (Banguoğlu 2011, 177).

+(X)l

anayasal, birincil, buzul, çoğul, dişil, doğal (Korkmaz 2014, 130).

+k

topuk, kavuk, kabuk (Ergin 2003, 177).

+ka, ge

başka, özge (Ergin 2003, 175).

+kan

başkan (Ergin 2003, 175); yelken (Sarıççek 1990, 14).

+kek

erkek, eşek (Ergin 2003, 175).

+ki

Bu ekin özellikleri 5.5.a.i numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+la

kışla, yayla, tuzla (Korkmaz 2014, 131).

+lAyIn

sabahleyin, akşamleyin, geceleyin (Ergin 2003, 173).

+lAz (<+lA-z)

haylaz, kertlez, yırtlaz (Korkmaz 2014, 133).

+lX

Bu ekin özellikleri 5.3.b.v. numaralı bölümde anlatılmıştır.

+IXk

Bu ekin özellikleri 5.1.b.iii. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+mAç

dilmaç, yılmaç (Pekel 1943, 12)

+mAn

kocaman, kölemen, toraman; Dikmen, Karaman; uzman (Korkmaz 2014, 137).¹⁸

+mXk

karamık, ekşimik (Pekel 1943, 17).

+(X)msAr

iyimser, kötümser, karamsar (Banguoğlu 2011, 178).

+(X)msX (<+m+sIg)

ağacımsı, köylümsü, kubbemsi; beyazımsı, bozumsu, esmerimsi; acımsı, ekşimsi, tatlımsı (Korkmaz 2014, 137).

+(X)mtIk

¹⁸ Bu ek öğretmen, okutman gibi kelimelerde yanlış örneklemeyle fiilden isim türetme eki olarak kullanılmıştır.

bozumtuk, karamtik (Banguoğlu 2011, 179).

+(X)mtırak

acımtırak, beyazımtırak, bozumtırak (Korkmaz 2014, 138).

+(X)n

boyun, koyun, öğün (Korkmaz 2014, 138).

+(X)ncX

birinci, üçüncü, beşinci (Korkmaz 2014, 138).

+sAk

bağırsak, sarımsak, tümsek, yüksek (Korkmaz 2014, 139).

+sAl (Fr. +Al)

Bu ekin özellikleri 4.1.d.ii. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+sX

Bu ekin özellikleri 5. 3.a. iii. Numaralı başlıkta ele alınmıştır.

+sXk

sumsuk, sümsük, yüksük (Korkmaz 2014, 140).

+sXl

damaksıl, dudaksıl, yersil, yoksul (Korkmaz 2014, 140).

+sXz

Bu ekin özellikleri 5.4.b. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+(X)s

maviş, tombiş, minnoş, Aliş, Memiş, İbiş (Banguoğlu 2011, 182).

+sIn

akşın, gökşın, sarışın (Korkmaz 2014, 142).

+(X)t

boyut, dikit, eşit, yaşıt, karşıt (Korkmaz 2014, 142).

+tX

cayırtı, civıltı, cızırtı, çağıltı, hüngürtü (Korkmaz 2014, 142).

+(X)z

beniz, boynuz, göğüs, ikiz, üçüz, dördüz; topuz, güvez (Korkmaz 2014, 142).

2.1.b. Fiilden İsim Türeten Ekler

Fiil kök ya da gövdelerine ya da isim kök veya gövdelerinden meydana getirilmiş olan fiil gövdelerine eklenerek onlardan isim türeten eklerdir (Korkmaz 2014, 142).

-(v)A

Çevre, doğa, evre, süre, çepeçevre (Korkmaz 2014, 143).

-AgAn/ -AğAn

durağan “sabit”, gezegen “çok gezen”; geleğen “ana ırmağa karışan akarsu”, gideğen “göl ayağı” (Korkmaz 2014, 144).

-AğAn

olağan, yatağan (Ergin 2003, 191).

-Ak

ürkek, yedek (Korkmaz 2014, 145); 61); dayanak, ölçek, uçak (Korkmaz 2014, 145).

-AlAk

asalak, çökelek (Korkmaz 2014, 146)

-Am

biçem, dönem, kuram (Korkmaz 2014, 146).

-AmAc/ -mAc

dönemeç, *soymaç* “çıplak”, yırtmaç (Korkmaz 2014, 146).

-AmAk

basamak, kaçamak, tutamak (Korkmaz 2014, 147).

-AnAk

düzenek, olanak, tutanak (Korkmaz 2014, 147).

-Arİ

göçeri, uçarı (Korkmaz 2014, 147).

-cA

çekince, dönence (Korkmaz 2014, 148, 149).

-cAk

erincek, gülünce (Ergin 2003, 198).

-cAmA

sürünceme (Ergin 2003, 198).

-ç

gülünç, iğrenç, inanç, avunç, basınç, bilinç

-gAç

Bu ekin özellikleri 5. 15. a. ii. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

-GAn

etken, edilgen, saldırgan, üretken, yapışkan, ısırğan, sürüngen (Korkmaz 2014, 152).

-GX

Bu ekim özellikleri 5. 15.a. ii. Numaralı başlıkta anlatılmıştır.

-GXn

Bu ekin özellikleri 5.17.b.i. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

-X

Bu ekin özellikleri 5.14.b.iv. numaralı başlıkta ele alınmıştır.

-(v)XcX

Bu ekin özellikleri 5.15.b.ii. numaralı başlıkta verilmiştir.

-Xç

Bu ekin özellikleri 5.15.a.ii. numaralı başlıkta verilmiştir.

-Xk, -k

oyuk, pişik, sarık, sökük açık, ayık, boğuk, bozuk, sökük, yırtık, ayırık, karmaşık, sanık, tanık (Korkmaz 2014, 155, 156).

-(X)l

koşul, kurul (Korkmaz 2014, 157).

-mI, -(X)m

Bu ekin özellikleri 5.14.b.v. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

-mA

asma, bağlama, bölme, düğme, uçurtma (Korkmaz 2014, 159).

-mAca

aldatmaca, bilmece, bulmaca, güldürmece (Korkmaz 2014, 160).

-mAç

kurutmaç, soğutmaç, sıkmaç (Korkmaz 2014, 161).

-mAk

kalmak, kaldırmak, oturmak, tanıtmak; çakmak, ekmek, ırmak, ilmek (Korkmaz 2014, 162).

-mAİ

sağmal

-mAn

Bu ekin özellikleri 5.15.b.iv. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

-mUr

yağmur (Korkmaz 2014, 166).

-n, -(X)n

akın, basın (Korkmaz 2014, 166); ekin, yığın (Zülfikar 1980, 118).

-tX

karartı, belirti, yeşerti (Dizdaroğlu 1962, 15).

-pAk

kaypak (Ergin 2003, 198).

-sAk

uysak, tümsek (Korkmaz 2014, 168-169).

-sAl

uysal; eğitsel, görsel, işitsel (Korkmaz 2014, 169).

-sX

tütsü, yassı (Korkmaz 2014, 169).

-(v)Xş, -ş/-(X)ş

bağdaş, barış, gülüş; görüş, kurtuluş (Korkmaz 2014, 169, 170).

-t, -(X)t

anıt, binit, soyut, taşıt, yanıt, yakıt (Korkmaz 2014, 170).

-vAn

yayvan (Ergin 2003, 198).

2.1.c. İsimden Fiil Türeten Ekler

+A-

ada-, boşa-, buda-; buna-, tüne- ; cıbıla-, çağıla-, vızıla- (Korkmaz 2014, 173).

+(A)l-

azal-, çoğal-, körel-, yönel-, diril-, incel-, sivril-, ufal- (Korkmaz 2014, 173, 174).

+Ar-

başar-, becer-, ever-, onar- ; ağar-, bozar-, göğer-, karar- (Korkmaz 2014, 174).

+Aş-

savaş- (Korkmaz 2014, 174).

+At-

donat-, gözet-, öğret- (Korkmaz 2014, 174).

+dA

cızılda-, fısılda-, gıcılda- (Korkmaz 2014, 175).

+(X)k-

acık-, gecik-, gözüük- (Korkmaz 2014, 175-176).

+kXr

sümkür-, püskür- (Korkmaz 2014, 176).

+I-

durul-, kocal-, küçül- (Korkmaz 2014, 176).

+IA-

Bu ekin özellikleri 5.18.b.i. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+IA_n- (<+IA-n-)

Bu ekin özelliklerine 5.19.b.i. numaralı başlıkta diğer bölümde değinilmiştir.

+IAş- (+IA-ş-)

Bu ekin özellikleri 5.20.a.i. numaralı başlıkta verilmiştir.

+(X)msA-

azımsa-, benimse-, çoğumsa-, küçümse- (Korkmaz 2014, 179).

+(X)r-

Bu ekin özellikleri 5.23.b.i. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

+(X)rgA-

esirge-, yadırga- (Korkmaz 2014, 179).

+sA-

erse-, koçsa-, susa-; hafifse-, mühimse-, umursa-; gerekse- (Korkmaz 2014, 180).

+sI-

ayrıkısı- iraksı-; arsın- tiksın- (Korkmaz 2014, 180).

2.1.ç. Fiilden Fiil Türeten Ekler

Fiilden fiil türeten eklerin bir kısmı fiilden bağımsız yeni fiiller türeten ekler, bir kısmı da fiilin özne ve nesneyle ilişkisini sağlayan ekler yani çatı ekleridir (König 1983, 111). Çatı eklerinin yapım eki mi çekim eki mi olduğu konusunda değişik tartışmalar bulunmaktadır. Bazı gramerler çatı eklerini ayrı bir bölümde ele almaktadır (Korkmaz 1999, 159). Burada çatı ekleri yapım eklerinin içerisinde değerlendirilmiştir.

-A-

kapa-, tıka- (Korkmaz 2014, 181-182).

-AklA-

durakla-, tartakla- uyukla- (Banguoğlu 2011, 277).

-AIA

durala-, dürtele-, silkele-; eşelen-, itelen-, kakalan- kovalan- (Korkmaz 2014, 182).

-Ar-

Bu ekin özellikleri 5.26.b.i. numaralı başlıkta anlatılmıştır.

-ArlA-

sıkarla-, yuvarla- (Banguoğlu 2011, 279).

-DAr-

dönder-, gönder- (Korkmaz 2014, 183).

-DXR

Bu eke dair bilgiler 5.26.b.ii. numaralı başlıkta aktarılmıştır.

-GXn-

yutkun- (Banguoğlu 2011, 279).

-IksA-

kanıksa-, duruksa- (Banguoğlu 2011, 280).

-IktIr-

çiziktir- (Banguoğlu 2011, 280-281).

-(X)k-

görük- (Korkmaz 2014, 183).

-(X)l-

açıl-, bakıl-, çizil-, dikil-, gömül-, içil-, kurul-, örül-, yakıl-; akıtıl-, aşırıl-, kaldırıl-, sezdiril-, yaktırıl-, yazdırıl- (Korkmaz 2014, 183-184).

-mA-

açmama-, görmeme-, kalmama- (Korkmaz 2014, 184).

-mAIA-

tırmala- (Korkmaz 2014, 184).

-mAş-

almaş-, karmaş-, sarmaşık (Korkmaz 2014, 185).

-mse-

gülümse- (Ergin 2003, 215).

-(X)n

alın-, dövün-, silkin-, yaşlan-, bakın-, ısın-, kaçın-, sürün-, avun-, gücen-, imren-,
inan-, öğren-

-p-

kırp-, serp- (Korkmaz 2014, 186).

-(X)r-

şasır- (Korkmaz 2014, 186).

-(X)s-

atış-, bakış-, döğüş-, görüş-

ötüş-, uçuş- (Korkmaz 2014, 188)kızış-, kokuş-, uyuş-; bulaş-, danış-, dönüş-

-(X)t-

Bu ekin özellikleri diğer 5.26.b.iv numaralı başlıkta aktarılmıştır.

-y-

doym-, soy-, koy- (Korkmaz 2014, 189).

-(X)z-

damız- “damlamak-”, tutuz- “tutul-”, ütüz- “ütül-” (Korkmaz 2014, 189).

2.1.d. Fiilimsi Ekleri

Başta Ergin olmak üzere bazı araştırmacılar fiilimsilerin de yapım eki ile türediklerini kabul ettikleri fiilimsiler de bu çalışmaya dahil edilmiştir.

2.1.d.i. İsim-Fiil Ekleri

İsim-fiil ekleri fiilin belirttiği oluş ve kılışı şahıs ya da zaman ekleri almadan belirten, fiil isimleridir. Her şeyin bir ismi olduğu gibi fiillerin de isimleri vardır ve fiillerin isimleri aşağıdaki eklerle yapılır:

İsim-fiil ekleri –mA, -Iş ve –mAk olmak üzere üç tanedir (Korkmaz 2014, 747). Sander'e göre -mAk ekinin üzerine isimden isim türetme eki olan +IXk ekinin gelmesi sonucu meydana gelen –mAkIık eki de ayrı bir isim-fiil ekidir: *düşünmeklik*, *yapmaklık* gibi (Sander 1961, 146). Tıpkı Sander gibi Gülsevin de –mAkIık ekini ikinci derecede işlek bir isim-fiil eki olarak kabul etmektedir (Gülsevin 2007, 122).

İsim-fiiller aslında diğer isimlerin sahip oldukları bütün özelliklere sahiptirler. Hatta bazı fiil adları aynı zamanda nesne adı olarak da kullanılmaktadır. İsim-fiiller cümlenin bütün öğelerinde kullanılabilir (Bayraktar 2000, 7).

-mAk

Bu ekin özellikleri 5.27.b.i. numaralı başlıkta aktarılmıştır.

-mA

Bu ekin özelliklerine 5.27.b.ii. numaralı başlıkta değinilmiştir.

-Iş

ağlayış, bilinmeyiş, çağlayış, haykırış (Korkmaz 2014, 776)

2.1.d.ii. Sıfat-Fiil Ekleri

Sıfat-fiiller sıfat görevi gören kelimelerdir: *tanıdık adam, beklenen misafir, görülmeyen hedef, akar su, çıkmaz yol, ödenecek vergi* gibi. Hem hareket ve zaman işlevi taşıyan hem de sıfat işlevi gören sıfat-fiiller isminden de anlaşılacağı üzere bir yönüyle sıfat bir yanı sıra fiil özelliği göstermektedir. Ayrıca sıfat-fiiller bünyesinde zaman kavramını da bulundurmaktadır. Bu yönüyle diğer fiilimsilere göre çekimli fiillere daha çok yaklaşmaktadır (Korkmaz 2014, 784). Ayrıca sıfat-fiiller şahıs ekleri de alabilmektedir ve bu yönüyle de çekimli fiillere yaklaşmaktadır. Sıfat-fiiller taşıdıkları zaman kavramı yönüyle dörde ayrılmaktadır:

1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri
2. Geniş Zaman Sıfat-Fiilleri
3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri
4. i- Ek Fiiliyle Meydana Gelen Sıfat-Fiiller (Korkmaz 2014, 785).

Eraslan bu eklerle isim-fiiller ismini vermektedir (Eraslan 1999, 119).

a. Geçmiş Zaman Sıfat Fiil Ekleri

Geçmiş zaman sıfat-fiilleri -DXk ve -mXş ekleriyle yapılmaktadır (Korkmaz 2014, 785).

-DXk

Bu ekin özellikleri 5.28.b.i. numaralı başlıkta verilmiştir.

-mXş

Bu ekin özelliklerine 5.28.b.ii. numaralı başlıkta değinilmiştir.

b. Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekleri

Geniş zaman sıfat-fiil ekleri -An, -r, -Ar, -Xr ve -mAz eklerinden ibarettir.

-An

gelen çocuk, oturan kişi

-r, -Ar, -Xr

çıkır yol, güler yüz, bilir kişi, çekilir dert (Korkmaz 2014, 815); bakar kör, çalar saat, çıkar yol, yazar kasa, yanardağ (Korkmaz 2014, 816).

çadır, gelir, gider, keser; biçer döver, bilir kişi, okur yazar, tank savar, renk ölçer (Kormaz 2014, 817).

-mAz¹⁹

açmaz, aymaz, çıkmaz, taşınmaz, tükenmez, şaşmaz, utanmaz, vurdumduymaz, kuşkonmaz, pekmez; Korkmaz, Solmaz, Sönmez, Yılmaz (Korkmaz 2014, 825).

-XcX

gelici, gidici, yapıcı

¹⁹ Bu ek aslında -mA- olumsuzluk eki ve -z geniş zaman eki şeklindedir. Ne var ki gramerlerde hep birleşik olarak ele alındığından burada da bu şekilde verilmiştir.

c. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Ekleri

Gelecek sıfat-fiilleri –AcAk ve –AsI eklerinden ibarettir.

-AcAk

Bu ekin özelliklerine 5.29.b.i. numaralı başlıkta değinilmiştir.

-AsI

öpülesi el, olası durum, geberesi adam

2.1.d.iii. Zarf-Fiil Ekleri

İçerisinde hem zarf hem fiil işlevi bulunduran çekimsiz fiillerdir. Bir taraftan tıpkı fiiller gibi hareket ve zaman işlevi bulundururken bir yönüyle de zarf işlevi görmektedir. Diğer isim soylu zarflardan farklı olarak zarf-fiiller içlerindeki fiil anlamını kaybetmezler. İsim-fiillerden farklı olarak zarf-fiillerin isme dönüşme gibi bir durumu bulunmamaktadır. Sıfat-fiillere göre farkı ise iyelik, çokluk ya da diğer isim çekim eklerinden hiçbirini almaz ve tam tersine ism-fiil ve sıfat-fiil ekleri bu ekleri alarak zarf-fiili işlevi görebilir (Korkmaz 2014, 841).

-A...-A, -(y)ArAk, -Ip, -(y)XncA, -(y)All, -mAdAn, -ken, Ar...-mAz, (I)r....-mAz, -DIğIndA eklerinden oluşmaktadır.

-(v)A/ -(v)X

“Uzun süre yazı yazmaya yazmaya artık basında adı unutulmuştu.”

“Hayatın çilesini çeke çeke bu duruma düşmüştü.” (Korkmaz 2014, 843).

-(v)ArAk

“Babaları arabaya atlayıp çarşıya inerek, çocukların ihtiyacı olan şeyleri alıp getirdi.”

(Korkmaz 2014, 851).

-DXkCA

“İnsan kazandıkça hırsı artıyor.” (Banguoğlu 2011, 434).

-DXk sıfat fiil ekiyle +CA eşitlik hâli ekinin birleşmesi sonucu meydana gelmiştir birleşik bir ektir (Gülsevin 2000, 130).

-(v)Xp

Bu ekin özelliklerine 5.30.b.ii. numaralı başlıkta değinilmiştir.

-(v)XncA

“Akşam sen gelince konuşuruz.”

-(v)AlI

“Onu görelî kendime gelemiyorum.”

-mAdAn

“O gelmeden gidemeyiz.”

iken/-ken

“Bütün bu işler yapılırken onların hiç haberleri olmamış.”

“Almışken malın en iyisini alacaksın.” (Korkmaz 2014, 867).

2.2. Macarcada Yapım Ekleri

Buradaki örnekler Katalin, Krasznahorkai ve Ferenc'den alınmıştır
(Katalin vd. 2003). (Krasznahorkai 1999). (Ferenc 1907).

2.2.a. İsimden İsim Türeten Yapım Ekleri

+sÁg

hosszú+ság “uzunluk”, *akaratos+ság* “inatçılık”, *szabó+ság*
“terzilik”, *újság* “gazete/ haber”, *Magyarság* “Macarlar”

+kA ve +(V)cskA

apró+cska “minicik, küçücük”, *szegény+ke* “zavalıcık”, *Pista-*
Pistike

+(V)s

kárpit+os “döşemeci”, *zöldség+es* “sebzeçi”, *férfi+asan* “erkeksi/
erkekçe”, *száz* “yüz”> *száz+as* “yüzlük/ yüzlü/ yüz numaralı”,
szakállas “sakallı”, *éves* “yaşında/ sınıfta”

+(A)tIAn, +tAlAn

bátor+talan “cesaretsiz”

+i

utca+i “sokaktaki”, *etika+i* “ahlaki”, *elnök+i* “başkanlık”, *tanszék+i*
“bölüm, departman”, *balaton+i* “Balaton”, *nap+i* “günlük”

+beli

németország+beli “Almanya ülkesi”

An

meleg+en “sıcak bir şekilde”

+IAg

nyelvészeti+leg “dilbilimsel”

+UI

olasz+ul “İtalyanca”, *elkerülhetetlen+ül* “kaçınılmaz bir şekilde”

+ itás

Íntim+itás “samimiyet”

+nyi

öl+nyi “kulaç”

+kor

múlt+kor “geçenlerde”

+(V)stUl

ruhá+stul “giyimlerinizle”

2.2.b. Fiilden İsim Türeten Yapım Ekleri

-Ás

megért-és “anlamak/ anlayış”, *olvas-ás* “okuma”, *köt-és* “bağlantı”

-Ó

olvas-ó “okur, okuyucu”, *tanít* “öğretmek” > *tanít-ó* “öğretmen”, *fúr-ó* “matkap”

-mAny

gyárt-mány “üretilen şey”

2.2.c. İsimden Fiil Türeten Yapım Ekleri

+ (V)z- és + (V)l-

hangsúly-oz “vurgula-”

+kVdik-, + (V)skVdik-

aggályos+kodik “endişelen-”

+ít-

magas+ít “yükselt-”

+Ul-

Jutalm-ul kap “ödül al-”

+ál-

edit+ál “düzenle-”

+ (V)g-

Hüpp-ög “hıçkır-”

+Vdik-

sötét+edik “karar-”

2.2.ç. Fiilden Fiil Türeten Yapım Ekleri

-(V)gAt-

megcsokol “öp-” > *csokol-gat* “öpüş-”

-(t)At-

változ-tat “değiştir-”

2.2.d. Fiilimsi Ekleri

-ni

arat+ni “biçmek”

-t, -Vtt

bekeretez+ett “çerçeveli/çerçevenmiş”

-Ós

félős “korkan”

-AndÓ

megoldandó feladat “çözülecek görev”

-vA

ülve “oturmak”

-hAtÓ

hallható “duyulur”, *ellenőrizhető* “denetlenebilecek”

BÖLÜM III

MACARCA VE TÜRKÇEDE AYNI İŞLEVLERİ KARŞILAMADA KULLANILAN YAPIM EKLERİ

Macarca ve Türkçede aynı işleve sahip olan yapım ekleri aşağıdaki gibidir. Bu ekler ayrıntılı olarak diğer bölümde anlatılacağı için burada sadece örneklerle kısaca verilmiştir. Burada kullanılan örnekler çoğunlukla Katalin, Krasznahorkai, Ferenc ve Korkmaz'dan alınmıştır (Katalin vd. 2000). (Krasznahorkai 1999), (Ferenc 1907), (Korkmaz 2014).

3.1. İsimden İsim Türeten Yapım Ekleri

3.1.a. Macarca +sÁg: Türkçe +lXk

3.1.a.i. Soyut İsim

Mac. *jó* “iyi”> *jó+ság* “iyilik”, *karatos* “inatçı”> *akaratos+ság* “inatçılık”

Trkç. iyilik, inatçılık

3.1.a.ii. Meslek İsmi

Mac. *az asztalos* “marangoz”> *asztalos+ság* “marangozluk”

Trkç. aşçılık

3.1.b. Macarca +kA ve +(V)cskA: Türkçe +CXk, +CAk, +cXğAz, +cAğIz

3.1.b.i. Küçültme

Mac. *apró* “küçük minik”> *apró+cska* “minicik, küçücük”

Trkç. Ayşecik, annecik

3.1.b.ii. Acıma

Mac. *szegény+ke* “zavallıcık”

Trkç. zavallıcık, hanımcığazım, adamcağız, yavrucak

3.1.c. Macarca +(V)s: Türkçe +CX, +IX, +sX ve +CA

3.1.c.i. Meslek İsmi

Mac. *asztal* “masa”> *asztal+os* “marangoz”,

Trkç. biletçi

3.1.c.ii. Huy Edinme

Mac. *dob* “davul”> *dob+os* “davulcu”

Trkç. aracı

3.1.c.iii. Benzerlik

Mac. *férfi+as* “erkeksi/ erkekçe”

Trkç. çocuksu, aptalca

3.1.c.iv. Sayı İsimleri

Mac. *öt* “beş”> *öt+ös* “beşli/ beşlik/ beş numaralı”

Trkç. İkili

3.1.ç. Macarca +(A)tIAn, +tAlAn: Türkçe +sXz

3.1.ç.i. Yoksunluk

Mac. *hű* “sadık, sadakatli”- *hű+tlen* “sadakatsiz”

Trkç. acısız

3.1.d. Macarca +i: Türkçe +sAl ve +ki

3.1.d.i. Aitlik

Mac. *levéltári* “arşivdeki”

Trkç. şimdiki

3.1.d.ii. Kavram İsmi

Mac. *istenie* “tanrısal”

Trkç. bilimsel

3.1.e. Macarca –An: Türkçe +CA, +CAk ve +IA Ekleri

3.1.e.i. Zarf Türetme

Mac. *gyorsan* “hızla”, *magas* “yüksek- uzun”> *magas+an* “yüksekçe”

Trkç. gelenekçe, hemencek,

3.1.f. Macarca +Ul: Türkçe +CA

3.1.f.i. Dil İsmi

Mac. *magyar+ul* “Macarca”,

Trkç. Almanca

3.1.f.ii. Zarf Türetme

Mac. *meggondolatlan* “düşüncesiz”> *meggondolatlan+ul* “düşüncesizce”

Trkç. dostça

3.1.g. Macarca +itás: Türkçe +lXk

3.1.g.i. Soyut İsim

Mac. *banalitásnak* “banallik”

Trkç. azlık

3.2. Fiilden İsim Türeten Yapım Ekleri

3.2.a. Macarca -Ás: Türkçe -mAk, -mA, Xş, -X ve -(X)m

3.2.a.i. Mastar Eki

Mac. *aláírása* “imzalamak”

Trkç. kalmak

3.2.a.ii. Fiil İsmi

Mac. *takarít-ás* “temizleme”

Trkç. esirgeme, açış

3.2.a.iii. Fiilin Sonucu

Mac. *ír-ás* “yazı”

Trkç. beğeni, yerleşim

3.2.b. Macarca -Ó: Türkçe -(y)An, -mAn, -(X)r, -XcX, -Xç, -gAç ve -GX Ekleri

3.2.b.i. EylemiYapan

Mac. *vezet-ő* “yöneten”, *olvas-ó* “okur, okuyucu”, *tanít-ó* “öğretmen”

Trkç. eğitmen

3.2.b.ii. Alet İsmi

Mac. *ás* “kazmak-> *ás-ó* “kürek”,

Trkç. çekiç, çevirgeç, askı

3.2.b.iii. Basit Olay

Mac. *válogat-ó* “seçim”

Trkç. alan, üzücü, çözüm

3.2.c. Macarca -mAny: Türkçe X

3.2.c.i. Eylemin Sonucu

iro+mány “yazılan şey, yazı”

Trkç. doğru

3.2.ç. Macarca - Ós: Türkçe -An ve -GXn

3.2.ç.i. Fiilin Sonucu

Mac. *félős* “korkan”

Trkç. baygın=bayılmış

3.3. İsimden Fiil Türeten Yapım Ekleri

3.3.a. Macarca +(V)z- és +(V)l-: Türkçe +lA-

3.3.a.i. Yapmak ya da Olmak

Mac. *osztályoz* “sırala-”

Trkç. bıçakla-

3.3.b. Macarca +kVdik-, +(V)skVdik-: Türkçe +lAn-

3.3.b.i. Sıfat ve İsimlerden Fiil Türetme

kételkedik “kuşkulan-“

Trkç. ayaklan-

3.3.c. Macarca +ít-: +lA-, +lAt- ve +lAş-

3.3.c.i. Karakteristik Anlamda Fiiller Türetme

Mac. *széles-* “geniş”> *széles+ít* “genişletmek”, *szép* “güzel-“> *szép+ít* “güzelleştirmek”

Trkç. ağırlat-, birleş-

3.3.ç. Macarca +ál-: Türkçe +lA- +lAn-

3.3.ç.i. Yapmak Anlamında Fiiller

Mac. *edit+ál* “düzenlemek”, *format(t)+ál* “biçimlendirmek”

Trkç. serinle-, canlan-

3.3.d. Macarca +(V)g-: Türkçe +(X)r-

3.3.d.i. Yansıma İsimlerden Fiil Türetme

Mac. *köhög* “öksür-“

Trkç. aksır-

3.3.e. Macarca +Vdik-: Türkçe +Ar-, +lAş- ve +lAn

3.3.e.i. Yapma Anlamında Fiiller Türetme

feket+edik “kararmak”, *párás+odik* “nemlenmek”, *megkeményedik* “sertleşmek”

Trkç. başar-, sessizleş-, içlen-

3.4. Fiilden Fiil Türeten Yapım Ekleri

3.4.a. Macarca -(t)At-: Türkçe -DXr-, -(X)r-, -Ar-, -t-

3.4.a.i. Ettirgenlik

Mac. *folytat* “sürdürmek”, *emlékeztet* “hatırlatmak”, *fektet* “yatırmak”

Trkç. sevindir-, getirt-, pişir-

3.5. Fiilimsi Ekleri

3.5.a. Macarca –ni: Türkçe -mAk ve -mA

3.5.a.i. Mastar Eki

Mac. *vet+ni* “yapmak”

Trkç. bilmek, araştırma

3.5.b. Macarca – t, -Vtt: Türkçe -mXş, -DXk

3.5.b.i. Sıfat-Fiil

bezár+t “kapanmış”, *előkészített* “hazırladıkları”

Trkç. geçmiş, bildik

3.5.c. Macarca . -AndÓ: Türkçe -AcAk

3.5.c.i. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil

az átadandó ajándék “teslim edilecek hediye”

Trkç. gelecek

3.5.ç. Macarca –vA: Türkçe –ArAk/-Xp

3.5.ç.i. Zarf-Fiil

Mac. *mártva* “banarak”

Trkç. yakışıp, okuyarak

BÖLÜM IV

MACARCA VE TÜRKÇE YAPIM EKLERİNİN İŞLEVLERİ VE YAPILARI BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

A. Macarca ve Türkçe İsimden İsim Türetme Ekleri

4.1. Macarca +sÁg: Türkçe +IXk

4.1.a. İşlevleri

4.1.a.i. Soyut İsimler Yapmak

a. Kelime Tabanlarında

Macarca

Bu ek nitelik isimlerine eklenerek onlardan soyut anlamda isimler türetmeye yarar. *jó* “iyi”> *jó+ság* “iyilik”, *szép* “güzel”> *szép+ség* “güzellik”, *hosszú* “uzun”> *hosszú+ság* “uzunluk”, *széles* “geniş”> *széles+ség* “genişlik”, *beteg* “hasta”> *beteg+ség* “hastalık”, *lusta* “tembel”> *lusta+ság* “tembellik” gibi.²⁰ (Katalin vd. 2003).

(1) “...hogya zöldre festi a lángot, a lángot csakugyan zöldre festette, mondom: pont háromnegyed egykor, épp abban a diadalmas minutumban megpendült a szomszéd ház udvarán egy zongora-verkli, s ezzel minden komolyságnak vége szak”²¹(Ferenc 1907, 1).

“ Dediğim gibi, saat bire çeyrek kala, işte bu anlı şanlı başarı anının tam ortasında, komşu evin avlusundan yükselen bir laterna sesi, sınıfın havasını değiştiriverdi.”²²(Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 1).

Çeviride “havasını değiştiriverdi” şeklinde tercüme edilmiş “*komolyság*” kelimesi aslında “ciddi” anlamına gelen “*komoly*” kelimesinden türetilmiş “ciddiyet, ciddilik” anlamlarında bir kelimedir. Bu örnek bir sıfata +sÁg eki getirilerek ondan soyut anlamda bir isim türetmiştir.

(2) “...ha ennek a közelségnek a legtávolabbi sarkában is, elég soknak, míg csak nem maradoztak el tőle ezek is, nagyjából attól az időszaktól fogva, mikor a levéltárban, a lépcsőházban, az utcán...”²³ (Krasznahorkai 1999).

²⁰ É. Kiss Katalin, Siptár Péter, Kiefer Ferenc (2003), *Új magyar nyelvtan* Digitális Tanykönyvtár, https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_uj_magyar_nyelvtan/ch02s03.html

Kullanılan online kaynakta sayfa numarası bulunmadığı için sayfa numarası verilmemiştir.

²¹ Ferenc, Molnár, (1907), *A Pál utcai fiúk*, <https://www.amozgaselet.eu/pic/olvas/palutcai-fiuk.pdf>

²² Ferenc, Molnár (2000), *Pal Sokağı Çocukları*, çev. Zeyyat Selimoğlu, http://www.kkoworld.com/kitablar/ferens_molnar_pal_kuchesinin_oghlanlari-tr.pdf

²³ Krasznahorkai, László, (1999), *Háború és háború*, *Digitális Irodalmi Akadémia (Dijital Edebiyat Akademisi)*, http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/KRASZNAHORKAI/krasznahorkai00001_kv.html

“...bu yakınlığın en uzak köşesinde bile olsa pek çok insanın, ta ki onlar da yanından uzaklaşmıncaya kadar, yani arşivde olsun, merdiven aralığında olsun, sokakta, alışverişte ya da meyhanede olsun, kafasını kaybedeceğini hissettiğini anlatmaya başlamak zorunda kaldığı zamana kadar...”²⁴ (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 8).

Yukarıda yakın anlamına gelen “közel” kelimesine getirilen +sÁg ekiyle “yakınlık” manasında “közelség” kelimesi türetilerek tıpkı Türkçedeki +IXk ekinin yaptığı gibi bir sıfat soyut bir isme dönüştürülmüştür.

(3) “Barabás pedig minden szemérem nélkül terítette a pad alatt térdére a viaszkosvásznat, nagyság szerint rakván bele a könyveket...” (Ferenc 1907, 2).

“Barabas'a gelince, o da kucağına muşambasını yaymış, kitaplarını büyükliklerine göre diziyordu.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 2).

Yukarıdaki örnekte de yine görüldüğü gibi büyük anlamına gelen “nagy” sıfatı +sÁg ekini alarak “nagyság” biçimini almış ve büyüklük anlamını taşıyarak soyut bir isme dönüşmüştür.

(4) “...és tekintetüket újra meg újra ezeken vezették végig a torkolat felé a piros szemaforok fényétől is épp csak átsejtlő sötétben, mást nemigen, míg várták, hogy a hatnegyvennyolcas feltűnjön végre a távolban, mert a feszültség,...” (Krasznahorkai 1999).

“...beklemekten başka yapılacak şey kalmamıştı, altıkırksekinin uzaklarda belirmesini beklerlerken yüzlerinde başlangıçtaki sakin ifadenin yerini alan gerginlik artık sadece altıkırksekiyle ilgiliydi.” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 12).

Kullanılan online kaynakta sayfa numarası bulunmadığı için sayfa numarası belirtilmemiştir.

²⁴ Krasznahorkai, László, (2014), *Savaş ve Savaş*, çev. Gün Benderli, İstanbul: Can Yayınları.

Yine örnekten de anlaşılacağı üzere “gergin” manasındaki “*feszült*” kelimesine getirilen +sÁg eki “gerginlik” anlamında tıpkı Türkçedeki +lXk ekinin sıfatlara gelerek soyut isim türetmesi gibi “*feszültség*” kelimesini türetmiştir.

(5) “Egy kis kábultság járt a fejükben, mely csak nagy lassan oszladozott a sok vidám és élelet jelentő látványra, amit az utca nyújt.” (Ferenc 1907, 3).

“Kafalarındaki sersemlik, sokaktaki canlı ve neşe dolu kalabalıkta yavaş yavaş durulmaya başlamıştı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 3).

Örnekte de görüldüğü üzere “sersem” manasında bir sıfat olan “*kábult*” kelimesi +sÁg ekini almış ve “sersemlik” anlamında “*kábultság*” kelimesini türeterek sıfattan soyut anlamlı bir isim meydana getirmiştir.

(6) “...és ezt a csuklót egy pillanat alatt elöntötte a melegség,...” (Krasznahorkai 1999).

“bir sıcaklık yayılmış bileğine...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 16).

Aynı şekilde yukarıda da “*meleg*” kelimesi “ılık, sıcak” anlamlarına gelen bir sıfat iken +sÁg ekini alarak ortaya çıkan “*melegség*” kelimesi tıpkı +lXk ekinin Türkçede yaptığı gibi sıfattan soyut isim türetme işlevi görerek sıcaklık anlamına gelmiştir.

(7) “Tudta jól szegény feje, hogy ha el akarják tiltani, hát el is tiltják, s minden cukorkészlete ellenére nem tud oly édesen mosolyogni az elötte elhaladó tanárookra, hogy azok benne az ifjúság ellenségét ne lássák.” (Ferenc 1907, 3).

“Kovulacağımı çok iyi biliyordu adamcağız. Önünden geçen öğretmenlere, şekerlerinin arasından tatlı tatlı gülümseyip dursa da, kendisini gençliğin düşmanı gibi gördüklerinden hiç kuşkusu yoktu.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 4).

Aynı şekilde yukarıdaki örnek de gösteriyor ki, “genç” manasında bir sıfat olan “*ifjú*” kelimesi +sÁg ekini aldıktan sonra “*ifjúság*” şeklinde “gençlik” anlamında soyut bir isim hâlini almıştır.

(8) “és a körbeölelő növényzet lágy sűrűsége...” (Krasznahorkai 1999).

“...etrafında bitki örtüsünün yumuşak çokluğu...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 31).

Yukarıdaki örnekte “yoğun, çok” anlamlarına gelen “*sűrű*” sıfatı +sÁg ekini aldıktan sonra tıpkı Türkçedeki +lXk ekinin yaptığı gibi sıfatı soyut bir isme çevirerek yoğunluk, çokluk anlamı kazanmasını sağlamıştır.

(9) “És prűszköltek, nevettek, szaladtak, s ebben a percben ez oly nagy boldogság volt, hogy még azt a nagy igazságtalanságot is elfelejtették, amire Boka, maga Boka, a csöndes és komoly Boka is azt mondta, hogy hallatlan.” (Ferenc 1907, 8).

“Öylesine bir coşkuydu ki bu, o sakın ve ciddi Boka'nın bile, olur şey değil diye nitelendirdiği büyük haksızlığı unutmuş gibiydiler.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 10).

Yukarıda doğru, hak anlamındaki “*igaz*” kökünden önce +sÁg ekiyle “adalet” manasında “*igazság*” kelimesi türetilmiş ve bu kelimedenden önce “haksız” anlamında “*igazságtalan*” sıfatı türetildikten sonra tekrar +sÁg eki getirilerek bu kez “haksızlık” manasına gelen “*igazságtalanság*” ismi türetilmiş ve böylece ek yine yukarıda açıklanan sıfatlara eklenerek soyut isim türetme işlevinde kullanılmıştır.

Türkçe

Kelimelerin çevirilerinden de anlaşılacağı üzere bu ek Türkçedeki +IXk isimden isim türetme ekinin karşılığıdır denilse yanlış sayılmaz.

+IXk eki sıfatlara eklendiğinde sıfatlardan soyut isimler türetir: *büyüklik*, *küçüklük*, *uzunluk*, *kısalık* gibi. Yukarıda verilen örnekler ve çevirileri de Macarcadaki + sÁg ekinin Türkçedeki +IXk ekiyle tam da bu işlevde birbirlerine karşılık geldiklerini göstermektedir.

b. Başka bir yapım ekinden sonra

Macarca

+sÁg eki +(V)s eki almış nitelik isimlerine eklendiğinde de yine soyut isim türetir. Yaklaşık olarak Türkçedeki +CXk ve +IX ekine karşılık gelen +(V)s eki soyut anlamlı bir kelimeye gelerek soyut anlamda sıfatlar türetir ve bu eki almış bir sığata +sÁg eki eklendiğinde yeniden soyut anlamda bir isim türetilmiş olur. Örneğin; *akaratos* “inatçı”> *akaratos+ság* “inatçılık” gibi (Katalin vd. 2003). İrade anlamında soyut bir kelime olan *akarat* isminden +(V)s ekiyle soyut anlamda bir sıfat türetilmiş ve bu sığata +sÁg eki eklendiğinde ondan soyut anlamda yeni bir isim daha türetilmiştir .

(1) “De azért mindig jó egy kis óvatosság.” (Ferenc 1907, 95).

“Ama, yine de dikkatli davranmalıyız.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 94).

Yukarıdaki örnekte +(V)s eki almış olan “*óvatos*” kelimesine eklenen +sÁg ekiyle türetilen “*óvatosság*” kelimesi burada “dikkatli” manasında kullanılmış olsa da “tedbirlilik” anlamı taşımaktadır.

(2) “Egy levéltárosnak, mondta Korin, s különösen egy főlevéltáros-várományosnak, mint amilyen ő volt, nagyon sokféle dologhoz kell értenie, egyet azonban elárulhat: azzal a képességgel,...” (Krasznahorkai 1999).

“Bir arşivcinin, dedi Korin, hele benim gibi yakında şefliğe terfi edecek bir arşiv memurunun çok şey bilmesi gerekir ania şunu hemen söyleyeyim ki, ne bir arşivci olarak ne de arşiv şefi atanmasına ramak kalmış biri olarak, bir yük treninin tamponunda ya da yan çıkıntılarında yapılacak yolculuk için gereken yeteneğe kesinlikle sahip değilimdir.” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 24).

Yukarıdaki örnekte ise +(V)s ekini almış olan ve “yetenekli, kabiliyetli” anlamına gelen “*képes*” kelimesine +sÁg eki eklenmiştir ancak kelime “yeteneklilik” değil de doğrudan “yetenek” anlamında kullanılmıştır.

(3) “...és észnél is kellett lenni, figyelni a vészfék netalántánijára, de hogy nem történt semmi annak az egy percnek abban a bizonyos húsz másodpercnyi tartományában, megpróbálkoztak a második sorozattal is, és hallották, hogy ez is rendben, hallották, ahogy iszonyatos sebességgel be-becsapódnak a kavicsok, ta-ta-ta-ta-ta-ta, a vagonok oldalán,..” (Krasznahorkai 1999).

“...zira tehlike freninin “olur mu olur”u belli olmazmış; ama işte o bir dakikanın o yirmi saniyesi içinde böyle bir şey olmamış, ikinci sıra atışa geçmişler, o zaman da bir terslik olmamış, çakıltaşlarının akıl almaz bir süratle vagonların kenarına çarpışını duymuşlar, ta-ta-ta-ta-ta-ta-ta...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 26).

Yukarıda ise +(V)s ekini almış olan “*sebes*” kelimesi hızlı manasına gelmektedir ve +sÁg ekini almış olan ve yukarıda “sürat” olarak çevrilen “*sebesség*” biçimi ise aslında bir manada “hızlılık” demektir.

(4) “...minden tény mozdíthatatlan állandóságban, ilyenformán ő is, maga is ebben az állandóságban és mozdíthatatlanságban, ahogy fekve, nyújtózva, kiszégezve, ahogy elterülve, belesüppedve, alámerülve, ahogy szinte odaterítve a békének ebbe a szédítő édességébe, mintha volna ilyen béke és ilyen édesség, mintha volna ilyen táj és ilyen nyugalom, mintha volna, mondta Korim, mintha... lehetne!” (Krasznahorkai 1999).

“...o alabildiğine engin, bitışı olmayan yan yanalıkta; ama her şey hareket ettirilemeyecek süreklilikte, o zaman o da, kendisi de bu süreklilik ve hareketsizlik içinde, öylece yatmış, serilmiş, sere serpe uzanmış, yayılmış, batmış, barışın, huzurun bu baş döndürücü tadına gömülmüş adeta, sanki böyle-sine bir barış ve böylesine bir tat, böylesine bir yer ve böylesine bir huzur varmış gibi ... sanki olabirmiş gibi!” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 31).

Yukarıdaki örnekte de +(V)s ekini alan “*édes*” kelimesi “tatlı” manasına gelmektedir. +sÁg ekini almış şekli olan “*édesség*” kelimesi de yukarıda “tat” olarak çevrilse de “tatlılık” manasına gelmektedir ve böylece yine +(V)s eki almış bir sıfat +sÁg ekini de alınca soyut bir isme dönüşmüş olmaktadır.

Türkçe

+IXk eki de tıpkı +sÁg ekinin +(V)s ekinden sonra gelebildiği gibi aşağıdaki durumlarda +IX veya +cX ekini almış kelimelere eklenir:

1. Bu ekle eklendiği ismi kendine meslek edinen kişi anlamında meslek isimleri türetilir: *aşçılık, balıkçılık, toptancılık* gibi.

2. Siyasi, felsefi, dini düşünce veya inanış ya da o inanış veya düşünceye bağlılık bildirme anlamında isimler türetilir: *akılcılık, Atatürkçülük, Bektaşılık, devrimcilik, hayalcilik, Türkçülük, Titoculuk* gibi (Korkmaz 2014, 135).

3. Bu ek +lX ya da +sXz eki eklenmiş olan sıfatlara gelerek sıfatların bu eklerle kazanmış olduğu sahip olma ya da yoksun bulunma anlamlarına soyut anlamlılık katar: *ahlaklılık/ ahlaksızlık, bakımlılık, bakımsızlık, başlılık/ başsızlık* gibi (Korkmaz 2014, 137).

4.1.a.ii. Somut İsimlere Gelerek Soyut İsimler Yapma

Macarca

+ sÁg ekinin sıfatlardan soyut isim yapma dışında bu kadar işlek olmayan bir diğer işlevi de somut isimlere gelerek onları soyutlaştırmaktır. Aslında genelde eklendiği kelimeler meslek isimleridir ve bu ekle ortaya çıkan yeni kelime de o mesleğin kavramsallaştırılmasıdır. Örneğin; *az asztalos*: “marangoz”> *asztalos+ság*: “marangozluk”, *szabó* “terzi”> *szabó+ság* “terzilik” gibi (Katalin vd. 2003). Ek bu işleviyle de Türkçedeki +lXk ekinin farklı bir işlevine karşılık gelmektedir. Çünkü Türkçede de birebir aynı işlev için +lXk eki kullanılmaktadır.

(1) “Vége volna mindennek: a grundnak, a főhadnagyságnak.” (Ferenc 1907, 20).

“Arsanın da, üsteğmenliğin de sonu geldi demektir.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 23).

Yukarıda görüldüğü gibi bir meslek ismi olan “üsteğmen” anlamındaki “*főhadnagy*” kelimesine +sÁg eki getirilerek üsteğmenlik anlamında “*főhadnagyság*” kelimesi türetilmiş ve böylece meslek ismi kavramsallaştırılmıştır.

(2) “Indítványozom, hogy a gyáva áruól, aki az egyletet a bajban cserbenhagyta, csapjuk le a titkárságról, zárjuk ki az egyletből, s vegyük bele a titkos jegyzőkönyvbe, hogy áruól!” (Ferenc 1907, 56).

“Derneği zor durumda bırakarak çekip giden bu haini sekreterlikten alıp dernekten çıkaralım. Ayrıca, gizli tutanak defterimize adını hain diye geçirelim.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 56).

Burada da sekreter manasına gelen “*titkár*” kelimesine + sÁg ekinin getirilmesiyle oluşan “*titkárság*” kelimesi sekreterlik manasına gelmektedir ve bu eki alarak tıpkı Türkçedeki +IXk ekinde olduğu gibi getirildiği meslek ismini kavramsallaştırmıştır.

(3) “Tizennégy esztendős volt, s arcán kevés nyoma volt még a férfiasságnak.” (Ferenc 1907, 5).

“Boka on dört yaşlarındaydı. Yüzünde erkeksi hatlar belirmemişti daha.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 6).

Yukarıdaki örnek diğerlerinden biraz daha farklılık arz etmektedir. +sÁg ekinin işlevlerinden birisi de somut isimlere gelerek onları soyutlaştırmaktı ve aynı işlev Türkçedeki +IXk ekinde de mevcuttu. Ancak +IXk ekinin bu işlevi daha kapsamlıyken +sÁg ekinin işlevi daha çok meslek isimlerinden soyut isim türetmek şeklinde sınırlı olsa da bu özelliğin genişletilebildiğini ve tıpkı +IXk ekinin eklendiği isimden genelleştirme anlamında isimler türetme işleviyle aynı işlevde de kullanılabildiği görülmektedir. Nitekim “erkek, adam” anlamlarındaki “*férfi*” kelimesinden türetilen “*férfiasság*” kelimesi çeviride “erkeksi” olarak çevrilmişse de tam manası “erkekliktir” ve tam olarak da +IXk ekinin isme eklenerek genelleştirme manası verme işlevini taşımaktadır.

Nitekim aynı kelime aşağıdaki örnekte de birebir kendi anlamıyla yani “erkeklik” manasıyla “mertlik” olarak çevrilmiştir.

(4) “Ez az önbüntetés oly gyönyörű példája volt a férfiasságnak, aminőt még a latinórán se lehetett hallani, pedig a latinóra tele volt római jellemekekkel.” (Ferenc 1907, 14).

“Latince dersinde bile rastlanmazdı böylesine, hani mertliklerinden sık sık söz edilen Romalıların geçtiği Latince dersinde.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 17).

(5) “- Mi lehet ez? - kérdezte a kis szöke a kutyától, mert a kis szöke nagy barátságban volt a fekete kutyával. Talán azért, mert rajta kívül Hektor volt az egyetlen közlegény a hadseregben.” (Ferenc 1907, 11).

“-Nen var canım, ne oluyorsun? diye sordu. Bu sıkı fıkı dostluğun nedeni Hektor'un kendisi gibi, ordunun rütbesizlerinden olmasıydı belki.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 13).

Aynı durum burada da görülmektedir. Arkadaş manasına gelen “*barát*” kelimesinden +sÁg ekiyle türetilen “arkadaşlık, dostluk” manasındaki “*barátság*” kelimesi de meslek ismi olmayan somut bir ismi kavramsallaştırmak ve genelleştirmek için kullanılmıştır ve aynı işlev +IXk ekinde de bulunmaktadır.

Türkçe

+IXk eki de somut isimlere gelerek yaygınlaştırma, genelleştirme anlamında isimler türetebilmektedir: *analık* gibi (Korkmaz 2014, 136).

4.1.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

4.1.b.i. Kök Anlamıyla İlişkisiz Kelimeler Türetme

Bu ekle türetilmiş kelimelerden bazıları kökle anlam bağlantısını kaybederek leksikal bir hâle de gelebiliyor. Örneğin “yeni” anlamındaki “*új*” kelimesinden türetilen “*újság*” kelimesi hem morfolojik bir türetme olarak “yenilik” anlamındadır. Bunun yanında “gazete” ya da “haber” anlamına da gelerek leksikal bakımdan yeni bir kelime hâline gelmiştir. Mesela aşağıdaki örnekte “*újság*” kelimesi “haber” manasında kullanılmıştır.

(1) “Nemecsek alig várta, hogy elmondhassa nekik a félelmetes újságot, de azért nem feledkezett meg arról, hogy ő közlegény, s hogy mivel tartozik a főhadnagyoknak és a kapitányoknak.” (Ferenc 1907, 12).

“Nemeček, karkunç haberi vermek için zor tutuyordu kendini. Ama, sıradan bir er olarak, üsteğmenleri ile yüzbaşısına ne borçlu olduğunu da unutmamıştı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 14).

Aynı durum aşağıdaki örnekte de görülmektedir. “Yaya” manasına gelen “*gyalog*” kelimesinden “piyade” anlamında leksikal bakımdan yeni bir kelime olan “*gyalogság*” kelimesi türetilmiştir.

(2) “A sáncárokban még mindig tétlenül guggolt a gyalogság, és várta, mikor kerül rá a sor.” (Ferenc 1907, 116).

“Hendek siperde sırasını bekleyen piyade erleri sakindiler.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 113).

4.1.b.ii. Topluluk İsimleri Türetme

+sÁg ekinin yukarıda anlatılanlardan farklı bir işlevi de topluluk isimleri türetmektir. Bu işleviyle +IXk ekiyle karşılanabilse de genelde +lAr ekiyle karşılanmaktadır: *Magyarság* “Macarlar”, *Törökség* “Türkler” gibi.

Türkçe

4.1.b.iii. +IXk Eki

İşlek ve kapsamı geniş bir ek olan +IXk eki isim ve sıfatlara eklenerek onlardan “tahsis ya da bir şey için” anlamlarında ve çok çeşitli işlevlerde yeni isimler türetir: *başlık*, *bayramlık* gibi. Ayrıca tahsis anlamında sıfatlar: *bayramlık elbise*, yer isimleri: *odunluk*, doğada bol bulunan nesnenin bulunduğu yeri bildiren isimler: *ağaçlık*, (Korkmaz 2014, 135), rütbe, makam isimleri: *müsteşarlık*, sayı isimlerine eklendiğinde onlardan “bir arada bulunma, gruplama” anlamında isimler: *birlik*, *beş yüzlük*, ölçü isimlerine eklendiğinde o ölçüyü bildiren isimler: *500 adımlık*, zaman bildiren isimlere geldiğinde ise o zamanın içinde bulunma anlamı taşıyan isim ve sıfatlar: *asırlık (çınar)*, *günlük (gazete)* gibi türetme özelliklerinin yanısıra hâkimiyet, insaniyet, milliyet gibi Arapça iyyaat> iyet birleşik ekiyle meydana getirilmiş olan ya da dünyevî, rubaî gibi î nisbet eki almış biçimiyle dilimize girmiş olan kelimelerin millileştirilmesinde de bu ekten faydalanılmıştır: *ekalliyet* yerine *azınlık*, *İslamiyet* yerine *Müslümanlık* gibi (Korkmaz 2014, 136). Bunların dışında +IXk eki üveylik bildiren kelimeler de türetir: *analık*, *babalık* gibi. Ayrıca bu ekle keyfiyet bildiren kelimeler: *babalık (baba olma keyfiyeti)* (Bilgegil 1984, 175), alet isimleri: *gözlük* (Dizdaroğlu 1962, 11), millet isimlerine eklediğinde o millete aidiyeti, ulusal benliği bildirme: *Türklük*, *Araplık* gibi görevleri bulunur (Gencan 2001, 222).

Normalde yapım ekleri çekim eklerinden sonra gelemezken +IXk eki +DA bulunma hâli ekinden sonra gelerek kalıplaşıp yeni bir yapım eki işlevi görmektedir: *gündelik, ondalık* gibi. Ergin bu durumun sebebinin de +IXk ekinin neredeyse çekim ekleri kadar sık kullanılabilen bir ek olmasına bağlar (Ergin 2003, 156).

4.1.c. Kullanım Özellikleri

4.1.c.i. Leksikal Sınırlamalar

Macarca

Ekin kullanımında bazı leksikal sınırlamalar bulunabilir. Şöyle ki eğer kelimeye bu ek getirildikten sonra ortaya çıkan yeni kelimeyle aynı anlamda ve işlevde zaten başka bir kelime bulunuyorsa bu ek ile aynı kelimeyi yeniden üretmenin bir manası olmadığından morfolojik olarak bir engel bulunmasa da leksikal açıdan türetilen yeni kelime kullanım alanı bulamaz. Mesela; “çalışkanlık” anlamına gelen kelime “çalışkan” anlamına gelen *szorgalmas* kelimesine +sÁg eki getirilerek *szorgalmasság* şeklinde bir türetmeyle yapılamaz çünkü “çalışkanlık” anlamında zaten *szorgalom* kelimesi mevcuttur. O yüzden böyle bir kullanım morfolojik olarak hatasız olsa da leksikal açıdan kendisine kullanım alanı bulamaz (Katalin vd. 2003).

Türkçe

+IXk ekinde böyle bir sınırlandırma mevcut değildir.

4.1.c.ii. +nyi Ekiyle Kullanılamaması

“kadar” anlamına gelen +nyi ekinden sonra +sÁg eki asla gelmez. *liternyi* “litre” *liternyi+ség* “litrelik” gibi bir kullanım ve türetme mevcut değildir.

Sıfatlardan soyut isim türetmeye yarayan +sÁg ekinin kuralları aşağıdaki gibidir:

- a. +(V)s eki eklenmiş sıfatlarda kelimenin kökü soyuttur.
- b. Sıfata +nyi eki getirilmez (Katalin vd. 2003).

Türkçe

+lXk ekinin kullanımında böyle bir sınırlandırma bulunmamaktadır.

4.1.ç. Yapısal Özellikleri

Bu iki ek arasında yapılan fonolojik incelemeler ve araştırılan ses denklikleri üzerinden bir ortaklık bulunamamıştır. Bu nedenle Macarca +sÁg eki ve Türkçe +lXk eki yalnızca işlevsel bakımdan birbirinin karşılığıdır. Mevcut araştırmalarla yapısal yönden bir ortaklıkları olduğunu söylemek mümkün değildir.

4.1.d. Sonuç

Macarcadaki +sÁg ekiyle Türkçedeki +lXk eki iki yönüyle birbirine benzer hatta aynı işlevdedir:

1. Sıfatlara eklenerek onlardan soyut isim türetme.
2. Meslek isimlerine eklenerek onları kavramsallaştırma. Ancak bu işlevde bazen kök kelime meslek ismi değil normal bir isim olabilir ve böyle olduğunda +sÁg ekinin işlevi o ismi genelleştirme olur.

Ancak Türkçedeki +IXk ekinin yukarıda sıralanan işlevlerinden de anlaşılacağı üzere çok daha farklı işlevleri de bulunmaktadır.

Türkçedeki +IXk eki çok farklı anlamlarda ve işlevlerde geniş bir kullanım alanına sahiptir. Ancak sıfatlara eklenerek onlardan soyut isimler türetme işlevi en baskın olan işlevidir ve Macarcadaki +sÁg ekinin sağladığı anlamı birebir verebilmekte ve birebir aynı işlevde kullanılmaktadır. Yani bu iki ek sıfatlardan soyut isim türetme yönüyle karşılaştırıldıklarında hem kullanılış şekli hem verdikleri anlam itibarıyla aynı eklerdir. Ancak +IXk ekinin tek işlevi bu olmadığı için +sÁg ekinden ayrılan birçok yönü bulunmaktadır.

4.2. Macarca +kA ve +(V)cskA: Türkçe +CXk, +CAk, +cXğAz, +cAğIz

4.2.a. İşlevleri

4.2.a.i. Küçültme

Macarca

Macarcadaki bu ekler küçültme bildirmek için kullanılırlar. *apró* “küçük minik”> *apró+cska* “minicik, küçücük” gibi (Katalin vd. 2003). Bu yönüyle bu ekler Türkçedeki küçültme ekleri +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz eklerine karşılık gelmektedir.

(1) “Korim, ijedtében úgy csinált, mintha semmi se, mintha csak valami aprócska, nevetséges és szóra sem érdemes baleset történt volna, s maga sem tulajdonítva jelentőséget neki, a vétlen kezével ösztönösen átfogta a sebesült csuklót...” (Krasznahorkai 1999).

“...bu arada Korin -tabii korkusundan- ufacık, gülünç, lafını etmeye bile değmez bir kaza olmuş gibi davranmış ve önemsemez görünerek kabahatsiz eliyle içgüdüsel olarak yaralı bileğini tutmuş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 17).

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere “ufak” manasına gelen “*apró*” kelimesi +(V)cskA ekini alarak tıpkı Türkçedeki +CXk ekinin yaptığı gibi küçültme anlamı vermiş ve “ufacık” manasında “*aprócska*” kelimesini meydana getirmiştir.

Türkçe

Macarcadaki bu ekler Türkçedeki küçültme ekleri +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz eklerine karşılık gelmektedir: *yumurcak* (Korkmaz, 2014: 124), *Ayşecik* gibi (Korkmaz, 2014: 126).

4.2.a.ii. Acıma

Ekler bazen acıma anlamını da içerebilirler. *szegény+ke* “zavallıcık” gibi (Katalin vd. 2003). Aynı şekilde bu ekler bu işleviyle de Türkçedeki +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz ekleriyle aynı işlevdedir.

(1) “Gyertek be, fiúcskák - monda az asszony -, talán föleszmél szegényke, ha benneteket meglát.” (Ferenc 1907, 144).

“-İçeri girin çocuklar, dedi. Sizi görünce belki kendine gelir yavrucuğum.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 139).

Örnekte de görüldüğü üzere “*szegény*” kelimesi “fakir, zavallı” gibi anlamlara gelmektedir. Bu kelimeye eklenen +kA eki tıpkı Türkçedeki +CXk, +CAk, +cXğAz

ve +cAğIz ekleri gibi acıma anlamı katmaktadır. Örnekte “yavrucuk” olarak çevrilen kelime “zavallıcık” gibi anlamlara da gelmektedir.

Türkçe

Macarcadaki bu ekler, bu işlevleriyle de Türkçedeki +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz eklerine denktir. Türkçedeki bu ekler de acıma işlevine sahiptir.

+cXğAz Eki

Küçültme, sevgi anlamının yanısıra şefkat, acıma, merhamet ve zavallılık gibi manalar taşıyan ancak bugün yerini +cAğIz ekine bırakarak işlevliğini kaybeden bir küçültme ekidir. *hanımcığazım*, *beyciğezim* gibi nadir örnekleri de bugün için tedavülden kalkmıştır. Bu Ekin Eski Anadolu Türkçesindeki biçimi ise +çUğAz’dır ve yalnız ç’li biçime sahiptir (Ergin 2003, 166).

+cAğIz Eki

Bu ek +CAk ekine +Az>+Iz pekiştirme ekinin getirilmesiyle oluşturulmuş bir ektir. Isim ve isim soylu kelimelerden *adamcağız*, *cancağız* gibi misallerde de görüldüğü üzere küçültme, sevgi ve acıma bildiren küçültme isimleri türetmeye yarar (Korkmaz 2014, 124). Bu ek de diğer c’li ekler gibi ünsüz uyumunun dışına çıkarak yalnızca c ile kullanılma eğilimindedir. Onun dışında ince ünlülü alamorfu olmasına rağmen kalın ünlülü alamorfunun kullanım sıklığı daha fazladır. Nitekim *bey+cağızım*, *efendi+cağızım* misallerinden de anlaşılacağı üzere ince ünlülü kelimelerden sonra bile ağırlıklı olarak kalın ünlülü biçimi gelir (Ergin 2003, 166). Bu ek bugün Türkiye Türkçesinde +cAğIz biçiminde iki şekilliye Azerbaycan

Türkçesinde +cığaz/ +ciyez/ +cuğaz/ +cüyez, Türkmencede ise yalnızca +cağaz şeklindedir (Karaaaç 2012, 266).

+CAk Eki

Bu ek sevgi, acıma anlamında kelimeler türetir: *yavrucak*, *yumurcak* gibi. Ancak bu işlev birkaç örnekle sınırı olacak bir şekilde az bir işleklığe sahiptir (Korkmaz 2014, 124).

+CXk Eki

Küçültme anlamlı sıfatlar yapmasının yanında sevgi, şefkat, acıma bildiren küçültme isimleri yapar: *adamcık*, *annecik*, *Ayşecik* gibi. İyelik eki aldığıda bildiği sevgi anlamını daha da güçlendirir: *anneciğim*, *babacığım*, *halacığım* gibi. Bu ek sıfatlara getirildiğinde sıfattaki küçültme ya da abartma anlamı pekiştirilmiş olur: *azıcık* “çok az”, *biricik* “tek bir” gibi (Korkmaz 2014, 126).

+CXk eki bazen pekiştirme maksadıyla iki kez üst üste gelebilir ve ikinci kez geldiğinde oluşan kakafoniden dolayı birinci ekin sonundaki –k sesi düşer: *ufacıcık*, *küçücücük*, *kısacıcık* gibi (Hatiboğlu 1974, 38). Ergin'e göre Eski Türkçede görülmeyen bu ek kendisiyle hemen hemen aynı anlama sahip olan +cAk ekinden türemiştir. Ergin ekin ilk şeklinin ç'li olduğunu c'li biçimin ise Eski Anadolu Türkçesinde görülmeye başladığını bildirir. Ekin ünlülerinin ise ilk örneklerinde yalnızca yuvarlak ünlülü olduğunu tutaçuk, giceçük, karaçuk örneklerini göstererek açıklar. Ekin düz ünlülü biçimlerinin Osmanlı Türkçesinin son dönemleriyle Türkiye Türkçesinin ilk dönemlerinde ortaya çıktığını düşünür (Ergin 2003, 164).

4.2.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

4.2.b.i. Kişi İsimlerini Sevimli Hâle Getirme

Yukarıda anlatılan özellikler dışında +kA eki kişi isimlerine eklenerek kısaltma ve küçültme işlevi görür. Böylece Macarca kişi isimleri Türkçede İbrahim'in İbiş, Mehmet'in Memiş olması gibi hem kısaltılır hem de sevimli hâle getirilir. *Pista-Pistike* gibi.

Türkçe

4.2.b.ii. +CAk Eki

Neredeyse Türkçenin ilk dönemlerinden beri var olan bu ek günümüzde en başat işlevi olan küçültme görevini bugün ağırlıklı olarak +CXk ekinin üstlenmesiyle işlevliğini gittikçe kaybetmektedir. c'li örnekleri Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra görülmeye başlanan bu ekin Eski Türkçede görülen ilk şekli ç'li biçimdir (Ergin 2003, 165). Ancak bugün ç'li biçim tamamen terk edilmiş ve ünsüz uyumu kurallarının dışına çıkılarak sadece c'li biçim varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Ergin 2003, 166). Banguoğlu'na göre *sıcak<ıscık, böcek, oyuncak* gibi kelimelerde de bu ek bulunmaktadır (Banguoğlu 2011, 161). Özkan'a göre bu ek ça+ok biçiminde ortaya çıkmıştır (Özkan 2000, 118).

Sıfatlardan pekiştirme göreviyle küçültme sıfatları türetme: *büyücek, ılıcak, küçücek*, sıfatlara da eklenen bu ek pekiştirme anlamında zarflar: *çabucak, topluluk* isimlerinden zarf olarak kullanılan biçimler: *aillecek*, yazı diline ağızlardan geçmiş olan, isimlerden pekiştirilmiş zarflar: *çorapçak* “çoraplı olarak”, isimlerden başka

cins isimler türetmede de kullanılır: *böcek*, *oyuncak* gibi farklı birçok kullanımla kelime türetilir (Korkmaz 2014, 124).

4.2.b.iii. +CXk Eki

Son zamanlarda işlekliliğini gittikçe artıran +CXk Batı Türkçesinin başlangıcından beri varlığını devam ettirmektedir (Ergin 2003, 163). Kuznetsov'a göre bu ekin kökeni çık- fiiline dayanmaktadır ve bu çık- fiili burada daha çok aşağılama anlamıyla kullanılmış ve bu kullanım zamanla ekleşmiştir. Ekin sahip olduğu sevgi ifadesi ise daha sonra ortaya çıkmıştır. (Kuznetsov 1997, 241). Banguoğlu'na göre +CXk eki aslında bir çekim ekiyken zamanla yapım ekine dönüşmüştür (Banguoğlu 2011, 164). Bu ek eklendiği isme ya da sığata küçültme, sevgi, acıma, pekiştirme gibi anlamlar katmasının yanında yeni isimler türetmeye de yarar. Eğer eklendiği kelimenin sonu -k ile bitiyorsa oluşabilecek kakafoniyi engellemek amacıyla kelimenin sonundaki -k sesi düşürülür. Bazı kelimelerde ise ünlü türemesine sebep olur.

Terim ya da hastalık adları: *arpacık*, *kabarcık* (Korkmaz 2014, 126), pekiştirilmiş yer : *buracık* “hemen burası”, *şuracık* “hemen şurası”, *oracık* “hemen orası” (Korkmaz 2014, 127), yeni anlam da isimler: *gelincik*, *kızılçık* (Banguoğlu 2011, 164), organ adları türetme: *bademcik* (Bozkurt 2004, 163) gibi birden fazla işlevi bulunmaktadır.

+CA ekinin arkasından gelir kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır: *usulcacık*, *yavaşçacık*, *demincecik* gibi (Ergin 2003, 164).

4.2.c. Kullanım Özellikleri

Macarca

+(V)cskA eki +kA ekine göre daha işlek kullanılır. Ancak +kA eki belirli fonetik durumlarda kullanılamayabilir. +kA eki sonu a ile biten kelimelere eklenemez. Ünsüzle biten ve tek heceli olmayan bütün kelimelere her iki ek de gelebilir. *gödör+ke – gödr+öcske* “çukurcuk”, *bárány+ka – bárány+ocska* “kuzucuk” gibi. İki kullanım arasındaki ayrım sözcüksel ayrıma ve her iki ekin işleklilik durumuna bağlıdır. Ünlü harflerle biten kelimeler genellikle +cskA ekini alır: *foljó+cska* “ırmakcık”, *autó+cska* “arabacık”, *macská+cska* “kedicik”, *néni+ke* “teyzecik” gibi. Ünlüyle biten kelimelerin istisnası ise -i ile biten kelimelerdir. Çünkü bu kelimeler de +kA alır. *kocsi+ka* “faytoncuk” gibi (Katalin vd. 2003).

4.2.ç. Yapısal Özellikleri

Özelliğe +(V)cskA eki Türkçede de aynı anlam ve görevde kullanılan ve yukarıda karşılaştırması yapılan +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz eklerine fonetik olarak da benzerlik göstermektedir.

Kıpçakçada da +CXk eki yalnızca +ç’li biçimde yani +çIk biçimindedir. Öner’e göre bu ek -ç ve -k olarak ayrı ayrı kullanılan ve küçültme, sevgi, acıma işlevleri bulunan eklerin kalıplaşması sonucu ortaya çıkmıştır: *ögüçüm* “anacığım”, *ögük* ”anacık”, *ataçım* “babacığım” gibi (Öner 1998, 44).

Çuvaşçada ç>ş denkliği bulunmaktadır. Yani ana Türkçedeki ç sesleri Çuvaşçada ş sesine dönüşmüştür. Macarcaya Çuvaşçadan geçen sözcüklerde ç fonemi hem [cs] hem de [s] sesiyle gösterilmektedir. Bu ikili gösterim konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerin ilkinde göre Macarlarla Çuvaşlar arasında etkileşim olduğu sırada Çuvaşçada ç>ş değişimi henüz tam olarak yaygınlaşmamıştır. Diğer bir görüşe göre Macarcaya geçen örneklemeler ş olarak geçmiş ancak Macarcada daha sonra tekrar bir s>ç dönüşümü gerçekleşmiştir (Ceylan 1997, 31). Çuvaşçadan Macarcaya geçen sözcüklerde görülen bu durumun bu ekte de yaşanmış olma ihtimali bulunmaktadır.

Ergin de bu ekin ilk şeklinin ç’li olduğunu ifade eder (Ergin 2003, 164). Macarca ve Türkçedeki bu iki ekin yani +(V)ckA ve +CXk eklerinin hem işlevsel hem de fonetik bakımdan birbirine denk düşmesi bir ek ödünçlemesi olabilir mi sorusunu akla getirmektedir.

Bu ekin Türkçeden yapılmış bir ödünçleme mi yoksa tarihi ortaklıklardan kaynaklanan bir durum mu olduğunu belirlemek farklı bir araştırmanın konusu olmaktadır. Bu eklerin tarihi süreçleri her iki dilde metinlere bakılarak takip edilebilir. Özellikle Macarcada bu ekin ilk ne zaman kullanılmaya başlandığı bulunarak farklı bir çalışmada bu konu açıklığa kavuşturulabilir. Bütün bunlar yapılmadığında bile metinlerden alınan örneklere bakıldığında bu eklerin tıpkı Türkçedeki +CXk, +CAk, +cXğAz ve +cAğIz ekleri gibi küçültme ya da acıma manası verdikleri açıktır.

4.3. Macarca +(V)s: Türkçe +CX, +IX, +sX ve +CA

4.3.a. İşlevleri

4.3.a.i. Meslek İsimleri Türetme

Macarca

Bu ek yukarıda karşılaştırılan diğer eklerden farklı olarak Türkçedeki tek bir eke değil birden fazla eke karşılık gelen farklı anlam ve kullanımlara sahiptir. Bunlardan birincisi meslek isimleri türetmesidir: *asztal* “masa”> *asztal+os* “marangoz”, *karpit* “döşeme”> *kárpit+os* “döşemeci” gibi (Katalin vd. 2003). Bu yönüyle ek Türkçedeki +CX ekine benzemektedir.

(1) “Ez egy olyan pép, amivel az üvegesek az ablakot beragasztják a fába.”
(Ferenc 1907, 43).

“Camcılar bununla camları çerçeveye yapıstırırlar efendim.” (Ferenc çev.
Selimoğlu 2000, 44).

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi “cam, şişe” anlamlarına gelen “*üveg*” kelimesi +(V)s ekini alarak çeviride de görüldüğü üzere “camcı” anlamında “*üveges*” hâlini almıştır. Böylelikle Türkçedeki +CX ekinin “eklendiği ismin bildirdiği işi kendisine görev olarak almış kişi” görevini üstlenmiştir.

(2) “és fazekasmühelyek, a halászhajók és az oltárok a magasban,…”
(Krasznahorkai 1999).

“çömlekçiler, balıkçı tekneleri, tepelerdeki tapınaklar,…” (Krasznahorkai çev.
Benderli 2014, 96).

Yukarıdaki örnekte “tencere, çömlek” anlamlarına gelen “*fazék*” kelimesi +(V)s ekini alarak “*fazekas*” biçimini almış ve bu biçimiyle “çömlekçi” anlamına gelmiştir. Böylece +(V)s eki Türkçe +CX ekinin “eklendiği ismin bildirdiği işi kendisine görev olarak almış kişi” işleviyle kullanılmıştır.

Türkçe

+CX eki eklendiği ismin bildirdiği işi yapan kişiyi bildirir: *aracı, dünürcü* gibi (Korkmaz 2014, 125).

4.3.a.ii. Bir Sanat veya Spor Dalıyla Uğraşan Kişi İsmi Ya da Bir İşi Huy Edinen

Kişi İsmi Türetme

Macarca

Birçok sanat ve spor dalında icrada bulunan kişi anlamında yine aynı şekilde +CX ekiyle hemen hemen aynı işlevde kullanılır. Spor malzemeleri: *gördeszka* “kaykay”> *gördeszka+s* “kaykaycı”, *hoki* “hokey”> *hoki+s* “hokey oyuncusu”. Mal: *újság* “gazete”> *újság+os* “gazete bayii/gazete dağıtan kişi”, *zöldség* “sebze”> *zöldség+es* “sebzece, manav”. Enstrüman: *klarinét* “klarnet”> *klarinét+os* “klarnetçi”, *szaxofon* “saksafon”> *szaxofon+os* “saksafoncu”, *dob* “davul”> *dob+os* “davulcu” gibi (Katalin vd. 2003).

(1) “- Vágd oda a kalapodat! Ez uzsorás.” (Ferenc 1907, 4).

“-Hadi vursana kasketini yahu, soyguncunun daniskası bu herif?” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 5).

Yukarıdaki örnekte +(V)s eki eklendiği kelimeye tıpkı Türkçedeki +CX ekinin yukarıda bahsedilen “alışkanlık, huy edinme” gibi anlamlarda bir isim türetmiştir.

(2) “Egy azonnali jegyre volna szükség, monda Korim a pultnál, aztán mikor áthajolván ezen a pulton elmagyarázta a kompjuterére meredő hivatalnoknőnek, miről is van szó, hogy tudniillik ez nem egyszerű út lesz, ő pedig nem egy egyszerű utas...” (Krasznahorkai 1999).

“Korin, derhal bir bilete ihtiyacı olduğunu söyledi ve bankonun üzerinden eğilerek, gözlerini bilgisayara dikmiş olan memur hanıma açıklamaya başladı, bu sıradan bir yolculuk değil, o da sıradan bir yolcu değil...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 34).

Yukarıdaki örnekte “yol” anlamındaki “út” kelimesi +(V)s ekini alarak “utas” hâline gelmiş ve çeviride de görüldüğü gibi “yolcu” anlamını kazanarak Türkçedeki +CX ekinin yukarıda bahsedilen “eklendiği ismin bildirdiği işi yapan kişiyi bildirme” işleviyle kullanılmıştır.

Türkçe

+CX eki;

1. Eklendiği ismin bildirdiği işi kendisine görev olarak almış kişi anlamı verir: *bekçi, biletçi, çöpçü, elçi* gibi.
2. Sahiplik anlamı bildirir: *davacı, fırıncı, hancı* gibi.
3. Alışkanlık ya da huy edinme gibi anlamlarda isim olarak da kullanılabilen alışkanlık sıfatları türetir: *aceleci, akşamcı, batakcı* gibi (Korkmaz 2014, 125).

4.3.a.iii. Benzerlik İşlevi

Macarca

Ekin incelenen bazı metinlerde benzerlik işleviyle kullanıldığı görülmüş ve bu yönüyle de aşağıda özellikleri verilen Türkçedeki isimden isim türetme ekleri +sX ve +CA eklerinin işlevleriyle kullanıldığı da görülmektedir.

(1) “De valaki megfogta hátul a kezét. Egy majdnem férfiasan komoly hang ez t kérdezte tőle” (Ferenc 1907, 4).

“Tam bu sırada, arkadan uzanan biri elini yakaladı. Erkeksi bir sestı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 5).

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere “erkek, adam” anlamlarına gelen “*férfi*” kelimesi +(V)s ekini alarak “erkeksi, erkekçe” anlamlarında “*férfi*as” kelimesini türetmiştir. Bu durumda Türkçedeki +sX ve +CA ekleriyle aynı işlevde kullanılmıştır. Kelime bu eki aldıktan sonra +Ul zarf ekini de almıştır.

Türkçe

+sX (<+sI-g) eki eklendiği isimlerden “benzerlik, yakınlık, andırma” anlamlarında sıfatlar türetmeye yarayan bu ek Eski Türkçedeki isimden fiil türetme eki olan +sI- ile fiilden isim türetme eki g'nin birleşmesi sonucu meydana gelmiş +sIg ekinin sonundaki –g sesinin zamanla düşmesi sonucu oluşan bir ektir: *çocuksu, dikensi, erkeksi, kadınsı, maymunsu* gibi örnekleri mevcuttur (Korkmaz 2014, 139).

Hacıeminoğlu'na göre bu ek Eski Türkçedeki +çIg ekinden gelmektedir ve Karahanlı Türkçesi döneminde +sIg şeklindedir: *arsıg* “alanmış gibi”, *begsig* “bey gibi” (Hacıeminoğlu 2003, 15).

Bu ek bugün işlek bir ek değildir. Geçmiş dönemlerden gelme kalıntı bir ektir ve bu nedenle tat ve renk isimlerinden “yakınlık, benzerlik” anlamında sıfatlar türetmeye yarayan +ImSI sıklıkla bu ekin yerini almaktadır. Dilde sadeleşme hareketi esnasında bazı botanik ve zooloji terimlerinin Türkçeleştirilmesinde bu ekten faydalanılmıştır: *ağaçsı, ağsı* gibi. Ardından +lAr çokluk eki aldığı anda ise takım ya

da aile isimleri türetir: *buğdaysılar, insansılar, leyleksiler, Moğolsular* gibi. (Korkmaz 2014, 140).

+CA eki ise aslında eşitlik, benzerlik, karşılaştırma gibi işlevleri bulunan bir çekim ekidir. Ancak kalıplaşmış isim, sıfat ve zarflar türeterek yapım eki şeklinde kullanıldığı yerler de fazladır (Gökdayı-Sebzecioğlu 2006, 64). Benzerlik ve azlık işlevleriyle yeni sıfatlar türetir. Bu sıfatlar zarf görevinde de kullanılır: *aptalca, büyükçe, çokça* gibi (Korkmaz 2014, 121).

4.3.a.iv. Sayı İsimlerinden Kelime Türetme

Macarca

+(V)s eki sayı isimlerinden de kelime türetir Sayı isimleri önce sıfat olarak oluşturulur, sonra ek alarak isim hâline gelir: *öt* “beş”> *öt+ös* “beşli/ beşlik/ beş numaralı”, *száz* “yüz”> *száz+as* “yüzlük/ yüzlü/ yüz numaralı”, *ezer* “bin”> *ezer+es* “binli/ binlik/ binler hanesi/bin nolu” gibi (Katalin vd. 2003). Bu işleviyle kullanıldığında ise Türkçedeki +IXk ekinin yukarıda bahsedilen sayı isimlerinden gruplandırma bir arada bulunma anlamında isimler türetme işleviyle ya da Türkçedeki bir diğer isimden isim türetme eki olan +IX ekiyle aynı işlevde kullanılmaktadır. Ayrıca ek numara işleviyle de kullanılmaktadır.

(1) “Az ötös erődben oly nagy volt a "drukk", hogy mikor a tábornok odaérkezett, a túlbuzgó tüzér rákiáltott” (Ferenc 1907, 106).

“5 numaralı burca vardıgında öylesine bir patırtı koptu ki, gayretkeş bir topçu seslenmeden edemedi.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 104).

Yukarıdaki örnekte “beş” anlamına gelen “*öt*” kelimesi +(V)s ekini alarak “beş numaralı” anlamına gelmiş ve böylelikle +IX ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

Türkçe

+IX eki sayı isimlerine eklenebilmektedir. Bu durumda da gruplama anlamı verir: *ikili, üçlü, beşli* gibi (Korkmaz 2014, 134).

4.3.a.v. İsimlerden Niteleme İsimleri Türetme

Macarca

+(V)s ekinin metinlerde görülen bir diğer işlevi de tıpkı Türkçe +IX ekinin yaptığı gibi isimlerden niteleme isimleri türetmektir.

(1) “A syriai ijászok centuriójának jellegzetes öltözékében érkezett, egyszertű legionarius-sisak tollas sisakforgóval...” (Krasznahorkai 1999).

“Suriyeli okçuların tipik kıyafetini giymiş, başında alelade sorguçlu bir lejyoner kaskı...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıda “sorguçlu” olarak çevrilen “*tollas*” sözcüğü “tüy” anlamındaki “*toll*” köküne +(V)s eki getirilerek türetilmiş bir kelimedir ve bu haliyle Türkçe +IX ekinin isimden sıfat türetme işleviyle kullanılmıştır.

(2) “Boka a falhoz kente a kezét, aminek az lett a következménye, hogy a fal tintás lett, de Boka keze viszont nem tisztult meg.” (Ferenc 1907, 4).

“Gereb'e elini uzattı. Eli mürekkep içindeydi. Mürekkep hokkası, içindeki koyu mavi mürekkebi rahat rahat Boka'nın cebine sızdırmış, Boka da olan bitenden habersiz, elini cebinden çekip çıkarmıştı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 5).

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere mürekkep anlamındaki “*tinta*” kelimesinin +(V)s ekini alan “*tintás*” şekli yukarıda “mürekkep içindeydi” şeklinde çevrilmiş olsa da burada verilmek istenilen anlam “mürekkepli” demektir. Bu durumda da +(V)s eki Türkçedeki +IX ekinin “bulundurma, ilgili olma, yetkililik, o özelliğe sahip olma anlamı taşıyan sıfat türetme” işleviyle kullanılmıştır.

(3) “...és rögtön iszonyú fájdalmasan, éppen úgy, ahogy ók heten csaptak le rá itt a felüljáró közepén az előbb, monda, éppen olyan váratlanul és előre megjósolhatatlanul...” (Krasznahorkai 1999).

“Aniden başlamış, ne bir giriş ne bir önsezi ne bir hazırlık ne bir başlangıçla, tam tamına kırk dördüncü doğum gününün bir ânında çarpmış onu farkındalık, hem dehşetli acı vererek...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte üzerine +An zarf eki aldığı için “acı vererek” şeklinde çevrilmiş olan “*fájdalmasan*” kelimesi “acı” anlamına gelen “*fájdalom*” kelimesine +(V)s eki getirilerek “*fájdalmas*” şeklini alır ve bu hâliyle “acılı” anlamına gelen bu kelime Türkçedeki +IX ekinin “bulundurma, ilgili olma, yetkililik, o özelliğe sahip olma” gibi işlevlerini üzerinde taşır.

(4) “A hátulsó rész, a fatelep, ez volt minden egyéb: ez volt a város, az erdő, a sziklás hegyvidék, szóval mindennap az volt, amivé éppen aznap kinevezték.” (Ferenc 1907, 10).

“İsterlerse kent, isterlerse orman, dağlık ya da kayalık, kısacası o gün oynayacakları oyuna göre değişen bir dünya...” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 12).

Yukarıdaki örnekte kaya anlamına gelen “*szikla*” kelimesi +(V)s ekini alarak kayalık anlamında kullanılmış ve böylece ek Türkçedeki +IXk ekinin yukarıda bahsedilen bir nesnenin bol bulunduğu yeri anlatma işlevinde kullanılmıştır.

(5) “Akkor már hosszú évek óta egyedül élt, mesélte a hét gyereknek maga is guggolva és hátát a korlátnak nekiszorítva a felüljárón átsüvítő novemberi szélben, egyedül, mondta, mert a házassága a Hermész-ügy miatt már korábban tönkrement...” (Krasznahorkai 1999).

“Kasım ayının uğuldayan rüzgârında üstgeçitte çömelmiş, sırtını korkuluğa dayamış, karşısındaki yedi çocuğa anlatıyordu Korin: o sıralar artık uzun yıllardır yalnız yaşıyormuş, tek başına çünkü evliliği Hermes olayı yüzünden çoktan bozulmuş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte de “ev” anlamındaki “*ház*” kelimesi önce +(V)s ekini alarak “*házas*” şeklindeki “evli” anlamındaki kelimeyi türetmiştir. Bu işleviyle ek yine +IX ekinin yukarıda bahsedilen işlevini taşımıştır. Üzerine Türkçedeki +IXk ekinin karşılığı +sÁg ekini de alarak “evlilik” manasında “*házasság*” kelimesini türetmiştir. Nitekim eserin çevirisinde de kelime “evlilik” olarak tercüme edilmiştir.

(6) “Igen. Egy szakállas úr.” (Ferenc 1907, 85).

“Evet, sakallı bir bay” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 83).

Yukarıdaki örnekte Türkçeden Macarcaya aynı anlamıyla geçen “*szakáll*” kelimesi +(V)s ekini alarak “sakallı” anlamında “*szakállas*” şeklinde bir sığata dönüşmüştür. Böylece Türkçedeki +IX ekinin ilgili olma, yetkililik, o özelliğe sahip olma anlamı taşıyan bir sıfat türetmiştir.

(7) “de sokkalta hatalmasabb univerzumot teremtett...” (Krasznahorkai 1999).

“...çok ama çok daha kudretli bir kâinat yaratmış...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 132).

Yukarıdaki örnekte “güç, kuvvet” anlamına gelen “*hatalom*” kelimesine +(V)s eklenerek tercümede de “kudretli” olarak çevrilen “güçlü, kuvvetli, muaazzam” anlamındaki “*hatalmas*” sözcüğü meydana getirilmiş ve böylece Türkçe +IX ekinin “üzerinde bulundurma, ilgili olma, yetkililik, o özelliğe sahip olma anlamı taşıyan sıfatlar türetme” işleviyle birebir aynı kullanıma sahip olmuştur.

(8) “De akkor már Nemecek is sirt, nagyon szomorúan, nagyon keservesen, az ő közlegényszívének minden mélységés fájdalmaival, és ebben a lázs sírásban egyre csak ezt motyogta” (Ferenc 1907, 88).

“Nemecek iki gözü iki çeşme ağlıyordu. Çok üzgün çok acılıydı. Küçük ruhunun tüm acısıyla kendi kendine mırıldanıyordu.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 87).

Yukarıdaki örnekte de aynı şekilde normalde “ateş” anlamına gelen “*láz*” kelimesine +(V)s eki eklendiğinde yukarıda “acılı” olarak çevrilen “ateşli” manasında kelime türetilmiştir. Bu şekle bürünen kelime yine yukarıdaki örneklerde de olduğu gibi Türkçedeki +IX ekinin “ilgili olma, yetkililik, o özelliğe sahip olma anlamı taşıma” görevleriyle kullanılmıştır.

(9) “s aggodalmas arccal megkérdezni, hogy It’s all right?, és jominden?” (Krasznahorkai 1999).

“...endişeli bir yüzle her şey iyi mi, diye sordu...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 157).

Yukarıda da “endişe” manasına gelen “*aggodalom*” sözcüğü +(V)s ekini alarak “*aggodalmas*” hâline gelerek “endişeli” anlamını almıştır. Böylelikle ek yine Türkçedeki +IX ekinin isimden sıfat türetme işleviyle kullanılmıştır.

(10) “s ami Kasser illette: medve-, róka-, szarvas- és birkabörök válo ott rétegeit magára öltve...” (Krasznahorkai 1999).

“... Kasser'i kat' kat ayı, tilki, geyik ve koyun postlarına...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 157).

Yukarıdaki örnek ise diğerlerinden farklı bir özellik arz etmektedir. Şöyle ki “boynuz” manasındaki “*szarv*” kelimesi +(V)s ekini alıp “*szarvas*” şekline dönüşerek Türkçedeki +IX ekinin isimden sıfat türetme işlevini üzerinde taşıyarak “boynuzlu” manasına gelmekle birlikte çeviriden de anlaşılacağı üzere buradan gelen çağrışımla yeni bir anlam katmanına ulaşmış ve leksikalleşerek boynuzuyla meşhur hayvan olan “geyik” manasında da kullanılmıştır. Yani bu kelime Macarcada hem “boynuzlu” manasında bir sıfat olarak morfolojik bir türetmeye hem de “geyik” manasında leksikal bir türetmeye uğrayarak iki farklı anlama gelmiştir.

Türkçe

+IX eki isimlere ve hatta bazen sıfatlara eklenerek *acıklı, ağlamaklı, alaylı, sağlıklı, sanathı, sarıklı, sevimli, soylu, tatlı, tutarlı* gibi üzerinde bulundurma, ilgili olma, yetkililik, o özelliğe sahip olma anlamı taşıyan sıfatlar meydana getirir (Korkmaz 2014, 133).

4.3.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

4.3.b.i. Yaşında Anlamı Bildirme

Ekin yukarıda anlatılanlar dışındaki işlevi “yıl” anlamındaki “év” kelimesine eklendiğinde “yaşında” anlamı bildirmektedir: *20 éves vagyok*. “20 yaşımdayım” gibi.

4.3.b.ii. Sınıf Sırası Bildirme

Ekin sınıf sırası bildirme işlevi de bulunmaktadır: *A másod éves vagy*. “İkinci sınıftasın” gibi.

Türkçe

4.3.b.iii. +CX Eki

Eski Türkçeden bu yana varlığını sürdüren ve hâlâ işlevliğini devam ettiren +cX eki neredeyse bütün isimlere gelebilmektedir (Ergin 2003, 157).

Kuznetsov’a göre ek +ç isimden isim yapma ekine +i eklenmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Kuznetsov 1997, 196). *Aşçı, arabacı, badanacı, boyacı* örneklerinde de görüldüğü üzere bu ek eklendiği isimlere bir işi veya sanatı kendine meslek ya da uğraş edinmiş olmayı bildiren isimler yapar. Bu nedenle gramerlerde “meslek eki” olarak adlandırılır.

İnanç, görüş ya da düşünce bildiren isimlerden o fikri benimseyen kimse anlamında isimler: *akılcı, Atatürkçü* gibi türetmeler yapar.

Ayrıca bu ek Arapça ve Farsçadan geçen bazı eklerin yerine de kullanılmıştır:

a. dar eki yerine; *emektar* yerine *emekçi*, *kindar* yerine *kinçi* gibi. (Korkmaz 2014, 125).

- b. +kâr/ gâr eki yerine; *bestekâr* yerine *besteci*, *hizmetkâr* yerine *hizmetçi* gibi.
- c. Î nispet eki yerine; *hesabî* yerine *hesapçı*, *kemanî* yerine *kemancı* gibi
- (Korkmaz 2014, 126).

4.3.b.iv. +CA Eki

+ CA ekini bazı gramerciler (Ediskun, Gencan) yalnızca yapım eki olarak ele alırken, bazı gramerciler (Ergin, Korkmaz, Zülfikar, Bozkurt, Koç) hem yapım hem çekim eki olarak değerlendirmiştir (Gökdayı-Sebzecioğlu 2006, 64). Korkmaz bu ekin aslında bir çekim eki olduğunu ama bazı kelimelerle birlikte kullanıldığında kalıplaşarak bu özelliğini yitirdiğini savunur (Korkmaz 1959, 298). Hacıeminoğlu'na göre de bu ek eşitlik hâli ekidir ve bazı kelimelerle birlikte kalıplaşarak yapım eki işlevi kazanmıştır (Hacıeminoğlu 2003, 13).

Bu ek iyelik eklerinden sonra da kullanılabilmesiyle çekim eki özelliği gösterir (Gökdayı- Sebzecioğlu 2006, 66). Ama kendisinden sonra yapım eki gelebildiği için de yapım eki özelliği taşır (Gökdayı-Sebzecioğlu 2006, 67). Yukarıda da bahsedildiği üzere bu ek bir çekim eki olarak ortaya çıktı. Şu an ise geçiş durumunda bir ek olma özelliği taşıyor (Gökdayı-Sebzecioğlu 2006, 68).

Arapça ve Farsçadan dilimize geçmiş birçok kelimenin Türkçeleştirilmesinde özellikle dilde sadeleşme hareketi sırasında bu ekten faydalanılmıştır.

1. *Aklen* yerine *akılca*, *ferden* yerine *fertçe* kullanılması gibi Arapça -en eki yerine kullanılmıştır.

2. Arapçadan geçen î nispet ekinin yerini almıştır: *Arabî* yerine *Arapça*, *Farisî* yerine *Farsça*, *ananevî* yerine *gelenekçe* gibi.

3. Bu ek Farsçadan geçen âne ekinin yerine de kullanılmıştır: *cahilâne* yerine *cahilce*, *dostâne* yerine *dostça* gibi.

4. +CA eki vurgusuz olarak kullanılır ve +IAr çokluk ekinden sonra pekiştirilmiş zarflar türetmek için zaman ve sayı gösteren isimlere eklenir: *aylarca*, *günlerce* gibi.

5. Bu ek +CXk küçültme ekiyle de genişletilebilir ve böyle kullanıldığında küçültme zarflarını pekiştirme görevinde kullanılır: *güzelcecik*, *hafifçecik* gibi.

6. +CA ekiyle türetilen zarfların üzerine +nA eki eklenerek pekiştirme anlamı güçlendirilir. Ancak örnekleri sınırlıdır ve bu örneklerde vurgu ekin bir öncesindeki hecede yer alır: *açıkçana*, *aptalcana* gibi (Korkmaz 2014, 122).

7. Banguoğlu'na göre bu +cA ekinden farklı kimce hâli eki olan ve zarf türeten bir +cA eki daha vardır. Hatta bu ekle türetilen birçok kelime kavram ismi olarak kullanılmaya başlamıştır. Eklendiği kelimenin vasfını ve davranışını bildiren sıfat ve zarflar türetir: *erkekçe*, *çocukça*, *dostça*, *insanca* gibi.

8. Bu ekin +cAsInA şeklinde uzatılmış formları da bulunmaktadır: *çocukcasına*, *eşekcesine* gibi (Banguoğlu 2011, 160).

+CA eki sıfat türetme: *akarca* “kemik veremi”, *akça* “para”, *boğmaca*, *karaca*, millet isimlerine eklenerek onlardan lisan ya da lehçe ismi türetme: *Arapça*, *Almanca*, *Kırgızca*, +IXk ekiyle aynı işlevde kelimeler türetme: *bilekçe*, *damlaca* (Korkmaz 2014, 123), ikilemeler kurma: *akça pakça*, *boylu boyunca*, -mA isim fiil ekini alan isim gövdelerine eklendiğinde ise soyut isimler türetme: *bilmece*, *boğmaca* (Hatiboğlu 1974, 50) gibi farklı işlevlere sahiptir.

Eckmann *bilekçe*, *kasabaça*, *şairçe* gibi örneklerde kullanılan ve sadece ç’li biçimi olan, küçültme anlamlı +çA ekinin Farsçadan geçtiğini belirtir (Eckmann 2003, 44). *lügatçe*, *tarihçe*, *serçe* kelimelerindeki +çe eki de aynı şekilde Farsça

kökenlidir. Hatta dilde sadeleşme hareketi sırasında yanlış analogi yapılarak bu ekle *ilçe* kelimesi türetilmiştir.

4.3.b.v. +IX Eki

Eklendiği isimlerden o kavme, millete, hanedana, ülkeye ya da şehre ait olma anlamında isimler: *Konyalı, Osmanlı*, isimlere bazen tek başına bezen de +cA ekiyle birlikte eklenerek onlardan yer adları: *Denizli, Çamlıca* (Korkmaz 2014, 134), eş ya da zıt anlamlı kelimelere eklenerek ikileme biçiminde sıfatlar : *akıllı uslu* türetmenin yanısıra Arapça ve Farsçadan geçen *zî, nisbet î'si, dâr* gibi birtakım eklerin Türkçe karşılığı olarak da kullanılmaktadır: *zî-kıymet= kıymetli, Selçukî= Selçuklu, alakadâr= ilgili* gibi (Korkmaz 2014, 134).

Bu ek fiilden isim türeten -g ekinin üzerine gelerek +gIXg biçini alıyordu. Oğuz ve Kıpçak Türkçesi dönemlerinde g seslerinin düşmesiyle beraber bu ek de +(X)IX şekline büründü ve -l- edilgenlik ekiyle sesteş hâline geldi: *açı(g)lı* “açığı olan”/ *açılı* “açılmış olan”, *kapa(g)lı* “kapağı olan”/ *kapalı* “kapatılmış olan” gibi. Bunları ayırt etmenin yolu +sXz ya da -mA- eklerinin getirilerek olumsuzlarının yapılmasıdır. İsimden isim türeten +IX ekinin olumsuzu büyük çoğunlukla +sXz ekiyle yapılırken (X)l-X ekinin olumsuzu -mA ile yapılmaktadır:

“*Onunla sayılı günler yaşadık.*”

Cümlesindeki *sayılı günlerin* olumsuzu *sayısız günlerdir*. Ancak;

“*Sepetteki elmalar sayılıdır.*”

Cümlesinde *sayılıdır* kelimesinin olumsuzu *sayısızdır* değil *sayılmamıştır* olmalıdır.

Bu da gösteriyor ki bu iki ek farklı ancak sesteş eklerdir (Karaağaç 2012, 260).

Sonuç olarak Macarcadaki +(V)s ekinin meslek isimleri ya da bir sanat veya spor dalıyla uğraşan kişi ismi türetme işlevleriyle Türkçedeki +CX ekiyle; benzerlik işleviyle Türkçedeki +sX ve +CA ekleriyle; sayı isimlerinden kelime türetme ve isimlerden niteleme isimleri türetme işlevleriyle de Türkçedeki +IX ekiyle aynı işlevlerde kullanıldığı görülmektedir.

4.4. Macarca +(A)tAn, +tAlAn: Türkçe +sXz

4.4.a. İşlevleri

4.4.a.i. Yoksunluk İşlevi

Macarca

Bu ek hem fiillere hem de isimlere getirilebilen bir sıfat türetme ekidir. Bu başlık altında ekin yalnızca isimlerden sıfat türetme işlevine değinilecektir. Bu ek aslında Türkçedeki yoksunluk ekinin karşılığıdır.

Átor “cesaretli”- *bátor+talan* “utangaç, cesaretsiz”, *boldog* “mutlu”- *boldog+talan* “mutsuz”, *igaz* “doğru, hak”- *igaz+talan* “haksız”, *hű* “sadık, sadakatli”- *hű+tlen* “sadakatsiz”, *lombtalan fa* “yapraksız ağaç”, *sótlan leves* “tuzsuz çorba”, *ruhátlan ember* “elbisesiz insan”, *stílustalan írás* “stilsiz yazı”, *nőtlen férfi* “evlenmemiş adam”

Semantik olarak yoksunluk eki +(V)s sıfat ekinin karşıtıdır. *nő+s* “evli”- *nő+tlen* “evlenmemiş”

Öte yandan yoksunluk ekini -i ekini almış sıfatlarda da görmek mümkündür.

művészi “sanatsal”- *művészi+etlen* “sanatsız” (Katalin vd. 2003).

(1) “Ez az eset azonban, ennek az esetnek kiáltó igazságtalanságra még Bokát is megindította.” (Ferenc 1907, 8).

“Bu büyük haksızlığın Boka’yı da çileden çıkardığı belliydi.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 10).

Yukarıdaki örnekte “doğru, hak, hakikat” anlamına gelen “igaz” kelimesi önce yukarıda da ayrıntılı olarak işlenen ve Türkçedeki +IXk ekinin karşılığı olan +sÁg ekini alarak “adalet” anlamındaki “*igazság*” kelimesini türetmiştir. Ardından +tAlAn yoksunluk ekini alarak “adaletsiz, haksız” anlamındaki “*igazságtalan*” kelimesini türeten ek Türkçedeki +sXz ekinin en başat özelliği olan +IX ekinin zıddı olarak yani “yoksunluk” işleviyle birebir aynı özelliği taşımaktadır. Kelime +tAlAn elini aldıktan sonra tekrar +sÁg ekini alarak “*igazságtalanság*” şekline dönüşmüş ve bu son haliyle de yukarıda da çevrildiği gibi “haksızlık, adaletsizlik” manasında kullanılmıştır.

(2) “...és százezer szerelvényben errefelé hordott át az innen, a felüljáró magasából nézve végképp ijesztő céltalansággá egybeállt milliónyi hánytató akarat...” (Krasznahorkai 1999).

“...yüzlerce-yüz binlerce katarla buraya taşınan ve buradan, üstgeçit hizasından bakıldığında dehşet verici bir amaçsızlığa dönüşen milyonlarca iç bulandırıcı istek...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 6).

Yukarıda verilen metinde “amaç” anlamındaki “*cél*” kelimesi +tAlAn ekini alarak “*céltalan*” biçimiyle çeviride de gösterildiği gibi “amaçsız” anlamına gelerek Türkçedeki +sXz ekinin yoksunluk işleviyle birebir aynı şekilde kullanılmıştır.

Ayrıca üzerine +sÁg ekini de alarak çeviride de görüleceği üzere +lXk ekiyle aynı işleve sahip bir biçimde kullanılmıştır.

(3) “...éppoly vígan és éppolyan gondtalanul, mintha a mai nap is csak olyan volna, mint a többi, mintha nem is volna most kockán minden, de minden...” (Ferenc 1907, 79).

“Öylesine neşeli, öylesine dertsiz bir hâli vardı ki, sanki bugün de öbür günler gibi bir gündü, sanki bugün, her şeyin ortaya konduğu bir ölüm kalım günü değildi.” (Ferenc 1907, 77).

Yukarıdaki örnekte de “üzüntü, dert” anlamındaki “*gond*” kelimesine +tAlAn eki getirilerek oluşturulan “*gondtalan*” kelimesi çeviride de görüleceği üzere “dertsiz, üzüntüsüz” anlamına gelerek Türkçedeki +sXz ekinin en belirgin işlevi olan “yoksunluk” işleviyle aynı kullanıma sahiptir. Ayrıca üzerine +Ul zarf ekini de almıştır.

(4) “...ö, aki menekültében eredetileg – észrevétlenül, gyorsan, hangtalanul...” (Krasznahorkai 1999).

“...oysa kaçarken sadece -kimse fark etmeden, çabucak, sessizce...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 6).

Yukarıdaki metin parçalarına bakıldığında “ses” anlamındaki “*hang*” sözcüğüne getirilen +tAlAn eki “*hangtalan*” biçimini alarak “sessiz” manasına gelmiş ve böylelikle Türkçedeki +sXz yoksunluk ekiyle aynı anlam ve işlevle burada yer almıştır. Ayrıca üzerine +Ul zarf ekini de alarak çeviride de olduğu gibi zarf işleviyle kullanılmıştır.

(5) “Fegyvertelenül jöttök, és Szebenics magasra tartotta a fehér zászlót.” (Ferenc 1907, 97).

“Silahsızdılar. Sebeniç beyaz bayrağı sallıyordu.” (Ferenc 1907, 95).

Yukarıdaki örnekte de “silah” anlamına gelen “*fegyver*” kelimesi +tAlAn ekini alarak oluşan “*fegyvertelen*” biçimi tercümede de görüldüğü gibi “silahsız” manasında kullanılarak Türkçedeki yoksunluk eki +sXz’la birebir aynı işleve sahip olmuştur. Çeviride karşılanmasa da üzerine +Ul zarf ekini almıştır.

(6) “...ha reszkető csillagjai és a sínek közė szőrt számtalan szemaforpár tompa vöröse között lehetett volna valami kapcsolat...” (Krasznahorkai 1999).

“...eğer titreşen yıldızlarıyla raylar arasına serpiştirilmiş sayısız semaforun donuk kırmızısı arasında bir ilişki olsaydı...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 10).

Yukarıda da “sayı” manasındaki “*szám*” kelimesi +tAlAn ekini alarak “sayısız” anlamında “*számtalan*” kelimesi meydana gelmiş ve böylelikle ek Türkçedeki +sXz eki gibi yoksunluk sıfatı türetmede kullanılmıştır.

(7) “...és újra meg újra végigélte a meglétnek ezt a határtalan bőségét...” (Krasznahorkai 1999).

“...bu noktaya ulaştıktan ve varoluşun bu sınırsız bolluğunu defalarca yaşadıktan sonra...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 15).

Yukarıda da görüleceği üzere “*határ*” sözcüğü “sınır” anlamına gelmektedir ve +tAlAn ekini aldığıında “sınırsız” anlamında “*határtalan*” kelimesi türetilmiş böylece de ek Türkçedeki +sXz ekiyle aynı biçimde yoksunluk görevini taşımıştır.

(8) “... és súlytalannak, a feje, hogy úgy mondja, monda, kongott, nyelni akart...” (Krasznahorkai 1999).

“...kendini birden bomboş ve ağırlıksız hissetmiş, sanki boşluktaymış gibi, başı tın tın ötüyormüş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 64).

Yukarıda “ağırlık” anlamındaki “*súly*” kelimesine eklenen +tAlAn eki “ağırlıksız” manasında “*súlytalan*” kelimesini türeterek Türkçedeki yoksunluk eki +sXz ile birebir aynı anlam ve görevde kullanılmıştır.

(9) “...ent minden szabályosan és akadálytalanul...” (Krasznahorkai 1999).

“...hiçbir engelle karşılaşmadan, doğru ve huzur verici bir düzen...”
(Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 119).

Yukarıdaki örnekte “engel” anlamındaki “*akadály*” kelimesi her ne kadar çeviride +ul zarf eki aldığı için “engelsizce” manasında “engelle karşılaşmadan” şeklinde çevrilse de +tAlAn ekini aldıktan sonra meydana gelen “*akadálytalan*” şekli “engelsiz” anlamındadır ve bu şekliyle de Türkçedeki +sXz yoksunluk ekiyle aynı anlam ve işlevdedir. Ayrıca örnekte bu ekten sonra bir de +Ul zarf eki getirilmiş ve ek çeviride -mAdAn zarf-fiil ekiyle karşılanmıştır.

(10) “...és a menny összes holt csillaga, de megvan a puszta Föld is a maga istentelen törvényeivel...” (Krasznahorkai 1999).

“...ve gökyüzünün bütün ölü yıldızları mevcut ama yerküre de kendi tanrısız kanunlarıyla mevcut...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 15).

Yukarıda verilen metin parçasında “Tanrı” manasındaki “*isten*” kelimesi +tAlAn ekini aldığı anda çevirinden de anlaşılacağı üzere “tanrısız” anlamına gelerek Türkçedeki +sXz ekiyle aynı olarak yoksunluk bildirmiştir.

(11) “de ugyanakkor irgalmatlanul nehéz stációkon át...” (Krasznahorkai 1999).

“...dosdoğru oraya, çok zor, acımasız aşamalardan geçerek...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 20).

Yukarıdaki örnekte “acıma, merhamet” anlamına gelen “*irgalom*” kelimesi +(A)tlAn ekini alarak tıpkı Türkçedeki +sXz ekinin kullanımında olduğu gibi “acımasız” anlamında “*irgalmatlan*” kelimesini meydana getirerek yoksunluk işleviyle kullanılmıştır. Çevirde tam karşılanmasa da üzerine +Ul zarf ekini de almıştır.

(12) ” ... mire azok egy ideig nem szóltak semmit, csak méregették bizalmatlanul...” (Krasznahorkai 1999).

“... onu kuşkulu gözlerle tepeden tırnağa süzdüler...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 234).

Yukarıda verilen örnekte “güven” anlamındaki “*bizalom*” kelimesi +(A)tlAn ekini aldıktan sonra her ne kadar yukarıda “kuşkulu” olarak çevrilmiş olsa da asıl manası “güvensiz” olan “*bizalmatlan*” kelimesini meydana getirerek Türkçe +sXz ekinin yaptığı gibi yoksunluk belirtmiştir. Ayrıca her ne kadar çeviride verilmemiş olsa da üzerine +Ul zarf ekini de almıştır.

(13) “Ami rászakadt, rázta meg a fejét még most is hitetlenkedve...” (Krasznahorkai 1999).

“... bu inancın bitmesinin yok edeceğini öğreten eski bilginin yeniden kabul edilmesi gerektiğini...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 14).

Yukarıdaki metinde “inanç” manasındaki “*hit*” kelimesine gelen +(A)tlAn eki her ne kadar ardından gelen +kedve- ekinden dolayı “inancın bitmesine” şeklinde çevrilse de asıl manası “inançsızlaşarak” demektir ve tıpkı Türkçe +sXz ekinde olduğu gibi yoksunluk anlamı belirtir.

Türkçe

Olumsuz manada sıfatlar türetmeye yarayan yoksunluk eki +sXz Korkmaz'a göre sahip olma anlamı bildiren +IX ekinin zıddıdır: *acısız, akılsız, bilgisiz, cansız, susuz, tasasız, uykusuz* gibi. Bu ek *öksüz (<ög+süz)*, *ıssız (<idi+siz)*, *densiz (teñ+siz)*, *hırsız* gibi bazı eski kelimelerle birlikte kalıp şeklinde de günümüze kadar gelmiştir (Korkmaz 2014, 140). Hatta bu eke “yokluk eki” de denilmektedir (Cin 2004, 19). Ancak bu ek her zaman +IX ekinin olumsuzu olarak kullanılmayabilir. Pahalı kelimesinin zıddı pahasız değil ucuzdur. Aynı şekilde hızlı kelimesinin zıddı hıssız değil yavaştır (Cin 2004, 20). Hacıeminoğlu, bu ekin +sI- isimden fiil yapım eki ve -z fiilden isim yapım ekinden müteşekkil birleşik bir ek olduğunu savunur (Hacıeminoğlu 2003, 15).

acımasız, anlamsız, geçersiz gibi örneklerden de anlaşılacağı üzere -mA, -(X)m, -Ar eklerinden sonra da gelebilen +sXz eki aynı şekilde yoksunluk sıfatları meydana getirir.

Bu ek nadir de olsa sıfatlardan da yoksunluk sıfatları türetebilir: *hoşnutsuz, uygunsuz* gibi (Korkmaz 2014, 141).

4.4.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

Bu ekin yukarıda anlatılanların dışında başka bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

Eş anlamlı sıfatlara getirilen bu ek ikileme biçiminde sıfatlar türetme: *anasız babasız, borçsuz harçsız*, Arapça *gayr, bilâ, lâ*; Fransızca *bî ve nâ* eklerini Türkçeleştirme: *bilâfasıla* yerine *aralıksız*, *lâyemut* yerine *ölümsüz*, *bîbaht* yerine *bahtsız*, *nâçar* yerine *çaresiz* gibi işlevlerinin yanında anlam kaymasına da uğrayabilir: *amansız, sonsuz, şüphesiz, yüreksiz* gibi (Korkmaz 2014, 141).

Ekin kökeni hakkında farklı görüşler mevcuttur. Vambéry *süz-*, *siz-* “ayırma” anlamında açıklarken Ramstett ekin sar ekinde meydana geldiğini savunur. W. Bang *sı-z* şeklinde birleşik bir ek olduğunu düşünürken Gabain +*sIr* ekine dayandırır. Baskakov -*sı* ekinin *sa-* ekinin bir çeşidi olduğunu üzerine de -*z* fiilden isim yapma ekini alarak meydana gelen birleşik bir ek olduğunu savunur. Kuznetsov ise ekin kökenini *Divan-ı Lügatiti Türk*’te geçen ve “erimek anlamına gelen *sız-* fiiline dayandırır. Marcel Erdal +*sXz* ekinin +*sIrA* ekiyle ilişkili olabileceğini düşünür (Cin 2004, 20).

4.4.c. Kullanım Özellikleri

Macarca

Üç alomorfa sahip bir ektir.

1. *család+talan* “ailesiz”, *szándék+talan* “kasıtsız”, *vég+telen* “sonsuz”, *veszély+telen* “tehlikesiz, güvenli”

2. *só+tlan* “tuzsuz”, *gyanú+tlan* “kuşkusuz”, *mazlum, nő+tlen* “kadınsız=evlenmemiş”

3. *láb+atlan* “ayaksız”, *fül+etlen* “kulaksız”, *türelm+etlen* “sabırsız”, *kényelm+etlen* “rahatsız”

Örneklerden de anlaşılıyor ki eğer kelime ünsüzle bitiyorsa +tAlAn, eğer kelime ünlüyle bitiyorsa +tlAn, eğer kelime tek heceli olup ünsüzle bitiyorsa ya da çok heceli ancak iki ünsüzle bitiyorsa +AtlAn alomorfu gelir. Kelimenin ünsüzle bittiği durumlarda ekin önüne bir +A ünlüsü eklenir (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Ek Türkçede eklendiği kelimenin son ünlüsünün kalın ya da ince düz veya yuvarlak olmasına göre dört biçimlidir.

4.4.ç. Sonuç

+tAlAn ve +(A)tlAn eki isimden isim türetme eki olarak kullanıldığında Türkçedeki +sXz ekinin en belirgin işlevi olan yoksunluk işleviyle aynı anlamda kullanılmıştır.

4. 5. Macarca +i: Türkçe +sAl ve +ki

4.5.a. İşlevleri

4.5.a.i. Aitlik Eki İşlevi

Macarca

Bu ekin metinlerde rastlanan örneklerinde zaman belirten kelimeler dışındaki kelimelere eklendiğinde +ki aitlik ekiyle aynı işlevde kullanıldığı görülmüştür.

(1) “...természetesen a levéltári munkája miatt munkakapcsolatban...”
(Krasznahorkai 1999).

“... elbette arşivdeki işi nedeniyle iş ilişkisi...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte +i eki “arşiv” anlamındaki “*levéltár*” kelimesine eklenerek “*levéltári*” biçimini almış ve çeviride de görüldüğü gibi “arşivdeki” anlamına gelmiş ve böylece Türkçedeki +ki aitlik ekiyle aynı manada kullanılmıştır.

(2) “...az utcai közlekedés miatt utcakapcsolatban...” (Krasznahorkai 1999).

“...sokaktaki ulaşım nedeniyle sokak ilişkisi...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte “sokak” anlamındaki “*utca*” kelimesi +i ekini alarak “sokaktaki” manasında “*utcai*” kelimesine dönüşmüş ve böylece Türkçedeki +ki aitlik ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(3) “Hét gyerek fogta körül a vasúti felüljáró közepén...” (Krasznahorkai 1999).

“Tren yolundaki üstgeçidin ortasında yedi çocuk...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 4).

Yukarıdaki örnekte “tren yolu” anlamına gelen “*vasút*” kelimesi +i ekini alarak çeviride de görüleceği üzere “tren yolundaki” anlamına gelerek Türkçedeki aitilik eki +ki ile aynı işlevde kullanılmıştır.

Türkçe

+ki aitlik eki isimlere eklenerek sıfat ve zamir türeten bu ek bulunma, bağıllık ve aitlik bildirir. *şimdiki, deminki, önceki, sonraki* misallerinden de anlaşılacağı üzere nesnenin ekin eklendiği zaman ya da mekanın içerisinde bulunduğu anlamını taşır (Ergin 2003, 161).

4.5.a.ii. Soyut Bilim ve Sanat Kavramları Türetme

Macarca

Soyut bilim veya sanat kavramları oluşturur. *filozófia+i: felsefi, etika+i: ahlaki* gibi (Katalin vd. 2003). Bu işlevin de Türkçedeki karşılığı Arapça kökenli nisbet î'si ya da dilde sadeleşme hareketi sırasında bu ekin yerine getirilen +sAl ekidir.

(1) “...felfedezése, a láthatatlan téré és időé, az istené és az istenié, mert nem volt nagyszerűbb, monda Kasser, mint az ember, aki ráébredt, hogy van istene, aki ráismert a szentség büvöletes tényére...” (Krasznahorkai 1999).

“...görünmeyen zamanın ve mekânın, Tanrı'nın ve tanrısáln keşfi; çünkü, demiş Kasser, Tanrı'sı olduğunun farkına varan, kutsallığın büyüleyici varlığını gören insandan daha harika bir şey olmadı.” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 128).

Yukarıdaki örnekte “Tanrı” anlamındaki “isten” kelimesi +i ekini alarak Türkçeye de Arapçaya geçen nisbet î'siyle ya da Türkçede Fransızcadaki +Al ekinden örneksenerek kullanılan +sAl ekinin manasıyla eşit bir şekilde kullanılarak “ilahî” ya da çevirideki şekliyle “tanrısál” anlamına gelmiştir.

Türkçe

Ek bu yönüyle Türkçedeki +Al/ +sAl ekine karşılık gelmektedir.

Bu ek Fransızca da ait olma anlamı bildiren +Al ekinin Arapçadan Türkçeye geçmiş olan nisbet î'sinin yerine Türkçeye sokulmuş hâlidir. Ekin aslı +Al olmasına rağmen ulusal ve siyasi kelimelelerine eklenmesi ve bunun sonucunda da yanlış hece bölünmesine uğramasından sonra ek +sAl olarak algılanmaya başlamış ve bu şekilde kullanılmaya devam etmiştir (Korkmaz 2014, 139).

4.5.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

4.5.b.i. Meslek ve İşlev İsimleri Türetme

Meslek ve işlev isimleri türetir. *professor+i: profesörlük, elnök+i: başkanlık* gibi (Katalin vd. 2003). Bu işlevinin Türkçedeki karşılığı yukarıda +sÁg eki incelenirken özellikleri anlatılan +IXk ekidir. Burada +IXk ekinin özellikleri tekrar verilmeyecektir.

(1) “Aztán az ablakra nézett, amelyen át vígan cincogott be a verkliszó, mintegy éreztetve mindenkivel, hogy ő nem tartozik a tanári fegyelem alá.” (Ferenc 1907, 2).

“Öğretmen pencereye dönüp dışarıya şöyle bir baktı: Laternadan yükselen ses, okulmuş, disiplinmiş bana vız gelir der gibi sürüp gidiyordu.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 2).

Yukarıdaki örnekte +i eki “öğretmen” anlamındaki “*tanar*” kelimesine eklenmiştir. Çeviride tam olarak verilemese de kelimenin asıl anlamı “öğretmenlik disiplini”dir ve bu kullanımıyla +IXk ekine karşılık gelmektedir.

4.5.b.ii. Kurum İsimleri Türetme

Bir kurum için temel bir kelime de türetebilir. *tanszék+i* “bölüm, departman”, *parlament+i* “meclis, parlamento” gibi (Katalin vd. 2003). Türkçede tam olarak bu işlevi karşılayan bir ek bulunmamaktadır.

4.5.b.iii. Konum İsimleri Türetme

Konum belirtmek için temel kelimeler türetir. *balaton+i*: *Balaton* gibi. Bu durumda kök kelime bir coğrafyanın adıdır (Katalin vd. 2003). Bu işlevde kullanıldığında da Türkçeye tam manasıyla çevrilemese de aslında bir nevi yine aitlik işlevi taşımaktadır.

(1) “rögtön legyezőélekként szétfutó sínek torkolata meg a hátuk mögül idelátszó rákosrendezői teherpályaudvar között...” (Krasznahorkai 1999).

“...doğudan gelen ve bir yelpaze gibi açılarak yayılan raylann ağzı ile arkada kalan Rakosrendező marşandiz istasyonu arasındaki hava katran kokusundan ibaretti.” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 6).

Yukarıda +i eki bir istasyon ismi olan “*rákosrendező*” kelimesine eklenerek konum belirtmiştir ancak bu kullanımın Türkçede tam olarak bir karşılığı bulunmamaktadır.

4.5.b.iv. Zaman Bildiren Kelimeler Türetme

Aynı şekilde zaman bildiren kelimelerin üzerine de gelir. *nap* “gün”> *nap+i* “günlük, her günkü”, *délelött* “öğleden önce”> *délelött+i* “öğleden önceki”, *év* “yıl”> *év+i* “yıllık” gibi (Katalin vd. 2003) . Ek bu işleviyle Türkçedeki +IXk ya da +ki aitlik ekiyle aynı işlevde kullanılır.

(1) “...holott nem értette, ez volt a legrosszabb azon a születésnap estén...” (Krasznahorkai 1999).

“...o doğum günü akşamı yalnız başına o nehrin kıyısında, üstüne üstlük anlamadığını anlayınca...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte “doğum günü” anlamına gelen “*születésnap*” kelimesi +i ekini alarak zaman bildirmiştir ancak bu kullanımın da Türkçede tam olarak karşılığı bulunmamaktadır.

(2) “Akkor már hosszú évek óta egyedül élt, mesélte a hét gyerekek maga is guggolva és hátát a korlátnak nekiszorítva a felüljárón átsüvítő novemberi szélben...” (Krasznahorkai 1999).

“Kasım ayının uğuldayan rüzgârında üstgeçitte çömelmiş, sırtını korkuluğa dayamış, karşısındaki yedi çocuğa anlatıyordu...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte “kasım” anlamındaki “*november*” kelimesi +i ekini alarak zaman bildirmiştir ancak bu kullanımın da Türkçede tam karşılığı yoktur.

4.5.b.v. Kişi İsimlerine Eklenme

Ekin temel kelimeleri kişi isimleri olabilir ve bu işleviyle de Türkçeye tam olarak çevrilemese de aslında bir nevi aitlik işlevi taşımaktadır. *József Attila-i* gibi (Katalin vd. 2003).

Türkçe

4.5.b.vi. +ki Eki

Batılıların “suffix pronaminal” adını verdikleri bu ekin tam olarak ne olduğu Zülfikar’a göre çözümlenememiş bir meseledir. Bu ek nispet zamiri mi ilgi eki mi ona göre bilinmemekte ve bu yüzden adlandırılması da yapılamamaktadır (Zülfikar 1999, 328).

Sevortyan’a göre bu ek bütün Çağdaş Türk lehçelerinde mekan anlamından ziyade zaman anlamıyla ön plandadır (Sevortyan 2015, 287).

Ekin +DA ve +Xn, +nXn çekim eklerinin üzerine gelebilme özelliğini Muarrem Ergin kullanım sıklığıyla açıklar. Ergin +ki ekinin aslında sahiplik bildiren bir edattan eklediğini ve tıpkı iyelik ekleri gibi iyelik n’sini aldığını ve sahiplik anlamını da bünyesinde barındırdığını bildirir (Ergin 2003, 162). Karaağaç ise +ki’nin bu eklerin üzerine geliş amacının bu eklerin işaret ettiği varlıklarda bulunanı bildirmek olduğunu dile getirir (Karaağaç 2012, 263).

Yukarıki- yukarıdaki, aşağıki- aşağıdaki, karşıki- karşıdaki gibi örneklerde ek bulunma hâli ekiyle birlikte kullanılarak bir kalıplaşma meydana getirmektedir (Gencan 2001, 232).

4.5.b.vii. +Al/+sAl Eki

Ediskun bu ekin uydurma ya da alıntı olmadığını tarihi metinlerde bu ekin görüldüğünü örnekleriyle göstermektedir. Ek *kumsal, uysal* şeklinde gelmiştir (Ediskun 1996, 1019). Korkmaz'a göre ise "kumsal" ve "uysal" kelimelerindeki +sal ekinin ise bu ekle ilişkisi bulunmamaktadır. *açısal, biçimsel, bilimsel, bireysel, duygusal, evrensel, toplumsal, yapısal, yaşamsal yöresel* gibi kelimeler son dönemde bu ekle türetilmiştir (Korkmaz 2014, 139). Korkmaz'a göre bu ek Fransızcadaki *original, culturel, experimental* gibi kelimelerin sonundaki ekten başka bir şey değildir (Korkmaz b. 1995, 137).

4.5.c. Kullanım Özellikleri

Macarca

1. Madde isimlerinden +i ile sıfat oluşturulamaz. Aynı şekilde ürün adları da oluşturulamaz.

2. i ile biten isimlere +i eki eklenemez. *rabbi+i, fërfi+i* gibi kullanımlar bulunmamaktadır. +i ekiyle türetilmiş sıfatların anlamı bağlamdan bağımsız bir şekilde anlaşılamaz (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede bu tarz kullanım sınırlandırmaları bulunmamaktadır.

4.6. Macarca +beli

4.6.a. İşlevleri

Macarca

Ek, ülke adı (*németország+beli* “Almanya ülkesi”, *svédország+beli* “İsveç ülkesi”), kıta adı (*afrika+beli* “Afrika kıtası”, *amerika+beli* “Amerika kıtası”) ve şehir adları (*varsó+beli* “Varşova şehri”, *párizs+beli* “Paris şehri”), ayrıca kurum adlarında ve sanat dalı belirten isimlerde (*építészetbeli* “mimari”, *festészetbeli* “boyama”) kullanılır (Katalin vd. 2003).

(1) “A latinóra után tömegesen jötték idegen osztálybeliek Bokához, s ajánlkoztak, hogy eljönnek segíteni.” (Ferenc 1907, 90).

“Latince dersinden çıktıktan sonra, öbür sınıflardaki çocuklar da bölük bölük gelip yardım etmeyi önerdiler Boka’ya.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 88).

Yukarıdaki örnekte “sınıf” anlamına gelen “*osztály*” kelimesi +beli ekini alarak “*osztálybeli*” şekline dönüşmüştür ve “sınıflardaki” şeklinde çevrilerek bu örnekte +ki aitlik eki işlevinde kullanılmıştır. Aslında bu yeni kelimenin tam çevirisi “sınıftakiler”dir.

Türkçe

Bu eki Türkçede tam olarak karşılayan bir ek bulunmamaktadır. En yakın olduğu ek 4.5.b.vi numaralı başlıkta özellikleri verilen +ki aitlik ekidir.

4.6.b. Kullanım Özellikleri

Macarca

Arazi, toprak ve şehir isimlerinde kullanımı için bazı sınırlandırmalar vardır (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede ekin tam bir karşılığı bulunmadığında bu tarz sınırlandırmalar da bulunmamaktadır.

4.7. Macarca +An: Türkçe +CA, +CAk ve +IA Ekleri

4.7.a. İşlevleri

4.7.a.i. Niteleme İsimlerinden Zarf Türetme

Macarca

Bu ek aslında verdiği anlamdan ziyade gramatikal bir unsur olarak görülür. İşlevi sıfatlara eklenerek onlardan zarf türetmektir: *meleg* “sıcak”> *meleg+en* “sıcak bir şekilde”, *sıcakça*”, *vidám* “neşeli”> *vidám+an* “neşeli bir şekilde”, *szép* “güzel”> *szép+en* “güzel bir şekilde”, *magas* “yüksek, uzun”> *magas+an* “yüksekçe, yüksek bir şekilde”, *rövid* “kısa”> *rövid+en* “kısaca”, *csúnyá* “çirkin”> *csúnyá+n* “çirkin bir şekilde”, *gőgös* “mağrur, gururlu”> *gőgös+en* “gururlu bir şekilde”, *szabályszerű* “düzenli”> *szabályszerű+en* “düzenli bir şekilde”, *csípős* “acı”> *csípős+en* “acı bir şekilde” gibi (Katalin vd. 2003).

(1) “És mindnyája fáradtan, éhesen ballagott a ragyogóan napfényes utcán.”
(Ferenc 1907, 3).

“Güneş altındaki sokakta yorgun ve aç koşuyorlardı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 3).

Yukarıdaki örnekte “yorgun” anlamına gelen “*fáradt*” kelimesine +An eki eklenerek türetilen “*fáradtan*” kelimesi cümlede zarf olarak kullanılmıştır. Türkçede sıfatlar hiçbir ek almadan da doğrudan fiilin önüne getirildiklerinde zarf olarak kullanılabilir. Bu nedenle çeviride de “yorgun” olarak çevrilmiştir. Tabii ki bunu “yorgunca” ya da “yorgun bir biçimde” şeklinde çevirmek de mümkündür. Böyle çevrildiğinde de Türkçedeki +CA ekinin zarf türetme işleviyle aynı işlevde kullanıldığı da görülecektir.

Aynı şekilde “aç” anlamına gelen “*éhes*” kelimesi de +An ekini aldıktan sonra “*éhesen*” biçiminde zarf biçimine dönüşmüştür. Aynı şekilde Türkçenin sıfatlara hiçbir ek getirmeden doğrudan fiilin önüne getirilerek de zarf olarak kullanılabilme özelliğinden dolayı kelime tercümede “aç” olarak çevrilmiştir.

(2) “...hogy kirabolják, pontosan úgy, csak hát mostanra már senki nem akarta se megtámadni...” (Krasznahorkai 1999).

“...tam yarım saat önce soymak için saldırdıklarında yaptıkları gibi, aynen öyle, ancak artık ne saldırmak ne de soymak istiyorlardı...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 4).

Yukarıdaki örnekte “tam” manası taşıyan “*pontos*” kelimesi +An ekini alarak zarf biçiminde kullanılmış ve çeviride de “*pontosan*” kelimesi yine eksiz bir biçimde “tam” şeklinde tercüme edilmiştir. Aslında bu kelimenin tam çevirisi “tam olarak” şeklindedir ve zarf biçimindedir.

(3) “...s minden cukorkészlete ellenére nem tud oly édesen mosolyogni az elötte elhaladó tanárookra...” (Ferenc 1907, 3).

“...şekerlerinin arasından *tatlı tatlı* gülümseyip dursa da...” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 4).

Yukarıdaki örnekte “tatlı” anlamındaki “*édes*” kelimesi +An ekini almasıyla birlikte o zarfa dönüşmüştür. Türkçede yukarıda da bahsedildiği gibi sıfatlara hiçbir ek eklemekten doğrudan fiilin önüne sıfat getirilerek de zarf oluşturulabilme özelliği bulunmasından dolayı çeviride “*édesen*” kelimesi “tatlı tatlı” olarak tercüme edilmiş ve zarf anlamı ekle değil ikilemeyle verilmiştir.

(4) “...s amelyben Korim igyekezett most elhelyezni önmagát, ő, aki menekültében eredetileg – észrevétlenül, gyorsan, hangtalanul – csak át akart menni a túloldalra, hogy folytassa útját a város feltételezett középpontja felé...” (Krasznahorkai 1999).

“Korin işte şimdi burada kendisine bir yer bulmaya çalışıyordu; oysa kaçarken sadece -kimse fark etmeden, çabucak, sessizce- kentin merkezi olduğunu tahmin ettiği yöne doğru yoluna devam etmek için karşı tarafa geçmek istemişti...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 6).

Yukarıdaki örnekte “hızlı, çabuk” manasına gelen “*gyors*” kelimesine +An eklenerek meydana gelen “*gyorsan*” kelimesi çeviride de görüldüğü gibi “çabucak” anlamı taşımaktadır ve Türkçedeki +CAk ekinin zarf türetme işleviyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(5) “És amíg nagy nehezen kinyögte ezeket a magyar szavakat, vadul hadonászott a levegőben a kis bárdal.” (Ferenc 1907, 4).

“Bu sözleri, ona yabancı gelen dilde zar zor söylerken küçük satırını sallayıp duruyordu.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 4).

Yukarıdaki örnekte “ağır, zor” manalarına gelen “*nehéz*” kelimesi +An ekini alarak zarfa dönüşmüştür ve yukarıda da “*nehezen*” kelimesi “zar zor” biçiminde çevrilmiştir.

(6) “...és ez nem valami gyorsan érkész és gyorsan múltó hangulat következtében állt nála elő...” (Krasznahorkai 1999).

“...hem bu öyle hızla gelip hızla geçen bir ruh hali değilmiş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 19).

Yukarıdaki örnekte “hızlı” anlamına gelen “*gyors*” kelimesi +An ekini alarak “hızla” anlamında zarf türetmiş ve böylece Türkçedeki +LA ekinin zarf türetme işleviyle aynı işlevde kullanılmıştır. Bu kelimenin diğer bir çevirisi ise “hızlıca” biçimindedir ve bu hâliyle de +CA ekine karşılık gelmektedir.

(7) “És komolyan, szelíden nézett rá.” (Ferenc 1907, 4).

“Yumuşak, ağırbaşlı bir tavırla Gereb'in yüzüne baktı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 5).

Yukarıdaki örnekte “uysal, nazik” anlamları taşıyan “*szelíd*” kelimesi +An ekini aldıktan sonra çeviride “yumuşak bir tavırla” biçiminde çevrilmesinin yanı sıra “nazikçe” anlamı da taşıyan bir zarf hâlini almış ve bu hâliyle de Türkçedeki +CA ekinin zarf türetme işleviyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(8) “Csele keserűen nézett rá.” (Ferenc 1907, 5).

“Çele kötü kötü baktı helvacıya.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 5).

Yukarıdaki örnekte “acı” anlamına gelen “*keserü*” kelimesi +An ekini alarak “acı acı” manasında bir zarfa dönüşmüştür. Tercümede “kötü kötü” olarak çevrilen “*keserüen*” kelimesinin zarf anlamı ikilemeyle pekiştirilerek sağlanmıştır. Bu kelime “acıyla” şeklinde de çevrilebilir ve böylelikle ek Türkçede zarf türeten +IA ekine karşılık gelir.

Türkçe

Türkçede bu eki birebir karşılayan bir ek olmamakla birlikte zarf türetmek için de kullanılan +CA, +CAk ve +IA ekleri buna karşılık olarak söylenebilir.

+CA eki 4.3.b.i., +CAk eki ise 4.2.b.ii. numaralı başlıklarda teferruatıyla anlatılmıştır. Bu eklerin özelliklerine bakıldığında niteleme isimlerinden zarf türetme işlevi göze çarpacaktır.

4.7.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

Macarcada ekin yukarıda belirtilenler dışında bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

4.7.b.i. +CA Eki

Bu ekin özellikleri 4.3.b.iv. numaralı başlıkta ayrıntılı olarak verildiği için burada tekrar ele alınmayacaktır.

4.7.b.ii. +CAk Eki

Ekin özellikleri 4.2.b.ii. numaralı bölümde ayrıntılarıyla anlatıldığı için burada tekrar değinilmeyecektir.

4.7.b.iii. +lA Eki

Türkçede isimden isim türeten iki farklı +lA eki bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, aslında birleşik bir ektir. İsimden fiil yapım eki olan +la- ekine fiilden isim yapım eki olan -g ekinin eklenip kaynaşması sonucu meydana gelmiştir (Korkmaz 2014, 130). Ancak -g sesinin zamanla erimesiyle birlikte +la biçimi isimden isim yapma işleviyle kalmıştır. Bu ekle türetilmiş kelime sayısı çok fazla değildir: *kışla* (<kışlag), *yayla* (<yaylag), *tuzla* (<tuzlag) gibi (Korkmaz 2014, 131).

İkincisi ve burada bahsedilen asıl +lA eki ise Arapça ve Farsça bazı kelime ve eklerin yerine de kullanılmaktadır: *maalesef* yerine *esefle*, *bahusus* yerine *husussiyle*, *vekaleten* yerine *vekillikle*, *tamamen* yerine *tamamiyle*, *cesurane* yerine *cesaretle* gibi (Banguoğlu 2011, 186).

4.7.c. Kullanım Özellikleri

Macarca

Ek genellikle sıfatlara eklenmektedir. Ancak +An eki -i ve -AlAn ekini almış olan sıfatlara eklenerek onlardan zarf türetmez (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede bu tarz kullanım sınırlandırması bulunmamaktadır.

4.8. Macarca +lAg:

4.8.a. İşlevleri

4.8.a.i. Terim İsimleri Türetme

Macarca

Sıfatlara eklenerek bilimsel disiplinler ve soyut sanat türlerine eklenerek onlardan zarf türetir ve üretken bir şekilde kullanılır: *logikai* “mantık”> *logikai+lAg* “mantıksal olarak”, *nyelvészeti* “dilbilim”> *nyelvészeti+lAg* “dilbilimsel olarak”, *biológiai* “biyoloji”> *biológiai+lAg* “biyolojik olarak”, *zenei* “müzik” *zenei+lAg* “müzikal olarak” gibi (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Bu ekin Türkçede ek olarak tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Ek “olarak” anlamı verir ve zarf türetir.

4.9. Macarca +Ul: Türkçe +CA

4.9.a. İşlevleri

4.9.a.i. Millet İsimlerinden Dil İsimleri Türetme

Macarca

Bu ek millet isimlerine eklendiğinde dil ismi türetir: *magyar+ul* “Macarca”, *olasz+ul* “İtalyanca”, *franciá+ul* “Fransızca”, *német+ül* “Almanca” (Katalin vd. 2003).

(1) “Korim ma is, mint mindig, délelött tizenegyől úgy déli fél egyig-egyig magyarul – s időnként a szótárból meg a jegyzetfüzetéből egy-egy angol szóval is megtámasztva – előad...” (Krasznahorkai 1999).

“Korin’in öğleden önce on birden yarıma kadar Macarca ve arada bir sözlükten ve not defterinden bulduğu İngilizce sözcükler yardımıyla kadına anlattıklarını hangi dilden dinlediği ya da dinleyip dinlemediğini anlamaması değildi,” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 94).

Yukarıdaki örnekte “Macar” anlamındaki “*magyar*” kelimesine eklenen +Ul eki “Macarca” anlamında “*magyarul*” kelimesini türeterek Türkçedeki +CA ekine karşılık gelmiştir.

Türkçe

Ek bu özelliğiyle Türkçedeki +CA ekine karşılık gelmektedir. Türkçede bu ek millet isimlerine eklenerek onlardan lisan ya da lehçe ismi yapar. “gibilik, benzerlik”

gösteren çekim eki işlevi bu yönüyle türetme ekine dönüşmüştür: *Arapça, Almanca, Kırgızca* gibi (Korkmaz 2014, 123).

4.9.a.ii. Sıfatlardan Zarf Türetme

Macarca

Bu ek sıfatlara eklendiğinde zarf türetme işlevinde kullanılır: *elkerülhetetlen* “kaçınılmaz”> *elkerülhetetlen+ül* “kaçınılmaz bir şekilde”, *érintetlen* “dokunulmamış”> *érintetlen+ül* “dokunulmamış bir şekilde”, *kibirhatatlan* “dayanılmaz”> *kibirhatatlan+ul* “dayanılmaz bir şekilde”, *meggondolatlan* “düşüncesiz”> *meggondolatlan+ul* “düşüncesizce” (Katalin vd. 2003).

(1) “A Pásztorok értetlenül néztek rá.” (Ferenc 1907, 68).

“İki Pastor, komutanlarının yüzüne şaşkınca baktılar.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 63).

Yukarıdaki örnekte “afallamış, şaşkın” anlamlarına gelen “*értetlen*” kelimesi +Ul ekini alarak tıpkı Türkçe +CA ekinin yaptığı gibi zarf türetme işleviyle kullanılmış ve “*értetlenül*” kelimesi tercümede de “şaşkınca” olarak çevrilmiştir.

(2) “észrevétlenül, gyorsan, hangtalanul – csak át akart menni a túloldalra, hogy folytassa útját a város feltételezett középpontja felé...” (Krasznahorkai 1999).

“...-kimse fark etmeden, çabucak, sessizce- kentin merkezi olduğunu tahmin ettiği yöne doğru yoluna devam etmek için karşı tarafa geçmek istemişti” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 6).

Yukarıdaki örnekte “sessiz” manasına gelen “*hangtalan*” kelimesi +Ul ekini alarak çeviriden de anlaşılacağı üzere “sessizce” anlamına gelmiş ve zarf olarak kullanılmış, böylece Türkçedeki +CA ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(3) “...mondta erre, pedig dehogy értette, nem értett belőle semmit, ezt is a stewardess magyarázta meg, mikor tanácstalanul visszatért hozzá a padra, viszont amikor kiderült...” (Krasznahorkai 1999).

“...ama Korin'in ne kadar umutsuzca yanına çöktüğünü görünce bir şeyler yapmaya çalışacağını, hemen umudunu yitirmemesini söyledi.” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 34).

Yukarıdaki örnekte “çaresiz, umutsuz” anlamlarına gelen “*tanácstalan*” kelimesi +Ul ekini alarak çeviride de görüldüğü gibi “umutsuzca” anlamında “*tanácstalanul*” zarfını türeterek Türkçedeki +CA ekinin zarf türetme işleviyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(4) “...egészen gátlástanul nézték...” (Krasznahorkai 1999).

“...pervasızca seyrediyorlardı...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 38).

Yukarıdaki örnekte “hayasız, pervasız” gibi anlamlara gelen “*gátlástan*” kelimesi +Ul ekini aldıktan sonra çeviride de olduğu gibi “pervasızca” anlamında “*gátlástanul*” zarfını türeterek Türkçedeki +CA ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(5) “*Boka arrafelé mutatott, ahol Áts Feri állott a seregével mozdulatlanul.*” (Ferenc 1907, 109).

“Boka, Frenc Atş ile hiç hareketsiz duran Atş ordusunu gösterdi.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 106).

Yukarıdaki örnekte “hareketsiz” anlamına gelen “*mozdulatlan*” kelimesine eklenen +Ul eki bu kelimenin zarf olarak kullanılmasını sağlamıştır. Türkçede zarf türetme ekleri bulunsa da eksiz bir biçimde de sıfatların zarf olarak kullanılması mümkündür. Yukarıdaki örnekte de “*mozdulatlanul*” kelimesi “hareketsiz” olarak çevrilmiştir.

(6) “*Azért mondom - folytatta az orvos -, mert maga szegény ember, és baj volna, ha a csapás váratlanul érné.*” (Ferenc 1907, 134).

“Doktor, konuşmayı sürdürdü. --Varlıklı bir adam değilsiniz. Acı olay sizi hazırlıksız bulursa, sizin için güç olur herhalde.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 130).

Yukarıdaki örnekte “beklenmedik, ani” anlamlarına gelen “*váratlan*” kelimesi +Ul ekini alarak zarf olmuştur. Ancak Türkçede eksiz biçimde de zarf meydana gelebildiği için “*váratlanul*” kelimesi “hazırlıksız” olarak çevrilmiştir.

(7) “*Erős gyerek volt, és hihetetlenül merész.*” (Ferenc 1907, 21).

“Sanki çok yürekli davranmış da...” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 18).

Yukarıdaki örnekte “inanılmaz” manasına gelen “*hihetetlen*” kelimesi +Ul ekini aldıktan sonra “inanılmaz bir şekilde” anlamında bir zarf olmuştur. Türkçede eksiz bir biçimde de zarf yapmak mümkün olduğundan “*hihetetlenül*” kelimesi yukarıdaki çeviride “çok” olarak tercüme edilmiştir.

(8) “...és a háti fájdalommal párhuzamosan hirtelen elkezdett: felejteti, tételről tételre, válogatás nélkül, szabálytalanul és rohamsebesen, előbb csak azt, hogy hova tette a kezében tartott kulcsot...” (Krasznahorkai 1999).

“...ve sırt ağrılarının başlamasıyla eşzamanlı olarak birdenbire unutmaya başlamış, evvela bir şeyi sonra diğer şeyi, hiçbir seçim olmadan, düzensiz ve son süratle...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 14).

Yukarıdaki örnekte “düzensiz” anlamına gelen “*szabálytalan*” kelimesi +Ul ekini alarak zarf olarak kullanılmış ancak Türkçede eksiz zarf türetme de mümkün olduğu için çeviride de “*szabálytalanul*” kelimesi yine “düzensiz” olarak çevrilmiştir.

Türkçe

Bu ek sınıflardan zarf türetmesi özelliğiyle +Ul ekini karşılamaktadır. 4.3.b.iv başlıkta ayrıntılarıyla anlatıldığı için burada tekrar değinilmeyecektir.

4.10. Macarca +itás: Türkçe +IXk

4.10.a. İşlevleri

4.10.a.i. Soyut İsimler Türetme

Macarca

+itás eki eklendiği isimlerden soyut isimler türetmek için kullanılan bir ektir: *intim* “samimi”> *intimitás* “samimiyet” gibi (Katalin vd. 2003).

(1) “és már attól megrettent, hogy így fogalmazódik meg benne a dolog, a közhelynek, a banalitásnak, az émelyítő naivitásnak ezen a színvonalán...” (Krasznahorkai 1999).

“... yani sorunu bu şekilde dile getirmesindeki aleladelğin, banallığın, iç bulandırıcı naifliğin düzeyinden de fena halde ürkmüş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte “banal” anlamındaki “*banal*” kelimesi +itás eki ekini aldıktan sonra çeviride de görüldüğü gibi Türkçedeki +IXk ekinin sahip olduğu soyut isim türetme işlevinde kullanılmıştır. Yeni meydana gelen “*banalitäts*” kelimesi “banallik” anlamına gelmektedir.

Türkçe

Ek bu işleviyle 4.1.b.iii. numaralı başlıkta özellikleri anlatılan +IXk ekine karşılık gelmektedir.

4.11. Macarca +nyi

4.11.a. İşlevleri

Macarca

“kadar” anlamına gelen ve miktar bildiren bir ektir. *öl+nyi* “kulaç kadar”, *tenyér+nyi* “avuç kadar” gibi örneklerde bulunan bir ektir (Katalin vd. 2003).

(1) “Néhány percnyi várakozás után kinyílott a tanári szoba ajtaja, s a tejüveges ajtó mögött megjelent Rác tanár úr magas, sovány alakja.” (Ferenc 1907, 42).

“Birkaç dakika sonra, öğretmenler odasının kapısı açıldı, buzlu camın ardında uzun boylu, sıska öğretmen Racz göründü.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 43).

Yukarıdaki örnekte “dakika” anlamına gelen “*perc*” kelimesi +nyi ekini alarak “*percnyi*” kelimesini meydana getirmiştir. Ancak bu ekin Türkçede tam bir karşılığı

olmadığından çeviride de yine “dakika” olarak çevrilmiştir. Aslında kelime burada “birkaç dakika kadar sonra” biçiminde çevrilebilirdi.

Türkçe

Bu ekin Türkçede ek olarak tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Ekin karşılığı Türkçede “kadar” edatıyla sağlanmaktadır.

4.12. Macarca +kor

4.12.a. İşlevleri

4.12.a.i. İsimlerden Zarf Türetmek

Macarca

Bu ek isimlere eklenerek onlardan zarf türetmeye yarayan bir ektir.

(1) “Köszönöm, elnök úr, de a beszédemet majd máskor mondom el.” (Ferenc 1907, 51).

“Sağolun başkanım, dedi. Başka bir kez söz alırım.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 51).

Yukarıdaki örnekte “başka” anlamı taşıyan “*más*” kelimesi +kor ekini alarak çeviride de görüleceği üzere zaman zarfı işlevini taşıyacak bir biçimde “başka bir

kez” anlamına gelmiştir. Türkçede bu ekin ek olarak tam bir karşılığı olmadığı için ekin işlevi cümleden çıkarılmaktadır. “başka bir zaman” ya da “başka bir sefer” biçiminde de çevirmek mümkündür.

(2) “Tudjátok, milyen szégyen esett meg rajtunk a múltkor.” (Ferenc 1907, 60).

“Biliyorsunuz, geçenlerde utanılacak bir olay geçti başımızdan.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 60).

Yukarıdaki örnekte +kor ekini almış olan “*múlt*” kelimesi çeviride de görüleceği üzere “geçenlerde” anlamında bir zaman zarfı olan “*múltkor*” kelimesini türetmiştir. Türkçede eksiz bir biçimde de zarf türetilmediğinden burada +kor ekini tam olarak karşılayan bir ek bulunmamaktadır. “geçen sefer” şeklinde de çevrilebilmektedir.

(3) “Ugyanakkor a 4., 5. és 6. számú erődök megkezdik a bombázást.” (Ferenc 1907, 75).

“4, 5 ve 6 numaralı siperler hemen o anda bombardımana başlayacaklar.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 73).

Yukarıdaki örnekte +kor ekini almış olan *ugyan-az+kor* kelimesinden meydana gelen “*ugyanakkor*” kelimesi çeviride de görüleceği üzere “o anda” anlamına gelen bir zaman zarfıdır. Bu zarf türetme işini +kor eki yapmıştır. Türkçede bu ekin tam bir karşılığı olmadan çeviride eksiz bir biçimde gösterilmiştir. Aslında buradaki tam anlamı “aynı zamanda, aynı sırada” demektir.

(4) “Alkonyatkor nekivágott Boka az utcának.” (Ferenc 1907, 147).

“Karanlık bastırıldığı sırada Boka, sokaktaydı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 142).

Yukarıdaki örnekte +kor ekiyle türetilmiş “*alkonyatkor*” kelimesi zaman zarfı olarak kullanılmış ve çeviride de “karanlık bastığı sırada” olarak çevrilmiştir.

Türkçe

Bu ekin Türkçede tam bir karşılığı ve çevirisi bulunmamaktadır.

4.13. Macarca +(V)stUl

4.13.a. İşlevleri

4.13.a.i. İsimlerden Zarf Türetme

Macarca

Bu ek isimlerden zarf türetmek için kullanılan bir ektir ve Türkçede birebir karşılığı olmasa da “kadar” ya da “ile” edatlarına karşılık gelmektedir. Bazı durumlarda ise +CAk ekine karşılık gelebilir: *családostul* “ailecek” gibi.

(1) “- Nem értitek? Úgy, ahogy vagytok, ruhástul. Most ti fürödjetek meg!”
(Ferenc 1907,68).

“Anlamadınız mı? Böyle, olduğunuz gibi, giyimlerinizle, doğru suyun içine...”
(Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 67).

Yukarıdaki örnekte +(V)stUl eki ile türetilmiş olan “ruhástul” kelimesi çeviride de görüleceği üzere “giyimlerinizle” anlamında bir zarf hâlini almıştır. +(V)stUl eki

Türkçedeki “ile” edatının yaptığı gibi zarf türetme işlevinde kullanılmıştır. Türkçede bu ekin ek olarak tam bir karşılığı bulunmamaktadır.

(2) “...asztán mégis kinyitotta valahogy, és az iszonyatos autóstülkölésben meglátta, hol van...” (Krasznahorkai 1999).

“... yatsın orada, üstünden bir araba geçinceye kadar...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 224).

Yukarıdaki örnekte “*autóstülkölésben*” kelimesi +(V)stUl eki vasıtasıyla türetilmiş bir zarftır ve çeviride de görüldüğü gibi “üstünden bir araba geçinceye kadar” anlamına gelmektedir. Türkçede bu ekin ek olarak tam bir karşılığı olmamakla beraber burada “kadar” edatına karşılık geldiği görülmektedir.

Türkçe

Bu ekin Türkçede ek olarak tam bir karşılığı bulunmamaktadır.

B. Macarca ve Türkçe Fiilden İsim Türetme Ekleri

4.14. Macarca -Ás: Türkçe -mAk, -mA, Xş, -X ve -(X)m

4.14.a. İşlevleri

4.14.a.i. Mastar Eki Olarak Kullanılma

Macarca

Bu ek neredeyse bütün fiillere eklenebilen bir mastar ekidir. Bu yönüyle de Türkçedeki -mAk mastar ekine karşılık gelmektedir: *A szerződésnek az elnök által*

való aláírása ünnepélyes körülmények között: “Başkan tarafından belirli şartlar altında sözleşmeyi imzalamak.” (Katalin vd. 2003).

(1) “...ő értett a fára mászáshoz...” (Ferenc 1907, 22).

“... tırmanmak ona vergiydi.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 25).

Yukarıdaki örnekte “tırman-” anlamına gelen “*mászik*” kelimesine eklenen -Ás eki tıpkı Türkçedeki -mAk ekinin yaptığı gibi çeviride de görüleceği üzere “tırmanmak” anlamında “*mászás*” kelimesini türetmiştir.

(2) “...*amelynek a megértésével annyira kínozza magát*...” (Krasznahorkai 1999).

“... anlamak için o kadar zorlandığı...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte “anla-” anlamına gelen “*megért*” fiili -Ás ekini alarak tıpkı Türkçedeki -mAk ekinde olduğu gibi mastar işlevi görmüş ve “*megértés*” kelimesi çeviride de olduğu gibi “anlamak” manasında kullanılmıştır.

Türkçe

Mastar eki olan –mAk her türlü fiile gelebilir: *kalmak*, *kaldırmak*, *oturmak*, *tanıtmak* gibi (Korkmaz 2014, 162).

4.14.a.ii. Fiil İsmi Türetme

Macarca

Bu ek fiil isimleri türetmek amacıyla da kullanılır ve bu kullanımıyla da Türkçedeki -mA ve Xş eklerine karşılık gelir: *takarít* “temizle-”> *takarít-ás* “temizleme”, *olvas-* “oku-”> *olvas-ás* “okuma”, *legeltet* “otlat-”> *legeltet-és* “otlatma” gibi (Katalin vd. 2003).

(1) “egyszóval mindenki előkészületeket tett a távozásra” (Ferenc 1907, 2).

“...sınıftan çıkıp gitmenin hazırlığı içindeydi.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 2).

Yukarıdaki örnekte “yola çıkmak, aralanmak” anlamlarına gelen “*távozik*” kelimesine getirilenc -Ás eki ile bu fiilin ismi olan “ayrılış, ayrılma” ya da yukarıda da çevrildiği gibi “çıkıp gitme” anlamında “*távozás*” kelimesi türetilerek Türkçedeki -mA ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(2) “és a tenyere mögött végezte be az ásítást...” (Ferenc 1907, 2).

“... eli ağzında, esnemeyi bitirdi.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 2).

Yukarıdaki örnekte de “esnemek” anlamına gelen “*ásít*” kelimesi -Ás ekini alarak tıpkı Türkçedeki -mA ekinin yaptığı gibi fiil ismi teşkil etmiş ve çeviride de görüldüğü gibi “*ásítás*” kelimesi “esneme” anlamına gelmiştir.

(3) “s hogy ugyanabban a pillanatban meg is lászson valamit a pult reklámfalának tükröződésében...” (Krasznahorkai 1999).

“...ve aynı anda reklam panosunun camındaki yansımadan...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 11).

Yukarıdaki örnekte “yansımak, yansıtma” anlamlarındaki “*tükrözöd*” kelimesine eklenen -Ás eki tıpkı Türkçedeki -mA eki gibi “yansıma” anlamındaki “*tükrözödés*” kelimesini türetmiştir.

(4) “Nemecsek, szegény kis Nemecsek nagyon megijedt, és lassankint abbahagyta a sírást.” (Ferenc 1907, 16).

“Korkudan ödü patlayan ufaklık sarı oğlan, ağlamayı kesti hemen.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 19).

Yukarıdaki örnekte “ağlamak” anlamına gelen “*sír*” kelimesi -*Ás* ekini alarak “ağlama” manasında “*sírás*” kelimesini türeterek Türkçedeki -mA ekinin yaptığı gibi fiil ismi türetme işleviyle kullanılmıştır.

(5) “S ezzel a sóhajtással egyelőre le is mondott az előléptetésről.” (Ferenc 1907, 16).

“Bu derinden gelen iç çekişlere bakılırsa, er Nemeçek şimdilik subaylığa yükselmekten vazgeçmiş görünüyordu.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 20).

Yukarıdaki örnekte de “iç çekmek” anlamına gelen “*sóhajt*” kelimesi -*Ás* ekini alarak tıpkı Türkçedeki -Xş ekinde olduğu gibi fiil ismi meydana getirerek çeviride de görüldüğü gibi “iç çekiş” anlamında “*sóhajtás*” kelimesini meydana getirmiştir.

(6) “Még néhány roppanás hallatszott...” (Ferenc 1907, 22).

“... ayaklarımın altında çatırdamaya başladı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 25).

Yukarıda “çatırdamak” anlamındaki “*roppan*” kelimesi -*Ás* ekini aldıktan sonra “çatırdama” manasına gelen “*roppanás*” kelimesini türeteren Türkçedeki -mA ekinde olduğu gibi fiil ismi türetmek için kullanılmıştır.

(7) “A másik bejárás a Mária utca felől van.” (Ferenc 1907, 32).

“Öbür giriş Maria Sokağından.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 34).

Yukarıdaki örnekte “girmek” anlamındaki “*bejár*” kelimesine eklenen -*Ás* eki tıpkı Türkçedeki -Xş eki gibi önce fiil ismi olarak türetme yapmış ancak bu fiil ismi sonradan başlı başına ayrı bir isim hâline gelmiştir. Böylece türetilen “*bejárás*” kelimesi çeviride olduğu gibi “giriş” manasında yeni bir isim hâline gelmiştir.

(8) “Látni akarom, hogy mennyi időre van szükségük ehhez az átmászáshoz.”
(Ferenc 1907, 78).

“Bu tırmanma işi kaç dakika sürüyor, onu anlamak istiyorum.” (Ferenc çev.
Selimoğlu 2000, 77).

Yukarıdaki örnekte “tırmanmak” anlamındaki “*átmászik*” kelimesi -Ás ekini alarak “tırmanma” manasında “*átmászás*” kelimesini meydana getirerek tıpkı Türkçedeki -mA ekinde olduğu gibi fiil ismi türetmek amacıyla kullanılmıştır.

Türkçe

Bir isim-fiil eki olan -mA olumlu olumsuz, çatı eki almış almamış bütün fiil kök ve gövdelerine gelebilecek kadar işlek bir ektir: *açma, açmama, kurtulma, şaşırma, tutturma, yakıştırma, yapıştırma* gibi. Eklendiği fiilin ismini bildirmesi bakımından -mAk ekine benzer fakat ondan farklı olarak -mAk eki gibi bir hareket bildirmez. Bu nedenle isim yapma gücü -mAk ekinden daha fazladır. Korkmaz’a göre bu ek -mAk ekinin sonundaki -k sesinin erimesi sonucu meydana gelmiştir. +A-, +IA-, +Ar-, +IrgA, +sA-, +sXn- isimden fiil türetme eklerinden sonra da -mA eki getirilebilir: *esirgeme, azımsama, yadırgama, küçümseme* gibi. Bu ek bazı fiillerden kalıcı isimler de türetebilmektedir: *asma, bağlama, bölme, düğme, uçurtma* gibi (Korkmaz 2014, 159).

-Xş eki de bütün fiillere eklenebilen ve eklendiği fiillerden o fiilin ismi olacak bir biçimde kılış adları türeten bir ektir: *açış, geziş, haykırış, yönlendiriş* gibi (Korkmaz 2014, 169).

4.14.a.iii. Fiilin Sonucunu Belirten İsimler Türetme

Macarca

Bu ek fiilin sonucunda ortaya çıkan ürünü belirten isimler türetir: *ír* “yazmak”> *ír-ás* “yazı”, *köt* “bağlamak”> *köt-és* “bağlantı”, *fordít* “çevirmek, tercüme etmek”> *fordítás* “çeviri, tercüme”, *hivatkozik* “desteklemek”> *hivatkozás* “referans” gibi (Katalin vd. 2003). Bu işleviyle de ek Türkçedeki -X ve -(X)m eklerine karşılık gelmektedir.

(1) “...és egy írást húzott elő a zsebéből.” (Ferenc 1907, 145).

“...ve cebinden bir yazı çıkardı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 140).

Yukarıdaki örnekte “yazmak” anlamına gelen “*ír*” kelimesine -Ás eki getirilerek “yazı” manasında “*írás*” kelimesi türetilerek tıpkı Türkçedeki -X eki gibi eklendiği fiilin sonucunda meydana gelen şey manasında isim türetilmiştir.

(2) “Erre a kérdésre Weisz hirtelen elfelejtette a bánatát.” (Ferenc 1907, 46).

“ Vays, bütün acısını unuttu bu soru üzerine.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 47).

Yukarıdaki örnekte “sormak” manasına gelen “*kerd*” kelimesine eklenen -Ás ekiyle türetilen “*kérdés*” kelimesi “soru” manasına gelmektedir ve tıpkı Türkçe -X ekinde olduğu gibi eklendiği fiilin sonucunu bildiren isim türetmiştir.

(3) “az utcai közlekedés miatt utcakapcsolatban” (Krasznahorkai 1999).

“sokaktaki ulaşım nedeniyle sokak ilişkisi” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte “geçmek, ulaşmak” gibi manalara gelen “*közlekedik*” kelimesine eklenen -Ás ekiyle birlikte o fiilin sonucunu belirten ve “ulaşım”

manasına gelen “*közlekedés*” kelimesinden de anlaşılacağı üzere bu ek Türkçedeki - (X)m ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

Türkçe

-X ekinin türettiği somut veya soyut isimler fiilin gösterdiği işin sonucunu bildirirler. Somut isimler: *batı, çatı, çakı*. Soyut isimler: *ağrı, hoşgörü, sancı, sızı veri*. Sıfatlar: *doğru, duru, ekşi*. Bu ek çatı eklerini almış fiillere de eklenebilir: *beğen-i, bildir-i, duyur-u* gibi. *açı, anı, başarı, konu* gibi yeni kelimelerin türetilmesinde de bu ekten faydalanılmıştır (Korkmaz 2014, 153).

-(X)m ekiyle türetilen isimler de tıpkı -mA eki gibi eklendiği fiilin ismini türetir: *anlatım, bakım, çarpım, yatırım, yerleşim, yönetim* gibi (Korkmaz 2014, 157). Fiilin belirttiği işin sonucunu gösteren isimler türetir: *anlam, gerilim, giyim, görünüm, kavram oluşum* gibi (Korkmaz 2014, 158).

4.14.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

Ekin yukarıda anlatılanlar dışında bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

4.14.b.i. -mAk Eki

Geçici kılış adları dışında kalıplaşarak kalıcı isimler de türetebilmektedir: *çakmak, ekmek, ırmak, ilmek* gibi (Korkmaz 2014, 162).

4.14.b.ii. -mA Eki

Bu ekle bazı sıfatlar da türetilmektedir: *aşırma mal*, *kaplama kapı* gibi. Bu sıfatlar niteledikleri isimlerin düşmesiyle kalıcı adlara dönüşebilirler: *akıtma*, *bazlama*, *dolma*, *dondurma*, *dökme*, *haşlama*, *kavurma*, *kızartma*, *pastırma*, *sarma* gibi. Oldukça işlek olarak kullanılan bu ek Arapçadan dilimize geçmiş bazı kelimelerin Türkçeleştirilmesinde de fazlaca kullanılır: *aktarma* “iktibas”, *düzme* “sahte”, *oturma* “ikamet” gibi. Aynı şekilde terim türetmede de oldukça işlek olarak kullanılan bir ektir: *ad çekme* “kur’a”, *aydınlatma* “tenvir” gibi. *tepkime* terimi ise *teпки* isminden türetildiği için yanlış bir türetmedir (Korkmaz 2014, 160).

4.14.b.iii. -Iş Eki

Korkmaz bu eki ikiye ayırarak inceliyor:

1. İsim fiil eki olan -(y)Xş eki.

2. Eklendiği fiilin ürünü ya da sonucu anlamında isimler türeten -ş, -(I)ş eki.

Korkmaz'a göre bu ekin yukarıdaki ekle bir alakası yoktur. Eski Türkçeden beri bu işlevle kullanılan bu ek -(y)Iş ekinin kalıplaşarak kalıcı isimler türeten hali değildir: *bağdaş*, *barış*, *gülüş*, *güreş* gibi (Korkmaz 2014, 169-170).

3. -(y)Iş isim-fiil eki de zamanla kalıcı isimler türetmiştir: *açış*, *anlayış*, *bakış* gibi.

4. Bu ekler Türkçeye diğer dillerden girmiş olan kelimelerin Türkçeleştirilmesinde de sıklıkla kullanılır: *görüş* "mütalâa", *kurtuluş* "halâs" gibi (Korkmaz 2014, 170).

4.14.b.iv. -X Eki

Geçişli ve geçişsiz fark etmeden genellikle tek heceli fiillere gelen bir ektir. Aslında buradaki -X bağlantı ünlüsüdür. Ancak sondaki -g sesinin düşmesiyle birlikte yardımcı ünlü ek hâlini almıştır: kap-u-g>kap-u> kap-ı, sür-ü-g> sür-ü, yaz-ı-g>yaz-ı gibi (Korkmaz 2014, 153). Eski Türkçedeki fiilden isim türetme eki olan -g sesinin batı Türkçede erimesiyle fiil kökleri ve bunlardan türetilen isimler sesteş hâle gelmiştir: acı-/ acı-g>acı, ağrı-/ ağrı-g>ağrı gibi (Korkmaz 2014, 153).

4.14.b.v. -(X)m Eki

Bu ek hem tek hem de çift heceli fiillere eklenebilen, hem geçişli hem de geçişsiz fiillerden isimler türetebilen ve işlek olarak kullanılan bir ektir. Tek seferde ya da kısa sürede olup biten eylemlerin isimleri türetme: *çözüm, ekim, dilim, doğum*, kalıcı sıfatlar türetme: *sağlam yapı, yaylım ateşi*, tekrarlama bildiren sıfat ve zarflar türetme: *adım adım dolaştır-, bölüm bölüm değerlendir-*, geniş sürede yapılan eylemlerin isimlerini türetme: *bakım, birikim, geçim, tutum* gibi işlevleri bulunmaktadır.

Bu ek Türkçeye Arapçadan geçmiş olan kelimelerin Türkçeleştirilmesinde de işlek bir biçimde kullanılmıştır: *akım* “cereyan”, *bölüm* “fasıl”, *çözüm* “tahlil” gibi (Korkmaz 2014, 158).

bir+im “ünite”, *orta+m*, *toplu+m* gibi örneklerde ise ek Türkçeleştirme döneminde yanlış bir biçimde kullanarak fiile değil isme eklenerek yeni isimler türetmiştir.

4.14.c. Kullanım Özellikleri

Macarca

Bu ek bazı fiillere eklense de oluşturulan yeni kelimeyle eş anlamlı başka bir kelime bulunduğu için bu ekle aynı anlamda kelime türetmeye gerek yoktur. Mesela; *gyűlöl* “nefret etmek” fiiline - *Ás* ekleyerek nefret anlamında *gyűlölés* diye bir kelime türetmeye gerek yoktur. Çünkü aynı anlamda zaten *gyűlölet* kelimesi bulunmaktadır. Aynı şekilde *fél* “korkmak” fiilinden de korku anlamında *félés* kelimesini türetmeye gerek yoktur. Çünkü aynı anlamda zaten *félelem* kelimesi bulunmaktadır. - *Ás* ekiyle oluşturulan şekiller morfolojik olarak doğru olsa da leksikal bakımdan doğru değildir (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede böyle bir kullanım sınırlandırması bulunmamaktadır.

4.15. Macarca -Ó: Türkçe -(y)An, -mAn, -(X)r, -XcX , -Xç, -gAç ve –GX Ekleri

4.15.a. İşlevleri

4.15.a.i. Eylemi Yapanı Bildirme

Macarca

tanít “öğretmek”> *tanít-ó* “öğretmen”, *vezet* “yönetmek”> *vezet-ő* “yöneten, lider”, *olvas* “okumak”> *olvas-ó* “okur, okuyucu” gibi örnekleri bulunur (Katalin vd. 2003). Bu yönüyle ek Türkçedeki -(y)An, -(y)XcX ve –mAn eklerine karşılık gelmektedir.

(1) “s főleg itt, a keletről beérkező és rögtön legyezőélekként” (Krasznahorkai 1999).

“özellikle de burada, doğudan gelen” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 6).

Yukarıdaki örnekte “gelmek, ulaşmak” anlamını taşıyan “beérkezik” kelimesi -Ó ekini alarak işi yapan kişiyi gösteren “*beérkező*” kelimesine dönüşerek tercümede de görüleceği üzere “gelen” manasında Türkçedeki -(y)An ekine karşılık gelmiştir.

(2) “...a felüljáró magasából nézve végképp ijesztő céltalansággá egybeállt milliónyi hánytató akarat...” (Krasznahorkai 1999).

“...üstgeçit hizasından bakıldığında dehşet verici bir amaçsızlığa dönüşen...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 6).

Yukarıdaki örnekte “ürkütme, korkutma” anlamlarına gelen “*ijeszt*” kelimesi Ó ekini aldıktan sonra yukarıda “dehşet verici” olarak çevrilen ve “korkutucu, ürkütücü” anlamlarına da gelen “*ijesztő*” kelimesine dönüşerek eylemin belirttiği işi yapanı gösteren ismi belirten Türkçedeki -XcX ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(3) “...és már attól megrettent, hogy így fogalmazódik meg benne a dolog, a közhelynek, a banalitásnak, az émelyítő naivitásnak ezen a színvonalán...” (Krasznahorkai 1999).

“...iç bulandırıcı naifliğin düzeyinden de fena halde ürkmüş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnekte “iğrenme” anlamına gelen “émelyít” kelimesi -Ó ekini alarak “émelyítő” biçimine dönüşmüş ve çeviriden de anlaşılacağı üzere “iç bulandırıcı” manasında kullanılmıştır. Böylece ek tıpkı Türkçedeki -XcX eki gibi eklendiği eylemin belirttiği işi yapanı bildiren isim türetme işlevini taşımıştır.

(4) “...még a bőre pórusain is szimpla agressziót párolgtató úgynevezett gondozónőt, a háta mögött, a bejáratnál.” (Krasznahorkai 1999).

“...aslında derilerinin tüm gözeneklerinden saldırganlık buharlaşan iki hastabakıcıyı gördüğü an.” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 11).

Yukarıdaki örnekte yine eylemin belirttiği işi belirtme işleviyle Türkçe -An ekine karşılık olarak kullanılmış olan -Ó eki “buharlaşmak, ter dökmek” gibi manalara gelen “*párolgtat*” kelimesine eklenerek onan “buharlaşan” anlamında “*párolgtató*” kelimesini türetmiştir.

(5) “...mindenesetre meggyőző volt..” (Krasznahorkai 1999).

“...adam anlatırken inandırıcıymış...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 33).

Yukarıdaki örnekte “inandırmak, ikna etmek” anlamlarına gelen “*meggyőz*” fiiline eklenen -Ó eki Türkçedeki -XcX ekinde olduğu gibi fiilin belirttiği işi yapanı gösterme amacı taşımaktadır ve türetilen yeni kelime “*meggyőző*” “inandırıcı” anlamını taşımaktadır.

(6) “...hogya ami vonzó rajtunk...” (Krasznahorkai 1999).

“... nerelerinin çekici olduğunu...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 39).

Yukarıdaki örnekte “çekmek” manasındaki “*vonz*” fiili -Ó ekini alarak çekici” anlamına gelen “*vonzó*” kelimesini türeterek Türkçedeki -XcX ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(7) “a Velence felé vezető fejezet a maga olvasóját nem ezen a ponton engedi el” (Krasznahorkai 1999).

“Venedik yolu, okuru bu noktada...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 152).

Yukarıdaki örnekte “okumak” anlamına gelen “*olvas*” kelimesine eklenen -Ó eki “*olvasó*” kelimesini meydana getirerek çeviride de görüleceği üzere işi yapan kişi anlamında “okur” manasına gelmiştir. Böylece ek Türkçedeki -r, -Ar, -(X)r eklerinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

(8) “...ez volt a legrosszabb azon a születésnapj estén, egyedül a mellett a foljó mellett, a legrosszabb...” (Krasznahorkai 1999).

“...en kötüsü oymuş, o doğum günü akşamı yalnız başına o nehrin kıyısında...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 7).

Yukarıdaki örnek ise diğerlerine göre biraz daha farklılık arz etmektedir. “akmak” anlamına gelen “*folyik*” fiili bu -Ó ekini alarak bu anlamıyla bağlantılı bir kelime olarak “nehir” anlamına gelen “*foljó*” kelimesini türetmiştir. Kelime Türkçeye “akarsu” olarak çevrilirse yine eylemin belirttiği işi yapanı belirtme işleviyle Türkçedeki -Ar ekine karşılık kullanılmıştır denilebilir.

Türkçe

Türkçede işlek bir sıfat-fiil eki olan -(y)An her türden fiile eklenerek işi yapanı bildiren sıfatlar türetir: *alan*, *alışan*, *bilen* gibi. Bazı kelimeler ise doğrudan isim halindedir: *ağaçkakan*, *boğazkesen*, *çağlayan* gibi (Korkmaz 2014, 147).

-(y)XcX eki işi yapan anlamında sıfatlar türetir: *terletici*, *uyarıcı*, *zorlayıcı*. Ya da fiilin belirttiği işi özellik olarak üzerinde taşıyan sıfatlar da meydana getirir: *şaşırtıcı*, *üzücü*, *yırtıcı* gibi (Korkmaz 2014, 154).

Türkçede -r, -Ar, -(X)r eki de işi yapanı bildiren isimler türetmede kullanılmaktadır.

Dilde sadeleşme hareketi esnasında işi yapan kişiyi belirten isimler türetmek amacıyla faydalanılan -mAn eki de -Ó ekine karşılık gelen isimler türetmektedir: *çevirmen, danışman, eğitmen, eleştirmen, okutman, öğretmen* gibi (Korkmaz 2014, 163).

4.15.a.ii. Eylem Vasıtası ya da Aleti Anlamında İsimler Türetme

Macarca

ás “kazmak”> *ás-ó* “kürek”, *fúr* “delmek”> *fúr-ó* “matkap”, *darál* “öğütme”> *darál-ó* “değirmen” gibi örnekleri bulunmaktadır (Katalin 2003). Ek bu yönüyle birebir olmasa da alet isimleri türetmesi bakımından Türkçedeki -Xç, -gAç ve -GX eklerine karşılık gelmektedir denilebilir.

Türkçe

çekkiç, döğüç gibi birkaç alet isimi ya da sıfatta görülen -Xç eki baştaki -g sesinin düşmesi (<gXç) sonucu meydana gelmiştir (Korkmaz 2014, 154).

burgaç, çevirgeç, dayangaç gibi örneklerde -gAç eki alet isimleri türetmek için kullanılmıştır (Korkmaz 2014, 151).

askı, atkı, silgi gibi örneklerde -GX eki araç gereç ismi türetmek için kullanılmıştır (Korkmaz 2014, 152).

4.15.a.iii. Basit Olay Bildiren İsimler Türetme

Macarca

eskü “yemin”> *esküv+ő* “düğün”, *válogat* “seçmek”> *válogat-ó* “seçim” gibi örnekleri bulunur. Basit bir olayı ifade eden isimler çok üretken bir türetme biçimi değildir ve kuralları da çok açık değildir. İşlek olarak kullanılan biçimde etki yerini gösteren isimler bağlam temelinde oluşturulur: *lottózó helyiség* “piyango odası”, *olvasóterem* “etüt odası, okuma odası”, *váróterem* “bekleme odası”, *hálószoba* “yatak odası” gibi. *ebédlő* “yemek odası” ve *vendéglő* “konak, han” örnekleri işlek bir eklemenin sonucu değildir (Katalin 2003).

Türkçe

Macarcada da çok işlek olmayan bu işlevin Türkçede tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Belki -(X)m eki karşılık gösterilebilir. Bu ekin özellikleri 4.14.b.v. numaralı başlıkta anlatıldığı için burada tekrar verilmeyecektir.

4.15.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

Bu ekin yukarıda anlatılanlar dışında bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

4.15.b.i. -(y)An Eki

Bu ekle *bölen*, *bölünen*, *çarpan*, *kalan*, *tamlayan* gibi bu ekle türetilmiş terimler de bulunmaktadır. *ahmak ıslatan*, *başı çeken* gibi birleşik kullanımlarda da bu ek

kullanılmaktadır. *kızan, sıçan, tavşan* gibi kelimelerde ise -gAn ekinin başındaki -g sesinin erimesi sonucu meydana gelmiştir (Korkmaz 2014, 147).

4.15.b.ii. -(y)XcX Eki

Bütün fiil kök ve gövdelerine eklenebilen işlek bir ektir. “Meslek, uğraş ya da bir işi sürekli yapan” anlamında isimler türetir: *araştırmacı, bakıcı, binici, dinleyici* (Korkmaz 2014, 153). Çokluk, aşırılık, devamlılık anlamlarını taşır (Sarı 2011, 119).

Araç-gereç adları türetebilir: *dondurucu, ısıtıcı, susturucu*

Arapçadan dilimize geçen bazı kelimelerin Türkçeleştirilmesinde de bu ekten faydalanılmıştır: *düzeltilici* “musahhih”, *denetleyici* “murakıp” gibi (Korkmaz 2014, 154).

4.15.b.iii. -r, Ar, -(X)r Ekleri

İşlek olarak kullanılan geniş zaman sıfat-fiil ekleridir.

Sıfat türetme: *geçer akçe, gider ayak, yanar dağ, yazar kasa*, dönüşlü ve edilgen çatılı fiillere eklenme: *bağışlanır kabahat, sayılır aile*, ikileme şeklinde kullanılma: *açılır kapanır köprü, daralır genişler askı*, araç-gereç ismi: *bilgisayar, döner, gelir*, yeni kelime türetme: *akaryakıt, atardamar, biçerdöğür* gibi farklı kullanımlara sahiptir (Korkmaz 2014, 168).

4.15.b.iv. -mAn Eki

Çatı eklerinin üzerine gelemeyen ve işleklik derecesi düşük olan bu ek *azman*, *şişman*, *kocaman* gibi birkaç nadir örneğe sahiptir (Korkmaz 2014, 163). Aynı şekilde *göçmen* kelimesinde de bu ek bulunmaktadır (Atalay 1940, 28).

4.15.b.v. -gAç Eki

Genellikle -n- ve -r- çatı eklerini almış fiillere eklenen bu ek *utangaç*, *üşengeç* gibi sıfatlar da türetir: *solungaç*, *yüzgeç* gibi kelimeler ise bu ekle türetilmiş yeni kelimelerdir. Yeni kelime türetilirken genelde ekin -g'sinin düşürülmüş biçimi olan -Aç kullanılır: *tutaç*, *tokaç* gibi (Korkmaz 2014, 151).

4.15.b.vi. -GX Eki

İşlek eklerden biri olan -GX ekiyle türetilmiş isimlerin diğer görevleri aşağıdaki gibidir:

1. Somut isimler: *baskı*, *biçki*, *dolgu*, *içki*
2. Soyut isimler: *bilgi*, *bulgu*, *coşku*, *övgü* (Korkmaz 2014, 152).

4.15.c. Kullanım Özellikleri

Macarca

-Ó eki belirli ekleri almış fiillerin üzerine eklenemez. -hAt ekini almış fiile -Ó eki getirilemez. Ek, bağlayıcı bir etki gerektiren zorunlu fiillerde işlevsizdir. Mesela evde kalan bir çocuk anlamında *maradó* kullanımı bulunmamaktadır. Temel uzatma cümlesi olduğu durumlarda bir isim oluşturmak mümkün değildir. Örneğin;

gerçekleri bulan polis anlamında *megállapító* kullanımı bulunmamaktadır (Katalin vd. 2003).

İsim statüsüne sahip bir fiil oluşturmak için kullanılmazlar. Mesela; mevcut kelime anlamında *létező* şeklinde bir kullanım bulunmamaktadır (Katalin vd. 2003).

Sıfat isminin normal bir isim olması için söz konusu eylemin genelleştirilmesi gerekir. Bu yüzden *író* “yazar”, *fűtő* “kazancı, kalorifer ateşleyicisi” gibi isimler genelleştirme ile meslek adı hâline gelmiştir. *elkészítő* “hazırlanma”, *megrongáló* “zarar verme” gibi isimler ise geçici isimlerdir (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede bu tarz bir sınırlandırma bulunmamaktadır.

4.16. Macarca –mAny: Türkçe -X

4.16.a. İşlevleri

4.16.a.i. Eylemin Sonucunu Bildiren İsimler Türetmek

Macarca

Bu ek eylemin sonucunda oluşan ürünün ismini oluşturmak için kullanılır: *gyárt* “imal etmek”> *gyárt-mány* “üretilen şey, ürün, mamül”, *készít* “yapmak, hazırlamak”> *készít-mény* “yapılan şey, hazırlık”, *ír* “yazmak”> *iro+mány* “yazılan şey, yazı” (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Bu ek eylemin sonucunu bildiren isimler türetmesi özelliğiyle yukarıda daha önce özellikleri verilen Türkçedeki -X ekine karşılık gelmektedir.

4.17. Macarca - Ós: Türkçe -An ve -GXn

4.17.a. İşlevleri

4.17.a.i. Fiilin Sonucunu Bildiren Niteleme İsimleri

Macarca

Bu ek fiilin sonucunu gösteren ve genelde sıfat olarak kullanılan isimler türetir: *félős* “korkan” (Katalin vd. 2003).

(1) “...Andrew, biztatta a felettese, ennyi elég, az ipse feltehetően nem más, mint egy ártalmatlan, közönséges, tudós félnótás...” (Krasznahorkai 1999).

“... Andrew, anlat, dedi amiri, bu kadarı yeterli, herif muhtemelen zararsız, sıradan, çatlak bir bilim adamı ...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 53).

Yukarıdaki örnekte “bilmek” anlamına gelen “*tud*” fiiline eklenen -Ós ekini alarak meydana gelen “*tudós*” kelimesi çeviride “bilim adamı” olarak çevrilse de kelime bunun yanında “bilgili, bilgin” anlamlarına da gelmektedir. Bu nedenle Türkçedeki -GXn ekine karşılık gelmektedir.

Türkçe

Bu ek Türkçede yukarıda özellikleri belirtilen -An eki ve -GXn ekine karşılık gelmektedir.

-GXn eki -mXş eki gibi fiilin gösterdiği işin tamamlandığını belirten sıfatlar türetir ve genelde geçişsiz fiillere eklenir: *azgın=azmış*, *baygın=bayılmış*, *bitkin=bitmiş* gibi (Korkmaz 2014, 152).

4.17.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

Bu ekin yukarıda anlatılanlardan başka bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

4.17.b.i. -GXn Eki

Tek heceli fiil köklerinden pekiştirilmiş sıfatlar türeten bir ektir: *aşkın*, *azgın*, *baygın*, *şaşkın*, *taşkın* gibi. Bu eki almış *argin*, *bıçkın*, *çapkın* gibi kelimelerin kökleri bugün kullanılmamaktadır. *alışkın*, *erişkin*, *tedirgin* gibi birkaç nadir örnekte ise çok heceli fiillere eklenmiştir (Korkmaz 2014, 152). Türettiği sıfatlar genellikle büyültme, aşırılık ya da alışkanlık anlamları taşır (Gülensoy 2000, 378). Bu sıfatlardan bazıları ise adlaşmıştır: *sürgün*, *taşkın*, *vurgun*, *yangın* gibi (Korkmaz 2014, 152).

C. Macarca ve Türkçe İsimden Fiil Türetme Ekleri

4.18. Macarca +(V)z- és +(V)l-: Türkçe +IA-

4.18.a. İşlevleri

4.18.a.i. İsimlerden Yapmak ya da Oynamak Anlamlı Fiiller Türetmek

Macarca

Bu ek eklendiği isimlerden yapmak ya da oynamak anlamında fiiller türetir. +(V)z- eki daha eskidir ve daha genel bir versiyondur. +(V)l- ise yalnızca özel koşullar varsa kök kelimeye katkıda bulunabilir. Bu nedenle +(V)z- eki +(V)l- ekine göre daha işlektir. Yabancı kelimelere eklenmesi durumunda ise bu eklerle fiilden fiil türetimi yapılabilir (Katalin vd. 2003).

(1) “...és a kulcsszó itt az, hangsúlyozta a nőnek Korim, mivel hangsúlyozta ezt nagyon a kézirat is, hogy délnyugatról nézni, southwest...” (Krasznahorkai 1999).

“...dedi Korin, kadına özellikle vurgulayarak, nitekim bunu elyazması da vurguluyor, güneybatıdan -southwest-...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 118).

Yukarıdaki örnekte “vurgu” anlamına gelen “*hangsúly*” kelimesine eklenen +(V)s- ekini alarak meydana gelen “*hangsúlyoz*” kelimesi çeviride de görüldüğü gibi “vurgulamak” anlamına gelen bir fiildir ve +(V)s eki burada Türkçedeki +lA- ekine karşılık gelmiştir.

(2) “...s egy határozott szempont szerint osztályozni kezdték öket...” (Krasznahorkai 1999).

“...belirli bir düzene göre sıralamaya başladılar...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 153).

Yukarıdaki örnekte “sınıf, bölüm” anlamına gelen “*osztály*” kelimesine eklenen +(V)z- ekinin eklenmesi sonucu meydana gelen “*osztályoz*” kelimesi çeviride de görüldüğü gibi “sıralamak” biçiminde çevrilerek Türkçedeki +lA- ekine karşılık gelmektedir.

(3) “s persze a rettegett holdvilágképű főtanácsadóval az oldalán, ez több volt, mint amit Babilon elviselt, a király, kiáltotta már messziről a főtanácsadó, a király, visszhangozták pimasz hangon hátul a testőrök is...” (Krasznahorkai 1999).

“...ve ablak suratli korkunç baş müşaviriyle, Babil bu kadarına artık tahammül edemez, baş müşavir uzaktan bağırması: kral geliyor, arkasındaki muhafızların alaycı sesleri yankılamış...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 212).

Yukarıdaki örnekte “*visszhang*” kelimesi “yankı” anlamında bir isimdir ve bu kelime +(V)s- ekini aldıktan sonra “*visszhangoz*” kelimesini meydana getirmiş ve bu kelime çeviride de görüleceği üzere “yankılamak” anlamına gelerek Türkçedeki +IA- ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(4) “...s addig soha nem ismert hátsó fertályán, síneken bukdácsol, talpfákon egyensúlyoz, szemaforokra, váltókra figyel...” (Krasznahorkai 1999).

“...hiç bilmediği arka kısmında buluyor, raylar üzerinde denge kuruyor, traversten traverse geçiyor, semaforlara, demiryolu makaslarına dikkat ediyor...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 24).

Yukarıdaki örnekte “denge” anlamına gelen “*egyensúly*” kelimesine eklenen +(V)z- ekini alarak fiil hâlini almıştır. Çeviride “*egyensúlyoz*” kelimesi “denge kurmak” şeklinde birleşik fiil olarak çevrilse de “dengelemek” anlamına da gelir. Bu yönüyle de Türkçedeki +IA- ekine karşılık gelir.

(5) “...de nem talált, a nagyjából, szemre úgy százötven, száznylecvan gépelt, de számozatlan kézirat nem tartalmazott ugyanis semmit önmagán kívül...” (Krasznahorkai 1999).

“...yüz elli-yüz altmış sayfalık, makineyle yazılmış fakat sayfa numarası konulmamış tomarda, tomar olmasının dışında hiçbir şey yoktu...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 80).

Yukarıdaki örnekte “*szám*” kelimesi +(V)z- ekini alarak meydana gelen “*számoz*” kelimesi çeviride “numara konulmak” olarak çevrilse de “numaralamak” anlamına da gelebilir ve Türkçedeki +lA- ekine karşılık gelmektedir.

(6) “Amit óáltala üzenek, azt úgy kell vennetek, mintha én parancsoltam volna.” (Ferenc 1907, 76).

“Emir subayımla göndereceğim emirlere, benden emir alıyormuş gibi harfi harfine uyacaksınız” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 74).

Yukarıdaki örnekte “emir” anlamına gelen “*parancs*” kelimesine eklenen +(V)l- ekini alarak oluşan “*parancsol*” kelimesini fiile çevirmiştir. Ancak bu kelimenin fiile çevrilmesi Türkçede ekle değil yardımcı fiille yapıldığı için yukarıdaki çeviride “emir almak” şeklinde çevrilmiştir.

(7) “Zürzavarban táncolt elötte a fekete ember, az utca, a sok farakás, furcsa szavak zúgtak a fülében.” (Ferenc 1907, 87).

“Gereb'in kara paltolu babası, odun yığınları, her şey, her şey, yürüdükleri yol boyunca dans ediyor...” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 86).

Yukarıdaki örnekte “dans” anlamına gelen “*tánc*” kelimesinden +(V)l- ekini alarak oluşturulan “*táncol*” kelimesi yukarıda da görüldüğü üzere “dans etmek” anlamına gelmektedir. Türkçede bu fiil ekle değil birleşik fiil olarak karşılanmaktadır.

Türkçe

Bu ekler yukarıda sıralanan özellikleriyle Türkçedeki +IA- ekine karşılık gelir. +IA- eki getirildiği ismin belirttiği nesne ya da nitelikten etkilenen geçişli fiiller türetmeye yarar: *ağırla-*, *arzula-*, *hazırla-*, *kucakla-*, *sula-*, *tekrarla-* gibi (Katalin vd. 2003).

4.18.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

Bu ekin Macarcada yukarıda anlatıların dışında bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

4.18.b.i. +IA- Eki

En işlek isimden fiil türetme eklerinden bir olan bu ek eski Türkçeden çağdaş lehçelere kadar hemen hemen bütün dönemlerde görülen bir işleklığe sahiptir. İsim, sıfat ve zarflardan çok çeşitli anlamlarda geçişli ve geçişsiz fiiller türetmeye yarar.

“yapma” anlamlı geçişli fiiller türetme: *buzacıla-*, *denkle-*, *yavrula-*, *yumurla-*, nesne vasıtasıyla yapılan işi belirten fiiller türetme: *adımla-*, *bıçakla-*, *sabunla-*, *tokatla-*, ismin belirttiği nesne ya da niteliği başka bir şeye ekleme anlamı taşıyan geçişli fiiller türetme: *aşağıla-*, *düzle-*, *ilaçla-*, *karala-*, *kötüle-*, *tuzla-*, zaman geçirme anlamı taşıyan ve ismin belirttiği işi kapsayan fiiller türetme: *akşamla-gecele-*, *güzle-*, *kışla-*, *yazla-*, yön belirten isimlere ya da sıfatlara eklendiğinde ismin ya da sıfatın taşıdığı niteliği üzerinde taşıyan ve “olma” bildiren geçişsiz fiiller türetme: *başla-*, *serinle-*, *yavaşla-*, yansıma köklere geldiğinde ise geçişsiz fiiller türetme: *ağla-*, *gıdıkla-*, *havla-*, *üfle-*, *vızla-* gibi farklı işlevlere sahiptir. (Korkmaz 2014, 177).

1. Bu ekle türetilmiş bazı kelimelerde ise kök kelime anlamını kaybettiği için kök ve ek birbirine karışmış durumdadır: *anla-*, *bekle-*, *belle-*, *damla-* gibi.

2. Bu ek dar ünlüyle biten fiillere eklendiğinde kökteki ünlü genellikle düşer: *kokula-> kokla-*, *sızıla-> sızla-* gibi.

3. Bu ek fiil köklerine eklenmiş -Ak/-Xk ekleriyle oluşturulan isimlerden ara ara ya da sürekli yapılan anlamında fiiller türetir: *ayıkla-*, *didikle-*, *sayıkla-*, *uyuklama-* gibi.

4. Bu ek yabancı kökenli kelimelerin Türkçeleştirilmesi için de işlek bir biçimde kullanılmıştır: *ayıpla-* “ta’yib etmek”, *denetle-* “murakabe etmek”, *gururlan-* “mağrur ol-”, *tamamla-* “itman etmek” gibi (Korkmaz 2014, 177).

4.18.c. Kullanım Özellikleri

Macarca

Bu iki ekten hangisinin kullanılacağı fonolojik faktörlere bağlıdır:

a. Ünlü harflerle biten kelimeler +(V)z- ekini alırlar.

b. r ve l ünsüzlerle biten kelimeler de +(V)z- ekini alırlar. *Futball* kelimesinden “futbol oynamak” kelimesini türetmek için *futball+ol-* biçimi değil *futball+oz(ik)-* biçimi kullanılır. *radír* “silgi” kelimesinden de “silmek” fiilini türetmek için aynı şekilde *radír+ol-* şekli değil *radír+oz-* biçimi kullanılır.

c. Genellikle +(V)l- formu hece sonu ünsüzle biten kelimelerden sonra gelir. *boksz+ol-* “boks oynamak” fiilidir bu fiil *boksz+oz* şeklinde söylenemez. *kód+ol* “kod” kelimesinden türetilmiş “kodlamak” fiilidir ve bu fiil de *kód+oz(ik)* şeklinde kullanılamaz (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede ekin eklendiği kelimenin son ünlüsünün kalın ya da ince olma durumuna göre kalın ve ince formlarının bulunması dışında bir kullanım sınırlaması bulunmamaktadır.

4.19. Macarca +kVdik-, +(V)skVdik-: Türkçe +IAn-

4.19.a. İşlevleri

4.19.a.i. Sıfat ve İsimlerden Fiil Türetme

Macarca

Bu eklerle sıfat ve isimlerden fiil türetilir. Kök isimler genelde meslek veya fonksiyon isimidir (Katalin vd. 2003).

(1) “...nem lehetett azt gondolni, hogy nem, csak hát az ember kételkedik, annyit mindent hallani manapság, és semmi nem igaz, persze ő, az a férfi nem tűnt olyannak, akiben az ember pont kételkedik, sőt, még ő is...” (Krasznahorkai 1999).

“...ne de olsa kuşkuya kapılıyor insan; ama o adam insanın kuşkulanması gereken biri gibi görünmüyormuş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 33).

Yukarıdaki örnekte “kuşku” anlamına gelen “*kétely*” kelimesine +kVdik eki eklenerek fiile dönüştürülmüştür. Yukarıdaki örnekte “*kételkedik*” kelimesi birinci kullanımında “kuşkuya kapılmak” olarak çevrilerek birleşik bir fiil biçiminde çevrilmiştir. İkinci kullanımında ise “kuşkulanmak” biçiminde çevrilerek Türkçedeki +IAn- ekiyle aynı işlevde kullanıldığı görülmüştür.

(2) “...a new world coming, amelyben nem egyszerűen Colombo admirális, hanem maga a genovai szellem győzedelmeskedik, mégpedig, emelte fel a hangját is, a poharát is, mindent áthatóan és mindenre kiterjedően...” (Krasznahorkai 1999).

“...sadece Amiral Kolomb'un değil, Ceneviz ruhunun da zafere ulaştığı yeni dünya, kadehini kaldırmış, sesini yükseltmiş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 179).

Yukarıdaki örnekte “muzaffer” anlamına gelen “győzedelmes” kelimesi +kVdik- ekini alarak fiilleştirilmiştir. Yeni oluşan “győzedelmeskedik” kelimesi Türkçede birleşik bir fiil olarak çeviride de görüldüğü üzere “zafere ulaşmak” anlamına gelmektedir.

Türkçe

Bu ek in aslında Türkçede tam bir karşılığı bulunmamakla birlikte Türkçedeki +lAn ekine karşılık geldiği düşünülebilir. +lA- ekini almış fiillerin dönüşlülük eki olan -n- ekiyle birleşmesi sonucu meydana gelmiştir. Bu eki almış fiillerde artık +lA- ve -n- ekleri ayrılamaz hale geldikleri için bu ek artık ayrı bir birleşik ektir: *ayaklan-*, *canlan*, *huysuzlan-*, *içlen-* gibi (Korkmaz 2014, 178).

4.19.b. Kullanım Özellikleri

Macarca

4.19.b.i. Yoksunluk Eki Almış Sıfatlara Eklenme

Ek sığata eklendiği durumda yaygın olarak yoksunluk ve/veya +(V)s ekini almış sıfatlara eklenir. *neveletlen+kedik* “edeplsizlik etmek”, *hútlen+kedik* “vefasızlık etmek”, *aggályos+kodik* “korkmak, endişelenmek”, *nyakas+kodik* “inatçılık yapmak” gibi (Katalin vd. 2003).

4.19.b.ii. İnsan Özelliği Taşımayan Kelimelere Eklenme

Ekin semantik sınırı kók kelimenin bir insan özelliği olmasına bağlıdır. Eğer kók kelime insana ait bir özellik belirtmiyorsa bu eki alamaz. *földtelen* “topraksız” kelimesi insana ait bir özelliği belirtmediği için bu eki alamaz yani *földtelen+kedik* şeklinde bir kullanım ve türetim söz konusu değildir. Yani eğer kók kelime isimse meslek veya fonksiyon ismi olmalıdır. Sıfat ise insana ait bir özelliği belirtmelidir (Katalin vd. 2003).

4.19.c.Fonetik Özellikleri

Macarca

+skVdik- şekli ünlüyle biten kelimelere eklenir. *bíró* “yargıç”> *bíró+skodik* “yönetmek” gibi (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Eklendiği kelimenin son ünlüsünün kalın veya ince olmasına göre ekin ünlüsü de kalın veya ince biçimiyle eklenir.

4.20. Macarca +ít-: +IA-, +IAt- ve +IAş-

4.20.a. İşlevleri

4.20.a.i. Karakteristik Anlamda Fiiller Türetme

Macarca

Bu ekle karakteristik bir anlam taşıyan fiiller oluşturulur. *fehér* “beyaz”> *fehér+ít* “beyazlatmak”, *magas* “uzun, yüksek”> *magas+ít* “yükseltmek”, *széles* “geniş”> *széles+ít* “genişletmek”, *szép* “güzel”> *szép+ít* “güzelleştirmek” gibi (Katalin vd. 2003).

(1) “Minden foknál újra bátorította magát.” (Ferenc 1907, 11).

“Her basamağı arkada bıraktıkça, kendini yeniden yüreklandiriyor...” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 13).

Yukarıdaki örnekte “cesaret” anlamına gelen “*bátor*” kelimesine eklenen +ít- eki çeviride “yüreklandirmek” olarak tercüme edilen “*bátorít*” kelimesi “cesaretlandirmek” anlamına gelmektedir ve bu ek Türkçedeki +IAn-ekine karşılık gelmektedir.

(2) “Végre aztán, mikor ráparancsoltam, annyit bevallott, hogy árulással gyanúsítjátok.” (Ferenc 1907, 86).

“Sizlere ihanet etmekle suçlamışsınız onu.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 84).

Yukarıdaki örnekte “*gyanú*” kelimesi “şüpheli” anlamına, “*gyanús*” kelimesi ise “şüpheli” anlamına gelmektedir. +ít- ekini almış biçimi olan “*gyanúsít*” kelimesi ise tam anlamı “birini zan altında bırakmak” olsa da burada “şüphelenmek” anlamına

gelerek Türkçedeki +lAn- ekine karşılık gelmektedir ancak çeviride “suçlamak” olarak çevrilmiş ve Türkçedeki +lA- ekiyle karşılanmıştır.

(3) “mert minden rendesen elő volt készítve odalent...” (Krasznahorkai 1999).

“çünkü her şeyi önceden, daha aşağıdayken iyice planlamışlar.” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 10).

Yukarıdaki örnekte “hazır” anlamına gelen “*kész*” kelimesine eklenen +ít- ekini alarak “hazırlamak” anlamına gelen “*készít*” kelimesini türetmiştir. Çeviride bu kelime “planlamak” biçiminde çevrilerek Türkçedeki +lA- ekine karşılık gelmiştir.

(4) “ezért ide is kell magától értetődően minden figyelmet összpontosítani...” (Krasznahorkai 1999).

“...dolayısıyla bütün dikkatin buraya, ligamentlere yoğunlaştırılması gerektiği...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 12).

Yukarıdaki örnekte +ít- ekini alan “*összpontosít*” kelimesi “bir şeyi bir şeye yoğunlaştırmak” ya da çeviride de olduğu gibi “yoğunlaşmak” anlamına gelerek Türkçedeki isimden fiil türetme ekleri olan +lAn- ya da +lAş- ekine karşılık gelmektedir.

(5) “...s két mellének meg-megringó, telt, üle tömegét, ám nem lehetett tudni, végül is ezek kényszerítették-e ki, hogy minden szem újra meg újra öt kereste...” (Krasznahorkai 1999).

“...dolgun ve dipdiri göğüslerini iyice meydana çıkarmıştı; acaba bütün gözleri durmadan onu aramaya, ona bakmaya zorlayan bunlar mıydı...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 38).

Yukarıdaki örnekte “*kényszer*” kelimesi “zor, basınç, baskı” anlamlarına gelir. +ít- ekini alarak oluşan “*kényszerít*” kelimesi çeviride de görüleceği üzere “zorlamak” anlamına gelerek +lA- ekine karşılık gelmektedir.

(6) “...és már csak annyit fűzött hozzá, hogy szomorú, találkozunk véletlenül egy emberrel, beszélünk vele, megismerjük, hatással van ránk, aztán elveszítjük, és soha...” (Krasznahorkai 1999).

“... tesadüfen bir insana rastlamak, onunla konuşmak, onu tanımak, ondan etkilenmek ve sonra onu bir daha asla, asla görememek üzere kaybetmek, kim ne derse desin...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 40-41).

Yukarıdaki örnekte “kayıp” anlamına gelen “*elvesz*” kelimesine eklenen +ít- eki alarak meydana gelen “*elveszít*” kelimesi çeviride de görüleceği üzere “kaybetmek” anlamındadır ve Türkçede bunun karşılığı bir ekle değil birleşik fiil olarak karşılanmaktadır.

(7) “Ne süketíts meg! - szólt rá.” (Ferenc 1907, 6).

“-Kulaklarımızı sağır edeceksin, dedi.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 8).

Yukarıdaki örnekte “sağır” anlamına gelen “*süket*” kelimesi +ít- ekini alarak fiil hâlini alıyor. Ancak “*süketít*” kelimesi Türkçede çeviride de görüldüğü gibi “sağır etmek” biçiminde birleşik fiil biçiminde Türkçeye çevrilmiştir.

Türkçe

Bu ek yukarıda bahsedilen Türkçedeki +lAn- eki ayrıca +lAş ve +lAt eklerine karşılık gelmektedir.

Tıpkı +lAn- ekinde olduğu gibi bu ek de +lA- ekiyle -ş- işteşlik ekinin birleşmesi sonucu meydana gelen bir ektir: *başkalaş-*, *birleş-*, *sessizleş-*, *uzlaş-*, *yoğunlaş-* gibi (Korkmaz 2014, 178).

+lAt- eki de aynı şekilde +lA- ekinin -t- ettirgenlik ekiyle genişletilmesi sonucunda ortaya çıkan bir ektir: *ağırlat-* gibi (Karaağaç 2012, 308).

4.20.b. Kullanım Özellikleri

Macarca

4.20.b.i. Renk İsimlerine Eklenme

Bu ek renk isimlerinin hepsine değil yalnızca temel renklere eklenebilir: *citromít* “limon sarısı” gibi bir kullanım yoktur (Katalin vd. 2003).

4.20.b.ii. Sıfatlara Eklenme

+ít- ekiyle fiil oluşumu yalnızca sıfatlarla ya da bazı semantik aralıklarla mümkündür. *végtelen+ít* “sonsuzlaştırmak”, *virágos+ít* “çiçeklendirmek”, *nedves+ít* “ıslatmak” şekilleri varken *akaratos* “inatçı”> *akaratos+ít* “inatçılanmak”, *fázós* “hassas” *fázós+ít* “hassaslanmak” gibi kullanımlar bulunmamaktadır (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Ekin Türkçede farklı bir kullanım özelliği bulunmamaktadır.

4.20.c. Fonetik Özellikleri

Macarca

Bu ek eğer ünlüyle biten bir kelimeye eklenirse kökün son ünlüsü düşer. *fekete+ít* → *feketít* “siyahlaştırmak”, *barna+ít* → *barnít* “kahverengileştirmek” gibi (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Eklendiği ismin ünlüsü kalın ise kalın ünlülü biçimi inceyse ince ünlülü biçimi eklenir.

4.21. Macarca +Ul-

4.21.a. İşlevleri

4.21.a.i. İsimlerden Birleşik Fiiller Türetme

Macarca

Eki alan isim ya da sıfatlar bir yardımcı fiil olarak birleşik fiil oluşturur. *Jutalom* “ödül”> *jutalmul kap* “ödül almak”, *feleség* “eş, karı”> *feleség+ül vesz* “evlenmek” gibi (Katalin vd. 2003).

(1) “Biztonságban érezték magukat, s kezdtek azon tünődni, hogy mikor fognak innen szabadulni.” (Ferenc 1907, 36).

“Şuradan nasıl ve ne zaman kurtulabileceklerdi acaba?” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 38).

Yukarıdaki örnekte “özgür, serbest” anlamlarına gelen “*szabad*” kelimesi +Ul- ekini alarak “aslında “kurtulmak” ya da burada olduğu gibi “kurtulabilmek” şekline gelmiş ve “*fog*” gelecek zaman yardımcı fiiliyle kullanılarak birleşik bir fiile dönüşmüştür ve Türkçede ekin bu görevini birebir karşılayabilen bir ek bulunmamaktadır.

(2) “Azt mindenki tudta, hogy a kirándulás sikerült...” (Ferenc 1907, 40).

“Girişimin başarıya ulaştığından haberleri vardı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 41).

Yukarıdaki örnekte de “başarı” anlamına gelen “*siker*” kelimesi +Ul ekini alarak Türkçede karşılığı bulunmayan bir biçimde²⁵ isimden birleşik fiil türeterek çeviride de görüleceği üzere “başarıya ulaşmak” anlamında “*sikerül*” kelimesini meydana getirmiştir.

(3) “...hogy mi az ilyen ellenséget nagyon becsüljük.” (Ferenc 1907, 98).

“Böyle bir düşmana saygı duyarız.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 97).

Yukarıdaki örnekte “değer, saygı” anlamlarına gelen “*becs*” kelimesi +Ul- ekini alarak çeviride de görüldüğü gibi “saygı duymak” anlamında birleşik bir fiil olan “*becsül*” kelimesini türetmiştir.

Türkçe

Bu ekin Türkçede tam bir karşılığı bulunmamaktadır.

²⁵ Türkçede isimlerden birleşik fiiller yapma durumu eklerle değil yardımcı fiillerle mümkündür.

4.22. Macarca +ál-: Türkçe +IA- +IAn-

4.22.a. İşlevleri

4.22.a.i. Yapmak Anlamı Taşıyan Filler Türetme

Macarca

Bu ek yapmak anlamı taşıyan fiiller türetmek için kullanılır: *edit+ál* “düzenlemek”, *format(t)+ál* “biçimlendirmek” (Katalin vd. 2003).

(1) “...és elkezdett telefonálgatni, felhívott ezt, felhívott azt, a zajban Korim nem értette egy szavát sem, mindenesetre...” (Krasznahorkai 1999).

“... ve telefon kabinlerinden birine giderek, oraya buraya telefon etmeye başladı, gürültüden Korin konuştuklarının tek bir kelimesini olsun anlamadı...”

(Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 35).

Yukarıdaki örnekte “telefon” kelimesi +ál- ekini alarak türetilen “*telefonál*” kelimesi çeviride de görüldüğü gibi “telefon etmek” anlamına gelmektedir. Ek bu kelimedede Türkçede birleşik fiil olarak karşılanmaktadır.

Türkçe

+ál- eki Türkçede ya birleşik fiille ya da 4.18.b.ii. numaralı başlıkta özellikleri verilen +IA- ve 4.19 numaralı başlıkta anlatılan +IAn- eklerine karşılık gelmektedir.

4.23. Macarca +(V)g-: Türkçe +(X)r-

.23.a. İşlevleri

4.23.a.i. Yansıma İsimlerden Fiil Türetme

Macarca

+(V)g- eki yansıma isimlere gelerek onlardan fiil türetmek için kullanılır.

(1) “A klinika mellett meg kellett állniok. Szegény Nemeček köhögni kezdett. Neki támaszkodott a falnak.” (Ferenc 1907, 57).

“Kliniğin orada durmak zorunda kaldılar. Zavallı Nemeček ha babam öksürüp duruyordu. Yorgun olduğu için bir ara sırtını duvara yasladı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 57).

Yukarıdaki örnekte +(V)g- ekiyle meydana gelmiş olan “köhögni” kelimesi çeviride de görüleceği üzere “öksürmek” anlamına gelmektedir. Bu yönüyle ek Türkçede yansımadan filler türetme işlevi buluna +(X)r- ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

(2) “A nyurga kis vaskéményre gondolt, mely vígan pöfögött...” (Ferenc 1907, 138).

“Sonra, keyifli keyifli dumanını püfürdeten incecik demirbacayı düşündü.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 133).

Yukarıdaki örnekte +(V)g- eki “pöf” kelimesine eklenerek “pöfögött” kelimesini meydana getirmiştir ve bu kelime çevirden de anlaşılacağı üzere “püfürdetmek” manasına gelmektedir ve ek işlevsel bakımdan Türkçedeki +(X)r- ekine karşılık gelmektedir.

(3) “annyiféle és olyan áttekinthetetlen szövevényyel, hogy utána, tehát miután már a hüppögést is abba tudta hagyni, mintha az ürbe lépett volna ki...” (Krasznahorkai 1999).

“... o kadar imkânsız çetrefil durumlarla yüz yüze gelmiş ki, daha sonra, hıçkırıklarını, iç çekmelerini dindirebildik-ten sonra kendini birden bomboş ve ağırlıksız hissetmiş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 64).

Yukarıdaki örnekte “*hüppög*” kelimesi +(V)g- ekini alarak yansımadan türeme bir fiil hâlini almıştır. Çeviride de görüleceği üzere “hıçkırmak” manasına gelmektedir ve Türkçedeki +(X)r- ekine karşılık gelmektedir.

Türkçe

Macarca +(V)g- eki Türkçedeki +(X)r- ekine karşılık gelmektedir. +(X)r- eki tek heceli ve yansıma köklerden “yapma” anlamında fiiller türeten bir ektir: *aksır-*, *anır-*, *bağır-*, *hapşır-*, *ısır-* gibi (Korkmaz 2014, 179).

4.23.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevler

Macarca

Ekin Macarcada yukarıda anlatılanlar dışında başka bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

4.23.b.i. +(X)r- Eki

Korkmaz'a göre *belir-* <*belgü+r-*, *delir-*< *delü+r-* gibi kelimeler de bu ekle türetilmiştir (Korkmaz 2014, 179).

Emre'ye göre bu ekin +sXr- biçimi de bulunmaktadır: *aksır-*, *öksür-* gibi (Emre 1933, 11).

4.24. Macarca +Vdik-: Türkçe +Ar-, +IAş- ve +IAN

4.24.a. İşlevleri

4.24.a.i. Yapma Anlamı Taşıyan Fiiller Türetme

Macarca

Bu ek getirildiği isimlerde o ismi yapma ya da bir şeye dönüşme anlamında fiiller türetir: *sötét+edik* “kararmak”, *feket+edik* “kararmak”, *párás+odik* “nemlenmek” gibi (Katalin vd. 2003).

(1) “Igen, mert különben megkeményedik, és nem lehet nyomkodni.” (Ferenc 1907, 43).

“Evet efendim, çiğnemezse sertleşir, istenilen şekle girmez.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 44).

Yukarıdaki örnekte +Vdik- ekini almış olan “*kemény*” kelimesi “sert” manasına gelmektedir ve bu eki aldıktan sonra meydana gelen “*keményedik*” kelimesi tercümede de görüleceği üzere “sertleşmek” manasındadır. +Vdik- eki burada Türkçedeki +IAş- ekine karşılık gelmektedir.

Türkçe

Bu ek Türkçedeki +Ar- ve yukarıda özellikleri anlatılan +IA- ve +IAş- eklerine karşılık gelmektedir.

“yapma” anlamı taşıyan birleşik bir ek olan +Ar- +A- ve –r- eklerinin birleşmesi sonucu oluşarak geçişli fiiller türetir: *başar-*, *becer-*, *ever-*, *onar-* gibi (Korkmaz 2014, 174).

Ç. Macarca ve Türkçe Fiilden Fiil Türetme Ekleri

4.25. Macarca -(V)gAt-:

4.25.a. İşlevleri

4.25.a.i. Eylemi Sürekli Hâle Getirmek

Macarca

Anlık fiiller -gAt eklenerek sürekli bir hâle getirilir. Ek genellikle sadece kökün bir kerelik ve çoğunlukla da anlık bir olayı gösterir: *megcsókol* “öpmek”> *csókolgat* “öpüşmek” gibi. Yani kök kelime bir defalık ya da bir anlık anlamı taşırken ekin eklenmesiyle sürekli hâle gelir (Katalin vd. 2003).

(1) “A fiúk föl-alá járkáltak, beszélgettek a nemsokára elkövetkezendő háborúról, majd újra meg újra visszatértek a palánkra ragasztott kiáltványhoz, tízszer, hússzor is elolvasták a lelkesítő szavakat.” (Ferenc 1907, 69-70).

“Çocuklar bir aşağı bir yukarı geziniyor, yakında çıkacak savaş üstüne konuşuyorlardı” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 69).

Yukarıdaki örnekte “konuşmak, söz etmek” anlamına gelen ve anlık bir fiil olan “*beszél*” kelimesi -(V)gAt- ekini aldıktan sonra çeviride de “konuşmak” olarak

çevrilmiş olsa da süreklilik bildiren ve “muhabbet etmek” anlamına gelen “*beszélget*” fiilini türetmiştir.

(2) “És amikor Bokát meglátták, Szebenics egy kis fehér zászlót húzott elő a kabátja alól, és azzal integetett Boka felé.” (Ferenc 1907, 96).

“Boka'yı gören Sebeniç, ceketinin altından beyaz bir bayrak çıkardı, Boka'ya doğru salladı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 95).

Yukarıdaki örnekte “*int*” fiili -(V)gAt- ekini alarak “*integet*” fiili çeviride “sallamak” biçiminde görülse de “sallayp durmak” anlamına gelerek süreklilik bildirmektedir.

(3) “mennyire jólesik neki, hogy a legbizalmasabb körbe kerülve végre meghallgatják, ahol neki van is mit mondanía, sőt voltaképpen elképesztő sok mondanivalója van...” (Krasznahorkai 1999).

“...güven verici bir çevrede olmaktan ne kadar memnun kaldığını, anlattıklarının nihayet dinlendiğini, anlatacak çok şeyi olduğunu, hatta akıl almayacak kadar çok anlatacağı olduğunu, şimdi şöyle bir durup düşündüğünde...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 9).

Yukarıdaki örnekte “duymak” anlamına gelen “*meghall*” fiili -(V)gAt- ekini alarak “dinlemek” anlamındaki “*meghallgat*” fiilini meydana getirmiştir. Böylelikle ek, fiili tek seferlik yapılan bir fiilden süreklilik bildiren bir fiile dönüştürmüştür.

(4) “mivel idáig jutva ilyenkor például azonnal az asztalhoz ült, s a kávét kortyolgatva, kavargatva bekapcsolta a laptopot, bekapcsolta...” (Krasznahorkai 1999).

“bir düzen içinde, gerçekten de hiçbir zaman başka türlü olmuyordu, odaya gelince hemen masasına oturuyor, kahvesini kanştırıyor, yudumluyor, dizüstü bilgisayarını açıyor...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 124).

Yukarıdaki örnekte “*kortyol*” fiiline -(V)gAt- eki eklendiğinde oluşan “*kortyolgat*” fiili çeviride “yudumlamak” biçiminde çevrilsede aslında “yudumlayıp durmak” anlamına gelmektedir ve -(V)gAt- eki fiile süreklilik manası katmaktadır.

(5) “...s hogy ki tehette oda, nem is találgatta akkor, bárki odatehette ugyanis...” (Krasznahorkai 1999).

“...o zaman hiçbir tahminde bulunmamış, herhangi biri koymuş olabilirmiş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 164).

Yukarıdaki örnekte “bulmak” anlamındaki “*talál*” kelimesi -(V)gAt- ekini alarak çeviride de görüldüğü üzere “tahminde bulunmak” anlamında “*találgat*” fiilini türeterek fiili sürekli hâle getirmiştir.

Türkçe

Macarcada eklendiği fiile süreklilik anlamı katan bu ekin Türkçede tam bir karşılığı bulunmamaktadır.

4.25.b. Kullanım Özellikleri

Macarca

4.25.b.i. -(V)gAt- Ekinin Eklenemediği Durumlar

a. Tek Heceli Kelimelere Eklenememe

Bu ek genellikle *tesz* “yapmak”, *vesz* “satın almak”, *iszik* “içmek”, *eszik* “yemek” fiillerine eklenmez (Katalin vd. 2003).

b. Leksikal Engellerden Dolayı Eklenememe

szalad “koşmak” fiilinden koşturmak anlamında *szalad+gat* diye bir kullanım yoktur. Bu anlama gelen kelime *szalad+gál* kelimesidir. *harap* “ısırmak” kelimesinden türetilen *harap+gat* şeklinde bir kullanım bulunmamaktadır. Çünkü aynı anlamda *harap+dál* “kemirmek” fiili vardır (Katalin vd. 2003).

c. Durum Fiillerine Eklenememe

-gAt- eki durum fiillerine eklenmez. Örneğin *tartalalmaz* “içermek, kapsamak” fiilinin *tartalalmazgat* şeklinde bir türetimi yoktur. Aynı şekilde *gyülöl* “nefret etmek” fiilinin de *gyülölget* şeklinde bir türetilmiş hali de yoktur (Katalin vd. 2003).

ç. Dönüştülük Ekinden Sonra Getirilememe

Dönüştülük ekleri (-*Ódik*, -*kVdik*, -*kÓdik*, -*kVzik*, -*kÓzik*)’nden sonra – gAt- eki getirilmez. **legénykedget*, **buzgólkodgat*, **gazdagodgat*, **lelkesedget*, **törülközget*, **ölelkezget* gibi kullanımlar yoktur. Ek sadece geçişli fiiller için verimlidir (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede ekin tam bir karşılığı bulunmadığından kullanım özelliği de bulunmamaktadır.

4.26. Macarca -(t)At-: Türkçe -DXr-, -(X)r-, -Ar-, -t-

4.26.a. İşlevleri

4.26.a.i. Ettirgenlik İşlevi

Macarca

-(t)At- ekinin en önemli işlevi edilgen fiili etkene çevirme işlevidir: *folyik* “akmak”> *folytat* “sürdürmek”, *megfürdik* “yıkamak”> *megfürdtet* “beni yıkamak” gibi ya da işi başkasına yaptırma yani ettirgenlik işlevidir.

(1) “Boka pedig folytatta.” (Ferenc 1907, 17).

“Boka, sözünü sürdüdü.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 20).

Yukarıdaki örnekte “akmak, sürmek” gibi manalara gelen “*foly(ik)*” kelimesi -(t)At- ekini alarak meydana gelen “*folytat*” kelimesi çeviride de görüldüğü gibi “sürdürmek” manasına gelerek -DXr- ekiyle aynı işleve gelmekte ise de anlam olarak ettirgenlik anlamı değil bağımsız bir fiil olarak kullanılmıştır.

(2) “A titokzatos valaki pedig egyre csörtetett, de most már úgy hallatszott, mintha irányt változtatott volna, s nem feléjük jönne.” (Ferenc 1907, 26).

“Esrarlı kişi otları hala hışırdatıyordu, ama anlaşılan yönünü değiştirmişti, üzerlerine gelmiyordu.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 28).

Yukarıdaki örnekte “değişmek” manasına gelen “*változ(ik)*” fiiline -(t)At- eki getirilerek türeyen “*változtat*” kelimesi çeviride de görüldüğü gibi “değiştirmek” manasında Türkçedeki -DXr- ekine karşılık gelmiş ama ettirgenlik işlevinde değil doğrudan bağımsız bir kelime türetme işleviyle kullanılmıştır.

(3) “Folyton emlékeztetni kellett rá.” (Ferenc 1907, 25).

“İlle de birileri hatırlatacağı ona tehlikeyi.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 27).

Yukarıdaki örnekte “hatırlamak” anlamını taşıyan “*emlékez(ik)*” kelimesi -(t)At- ekini alarak çeviride de görüleceği üzere “hatırlatmak” manasındaki “*emlékeztet*” kelimesini türeterek Türkçedeki -(X)t- ekiyle aynı şekilde ettirgenlik işlevinde kullanılmıştır.

(4) “Janó óvatosan fölemelte Nemeçeket a földröl, és a sánc földhányására fektette.” (Ferenc 1907, 119).

“Yano, Nemeçek'i kucaklayıp yerden kaldırdı, götürüp hendeğin tümseğine yatırdı.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 117).

Yukarıdaki örnekte “yatmak” anlamını taşıyan “*fekszik*” kelimesi -(t)At- ekini almıştır. Çeviride de görüleceği üzere “*fektette*” fiili “yatırmak” manasına gelmekte ve Türkçedeki -(X)r- ekiyle aynı işlevi taşımaktadır.

Türkçe

Türkçede -Ar-, -(X)r-, -Dxr- ve -(X)t- olmak üzere dört tane ettirgenlik eki bulunmaktadır.

Geçişsiz fiillere eklenen –Ar- eki geçişli fiiller türetmekte ve ettirgenlik işlevi taşımaktadır: *çıkır-*, *gider-*, *kopar-*, *onar-* gibi (Korkmaz 2014, 182).

En işlek eklerden biri olan –DXr- iki farklı ettirgenlik ekinin birleşmesi sonucu (-DXr-< -t-Ur-) meydana gelen bir ektir. Hem geçişli hem de geçişsiz fiillere getirilebilir: *açtır-*, *alıştır-*, *sevindir-*, *sıkıştır-*, *uyandır-*, *yatıştır-* gibi. *sezdir-*, *yıldır-*, *çaldır-* gibi örneklerde ise ek ettirgenlik işlevinden ziyade anlam kaymasına

uğramış ve sebep olma ya da olanak sağlama işlevleri kazanmıştır (Korkmaz 2014, 183).

-Ar- ekiyle aynı işlevi taşıyan -(X)r- ek Eski Türkçedeki -(U)r- ettirgenlik ekinin devamıdır. Hem geçişli hem de geçişsiz fiillerden ettirgen fiiller türetmede kullanılan ve -Ar- ekine göre çok daha işlek olarak kullanılan bir ektir: *artır-*, *aşır-*, *pişir-*, *yatır-*, *uçur-* gibi (Korkmaz 2014, 186).

Ettirgenlik işlevi bulunan -(X)t- eki hem geçişli hem de geçişsiz fiillere getirilebilmektedir: *acıt-*, *okut-*, *yıkāt-*, *titret-*, *azalt-*, *belirt-*, *düzelt-*, *getirt-*, *yükselt-*, *akıt-*, *damıt-*, *kokut-*, *ürküt-* gibi. Bu ek -(X)r- ekiyle birleştirilmiş hâliyle -DXr- biçiminde de yine ettirgenlik işleviyle kullanılmaktadır (Korkmaz 2014, 188-189).

4.26.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevleri

Macarca

Ekin yukarıda anlatılan dışında farklı bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

4.26.b.i. -Ar- Eki

belir-, *çevir-* gibi kelimelerde ek artık kökle kaynaşmış ve kalıplaşmıştır (Tuna 1986, 393).

4.26.b.ii. -DXr- Eki

aldır-, *andır-*, *çıldır-* gibi örneklerde ek ettirgenlik işlevinden ziyade kökle kaynaşmış bir biçimde bağımsız fiiller türetme işleviyle kullanılmıştır (Korkmaz 2014, 183). Çatı ekleri birbirinin üzerine gelebilmektedir: *durdurul-*, *sallandır-* gibi

(Demircan 2005,105). Bu ek de genellikle dönüşü ya da işteş çatıya eklenebilen bir ektir: *andır-, barıştır-* gibi (Demircan 2003,54).

4.26.b.iii. -(X)r- Eki

Ek *ayır-, savur-, sömür-, şaşır-* gibi örneklerde anlaşılacağı gibi örneklerden anlaşılacağı üzere çatı eki olma özelliğinin dışına çıkarak bağımsız anlamlı yeni fiiller türetebilmektedir (Korkmaz 2014, 186).

4.26.b.iv. -(X)t- Eki

Bu ek bazı durumlarda kökle kaynaşarak ek işlevini kaybetmiş durumda olabilir: *aldat-, avut-, unut-* gibi. Bazen ek ettirgenlik işlevini kaybederek çatı eki olmasından ziyade bağımsız bir fiilden fiil türetme eki olarak kullanılabilir: *azıt-, kırıt-, sapıt-, somurt-, üşüt-* gibi (Korkmaz 2014, 188-189). *kapat-, ısıt-, ilet-, öğret-* gibi fiillerin sonundaki -t- seslerinin de işlevini kaybedip kökle kaynaşmış bir ettirgenlik eki oldukları tahmin edilmektedir (Delice a. 2009,161). Bu ek -n, -k ve -ş seslerinden sonra gelmektedir (Mansuroğlu 1960, 9).

4.26.c. Yapısal Özellikleri

Macarcada ettirgenlik işlevi olan -(t)At- eki Türkçedeki -t- ekiyle aynı işlevdedir. Bu iki ekin hem işlevsel olarak aynı hem de fonetik olarak benzer olmaları bir ortaklık olup olamayacağı sorusunu akla getirmektedir. Şu anki çalışmalarla bunu

iddia etmek mümkün olmazken yapılacak başka bir çalışmayla ortaklık olup olmadığı ortaya konulabilir.

D. Macarca ve Türkçe Fiilimsi Ekleri

4.27. Macarca -ni: Türkçe -mAk ve -mA

4.27.a. İşlevleri

4.27.a.i. *Mastar Eki İşlevi*

Macarca

-ni eki Macarcada mastar eki işlevi taşımaktadır: *vet+ni* “ekmek, atmak”, *arat+ni* “biçmek” gibi örnekleri bulunmaktadır (Karalin vd. 2003).

(1) “Ehhez tudni kell, mi az az `einstand`.” (Ferenc 1907, 6).

“Bu derin sessizliğin nedenini anlamak için el koydum deyiminin ne anlama geldiğini bilmek gerekir.” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 7).

Yukarıdaki örnekte “*tud*” fiili -ni ekini alarak mastar biçiminde kullanılmış ve çeviride de mastar biçimiyle “bilmek” olarak tercüme edilmiştir.

(2) “se meztámadni, se kirabolni, hisz nyilvánvalóvá vált...” (Krasznahorkai 1999).

“... ancak artık ne saldırmak ne de soymak istiyorlardı...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 4).

Yukarıdaki örnekte “*kirabol*” ve “*meztámad*” kelimeleri -ni ekini aldıktan sonra mastar hâline gelerek tercümede de görüleceği üzere Türkçedeki mastar eki -mAk ile çevrilerek “saldırmak” ve “soymak” şeklinde karşılanmıştır.

(3) “A Járási Ideggondozó emberei, monda Korim, sohasem magyarázták el neki azt, amiért elkezdett odajárni...” (Krasznahorkai 1999).

“Bölge Ruh ve Sinir Hastalıkları Dispanseri'nde Korin'e, neden oraya gitmesi gerektiğini hiç açıklamamışlar...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 11).

Yukarıdaki örnekte -ni ekini almış olan “*odajárni*” kelimesi çeviride de görüleceği üzere -mA ekiyle karşılanarak “gitme” olarak çevrilmiştir.

(4) “...vagyis hát, tette hozzá, egyszeriben világossá vált, hogy hiba volt úgy vélekedni, a helyes feltétele a helyes választás, mivel nem választanunk kell...” (Krasznahorkai 1999).

“...birdenbire anlamış ki, doğrunun koşulu doğru seçim yapmaktır, diye düşünmek yanlıştır...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 14).

Yukarıdaki örnekte “*véleked*” kelimesi -ni mastar ekini alarak çeviride de görüldüğü gibi Türkçedeki mastar eki -mAk ile karşılanarak “düşünmek” olarak çevrilmiştir.

(5) “...és ki marad és milyen rendben hátul, már nem volt helye a hencegésnek, egyszerűen nem is lehetett beszélni a dologról, annyira tökéletes volt együtt...” (Krasznahorkai 1999).

“...kimin arkada kaçınıcı sırada duracağı konuşmalarına lüzum kalmadan belliydi, olaydan bahsedip böbürlenmiyorlardı, birlikteyken her şey öylesine mükemmel işliyordu ki...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 15).

Yukarıdaki örnekte -ni ekini alan “*beszélni*” fiili çeviride de görüleceği üzere “konuşma” anlamına gelmekte ve -ni eki -mA ekiyle aynı işlevde kullanılmaktadır.

Türkçe

Macarcadaki –ni ekinin Türkçedeki karşılığı -mAk ve –mA ekleridir.

-mAk ekinin asıl işlevi eklendiği fiilin ismini belirtmektir ve işleklığı bütün fiillere getirilebilecek kadar fazladır: *aramak, bilmek, dinlenmek, düşünmek, titremek, yakışmak, yaşamak* gibi (Korkmaz 2014, 747).

Korkmaz'a göre -mAk ekinin sonundaki -k sesinin düşmesi sonucu meydana gelen -mA eki Osmanlı gramerlerinde hafif masdar olarak anılan bir ekti. Her ne kadar bu ek -mAk eki gibi hareket bildirmese de tıpkı -mAk ekinde olduğu gibi bütün fiillere eklenebilme özelliği bulunmaktadır. Ayrıca -mA ekinin -mAk ekine göre bazı geniş kullanımları bulunmaktadır. Bunlar, isim ve sıfat tamlaması kurabilme, isim çekimi, iyelik ve çokluk eklerini alabilme, yapım ekleriyle genişletilebilme gibi. Bu nedenle bu ekle oluşturulmuş isim-fiiller isimlere daha yakındır (Korkmaz 2014, 762).

4.27.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan İşlevleri

Macarca

Ekin yukarıda anlatılanlardan başka bir işlevi bulunmamaktadır.

Türkçe

4.27.b.i. -mAk Eki

-mAk ekini almış fiillerin –mA ekinden farkı aşağıdaki gibidir:

Birleşik fiil oluşturma: *akıl almak, ders vermek, doğru söylemek, derin düşünmek*, isim-fiil grubu da meydana getirme: “Çocuk yetiştirmek kolay bir şey değildir”, cümlede yüklem olarak da kullanılabilme, belirtisiz isim tamlaması da meydana getirebilme, bütün isim çekim eklerini alabilme, edat grupları meydana getirebilme, yapım eki alabilme: *bilmeklik, görmeklik, tanımaklık*, kalıplaşıp bağımsız yeni isimler türetme: *ekmek, ırmak, yemek* gibi farklı işlevleri bulunmaktadır. Ayrıca demek isim-fiili kalıplaşmış bir biçimde bağlaç olarak da kullanılabilir (Korkmaz 2014, 747-761).

4.27.b.ii. -mA Eki

1. -mA isim-fiili eğer yalnız bir biçimdeyse soyut bir kavramı karşılamada kullanılmaktadır (Korkmaz 2014, 762).
2. Bu isim-fiil isim ya da sıfatlarla birleşme sonucu kılış isimleri meydana getirir: *ateş yakma, bel bağlama, hoş görme, yardım toplama* gibi.
3. -mA ekiye oluşturulmuş isim-fiiller isimleşmeye daha yatkındır ve bu nedenle Türkçeleşme hareketi sırasında bu ekten ziyadesiyle faydalanılmıştır: *artıma* “müzayede”, *araştırma* “tetebbu”, arıtma “tasfiye” gibi (Korkmaz 2014, 763).

4.27.c. Kullanım Özellikleri

Macarca

4.27.c.i. Sonu sz ve v-s ile Biten Tek Heceli Fiillerden Sonra

Bu ek sonu sz veya v-s sesleriyle biten fiillere getirildiğinde bu sesler düşer ve ek -nni biçiminde eklenir: *tesz: te+nni* “yapmak”, *hisz: hi+nni* “inanmak”, *iszik: i+nni* “içmek”, *eszik: e+nni* “yemek” gibi (Katalin vd. 2003).

4.27.c.ii. Uzun Ünlü+t Sesi İle Biten Fiillerden Sonra

-ni eki eğer uzun ünlü+t sesleri ile bitiyorsa -Ani biçiminde eklenir: *vét+eni* “suç işlemek”, *mút+eni* “ameliyat etmek”, *füt+eni* “ısıtmak”, *lát+ni* “görmek” gibi (Katalin vd. 2003).

4.27.c.iii. İki Ünsüzle Biten Fiillerden Sonra

Ek iki ünsüzle biten fiillerden sonra geldiğinde -Ani biçiminde eklenir: *roml+ani*, *ugr+ani*, *öml+eni* gibi (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede eklerin eklendikleri ismin ünlüsünün kalın veya ince olmasına göre kalın ve ince ünlülü eklenmesi dışında farklı bir kullanım özelliği bulunmamaktadır.

4.28. Macarca – t, Vtt: Türkçe -mXş, -DXk

4.28.a. İşlevleri

4.28.a.i. Sıfat-Fiil İşlevi

Macarca

Ek geçmiş zaman sıfat-fiil eki özelliği taşımaktadır: *bezár+t* “kapalı/kapanmış”, *bekeretez+ett* “çerçeveli/çerçevelenmiş” gibi (Katalin vd. 2003).

(1) “...nagyjából azon a ponton különben, ahol az fejének az elvesztéséről kezdet beszélni...” (Krasznahorkai 1999).

“... -hani o kafasını kaybetmekten bahsetmeye başladıında..” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 4).

Yukarıda “başlamak” anlamındaki “*kezd*” fiili –Vtt ekini alarak geçmiş zaman sıfat-fiili oluşturmuş ve çeviride de “*kezdet*” kelimesi “başladı” olarak çevrilmiş böylece Türkçedeki geçmiş zaman sıfat-fiil eki olan –DXk ekiyle karşılanmıştır. Aslında bu cümledeki tam işlevi yardımcı fiil olarak kullanılmadığıdır.

(2) “...hogy eképpen végül egy magasabb nézet elveszett tekintetében a tágasságnak egy halott szimmetriája jöjjön létre...” (Krasznahorkai 1999).

“...bunun sonucunda daha yüce bir düzenin kaybolmuş enginliğinin ölü simetrisi doğmuştu...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 10).

Yukarıdaki örnekte -Vtt ekiyle oluşturulmuş olan “*elveszett*” kelimesi çeviride de görüleceği üzere “kaybolmuş” anlamında bir sıfat-fiil olarak, -Vtt eki de Türkçedeki -mXş sıfat-fiil ekine karşılık olarak kullanılmıştır.

(3) “...és ök az első jelre lerohantak a töltés mellé az előkészített fedezékbe...” (Krasznahorkai 1999).

“...önceden hazırladıkları sipere koşmuşlar...” Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 25).

Yukarıdaki örnekte “hazırlamak” anlamındaki “*előkészít*” fiili –Vtt ekini alarak “önceden hazırlanmış” ya da çeviride de görüldüğü üzere “hazırladıkları” anlamına gelen “*előkészített*” sıfat-fiilini oluşturarak Türkçedeki -DXk ya da -mXş sıfat-fiillerine karşılık olarak kullanılmıştır.

Türkçe

Ek Türkçedeki -mXş ve –DXk sıfat-fiil ekinin karşılığıdır.

Bu ek hem sıfat hem de isim olarak kullanılmaktadır. *bildik adam, tanıdık müşteri* gibi örneklerden görüleceği gibi sıfat biçiminde bir kullanıma sahiptir (Korkmaz 2014, 785).

Bu ekle meydana getirilmiş olan sıfat-fiiller hem yalın hem isim tamlaması biçimiyle hem de iyelik eklerini alarak isim olarak kullanılabilir. Bu şekilde isimleşen sıfat-fiiller bu yönleriyle isim-fiillere karşılık gelmektedir denilebilir (Korkmaz 2014, 788).

Tıpkı -DXk eki gibi bir diğer geçmiş zaman sıfat-fiil eki olan -mXş da sıfat, geçici ve kalıcı isim ve ayrıca zarf gibi işlevlerle kullanılabilir. Ayrıca -mXş eki çekimli fiillere eklenen öğrenilen geçmiş zaman -mXş eki gibi yalnızca öğrenilen geçmiş zaman işlevi değil hem öğrenilen hem bilinen geçmiş zaman işlevi taşımaktadır. Bu ek hem geçişli hem geçişsiz fiillere getirilebilir. Bu ekle sıfat görevi gören sözcükler türetilmesi yaygın bir kullanıştır (Korkmaz 2014, 795).

4.28.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan Özellikler

Macarca

Eklerin yukarıdakiler dışında başka bir özelliği bulunmamaktadır.

Türkçe

4.28.b.i. -DXk Eki

-DXk ekiyle oluşturulmuş sıfat-fiiller *beri, bu yana, gibi, göre, için, ile, halde, kadar, nispette, sonra* gibi edatlarla birleşerek zarf-fiil işlevinde de kullanılabilir. -DXk eki kalıplaşarak kalıcı isimler de türeterek fiilden isim türeten yapım eki işleviyle de kullanılabilir. *bildik* “daha önceden bilinen”, *tanıdık* “önceden tanınan”, *sidik* “idrar” gibi (Korkmaz 2014, 794).

4.28.b.ii. -mXş Eki

-mXş ekiyle oluşturulan sıfat-fiiller isnat grupları da meydana getirebilir. Bu isnat gruplarında sıfat olan kelime isimden sonra gelmektedir:

“Kaza geçiren delikanlının babası, ziyaretçileri ile ciğeri yanmış bir insan olarak konuşuyordu.”

Ayrıca -mXş eki geçici isimler de oluşturabilir. Cümlede farklı öğelerde kullanılabilen -mXş sıfat-fiil ekli geçici isimler iyelik, çokluk ve diğer birkaç isim çekim ekini alabilir. Ayrıca bu geçici isimler “ile” edatıyla birleşip edat grupları meydana getirebilir (Korkmaz 2014, 799).

-mXş ekiyle oluşturulan geçici isimler kalıcı isimlere de dönüşebilir: *geçmiş, okumuş* gibi (Korkmaz 2014, 800).

-mXş ekiyle oluşan sıfat-fiiller ayrıca +cAsInA isimden isim türetme ekini alarak zarf da türetebilmektedir.

Ayrıca -mXş ekiyle oluşturulan bazı sıfat-fiiller kalıplaşarak kalıcı isimler de meydana getirebilmektedir: *ermiş* “evliya”, *geçmiş* “mazi”, *tanınmış* “ünlü” gibi. Bu kalıplaşma yoluyla oluşan kalıcı isimler özel isim olarak da kullanılabilir: *Durmuş*, *Satılmış*, *Toktamış* gibi (Korkmaz 2014, 806).

4.29. Macarca . -AndÓ: Türkçe -AcAk

4.29.a. İşlevleri

4.29.a.i. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Eki

Macarca

Bu ek nesne türeten bir biçimde ve anlam bakımından edilgenlik taşıyan bir ektir:

megoldandó feladat “çözülecek görev” bu örnekte gelecek zaman sıfat-fiili türetmede kullanılmıştır ama bu sıfat tamlamasının kastedtiği şey “görev çözülmeli” anlamıdır ve burada da pasif manası bulunmaktadır. Aynı şekilde *az átadandó ajándék* “teslim edilecek hediye” örneğinde de ek gelecek zaman sıfat-fiili türetmede kullanılmıştır. Aynı zamanda bu sıfat tamlaması *hediye teslim edilmeli* anlamını da taşıdığı için içerisinde pasif bir anlam taşımaktadır (Katain vd. 2003).

(1) “hogy az ő szemében és Genova szemében a portugál király az eljövendő idő, az új szellem, a Nuova Europa...” (Krasznahorkai 1999).

“...onun nazannda ve Cenova'nın nazarında Portekiz kralı, gelecek zaman, yeni ruh, Nuova Europa imiş...” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 183).

Yukarıdaki örnekte “gelmek” anlamındaki “*eljön*” kelimesinden -AndÓ ekiyle oluşturulan “*eljövendő*” kelimesi “gelecek” anlamı taşımaktadır ve Türkçedeki -AcAk sıfat-fiil ekiyle aynı işlevde kullanılmıştır.

Türkçe

Türkçede bu ekin karşılığı -AcAk sıfat-fiil ekidir.

Geçici sıfat ya da geçici hareket isimleri türeten -AcAk birleşik bir ektir (Korkmaz 2014, 828).

4.29.b. Kullanım Özellikleri

Macarca

4.29.b.i. -hAt Ekinden Sonra Kullanılmama

Bu e -hAt ekinin arkasından gelemmez: *megoldhatandó*, *megkereshetendő* gibi kullanımlar bulunmamaktadır (Katalin vd. 2003).

Türkçe

Türkçede ekin böyle bir kullanım özelliği bulunmamaktadır.

4.30. Macarca –vA: Türkçe -ArAk, -Xp

4.30.a. İşlevleri

4.30.a.i. Zarf-Fiil İşlevi

Macarca

Bu ekin işlevi zarf-fiil türetmektir: *újságot olvasva utazom* “gazete okuyarak yolculuk ediyorum” gibi.

(1) “Egy krajcár a fapálcikára nyársalt három szilva, három fél füge, három prünella, három fél dió, mindmegannyi folyós cukorba mártva.” (Ferenc 1907, 3).

“...üç kuru erik, üç yarım incir, üç şeftali, üç yarım cevizin fiyatı da --hem de şıraya banılmış olması şartıyla...” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 4).

Yukarıdaki örnekte “banmak” anlamına gelen “*márt*” kelimesi -vA ekini alarak “*mártva*” kelimesini oluşturmuş ve bu kelime her ne kadar çeviride “banılmış” manasına gelse de aslında “banarak” anlamındadır ve Türkçedeki -ArAk zarf-fiil ekiyle aynı işleve karşılık gelmektedir.

(2) “...és azért, amiért jötték, félkörben, guggolva, mozdulatlanul, mert közben lassan rájuk esteledett, mert az alkonyat ipari csöndjében leereszkdő sötét elnémította öket...” (Krasznahorkai 1999).

“... yarım daire halinde, çömelmiş, kıpırtısız şekilde; arada akşam olmuştu, günbatımının soğuk sessizliğinde yavaş yavaş inen karanlık suskunlaştırmıştı onları, o hareketsizlik ve sessizlik..” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 5).

Yukarıdaki örnekte -vA ekini alarak oluşturulan “*guggolva*” kelimesi çeviride “çömelmiş” manasında kullanılmış olsa da “çömelerek” anlamını taşır ve ek Türkçedeki -ArAk zarf-fiil ekine karşılık gelir.

Türkçe

Bu ek Türkçedeki -ArAk ya da -(y)Xp zarf-fiil eklerine karşılık gelmektedir.

Türkiye Türkçesinde sıkça kullanılan ve yalnızca Oğuz grubu Türk lehçelerinde bulunan bir ek olan -(y)ArAk eki Eski Anadolu Türkçesinde birkaç örneği bulunurken Osmanlı Türkçesinde asıl gelişimini gerçekleştirmiştir. Bu ekin nasıl meydana geldiği konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Birinci görüş; istek eki -A ve karşılaştırma eki +rAk eklerinin birleşmesi sonucu meydana gelmiştir. İkinci bir görüşe göre; zarf-fiil eki -(y)U ile karşılaşma eki +rAk eklerinin birleşerek oluşturduğu bir ektir (Korkmaz 2014, 849). Korkmaz'ın görüşüne göre ise; geniş zaman ekleri -Ur ve -Ar ile güçlendirme eki +ok eklerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir (Korkmaz a. 1995, 131).

-(y)Xp eki önüne geldiği asıl fiilden hemen önce meydana gelmiş olan eylemi anlatmaktadır (Korkmaz 2014, 853).

-(y)Xp eki ile oluşturulan zarf-fiiller asıl fiille aynı zamanda yapılmış olan hareketi belirtir ve -(y)ArAk ekiyle aynı işlevi taşımaktadır (Korkmaz 2014, 854).

Asıl fiilin belirttiği hareketin sürekli ya da peşpeşe olduğunu belirtebilmek amacıyla bu eki almış olan zarf-fiillerin tekrarı söz konusudur. Bu da ya aynı zarf-fiilin ya da eş veya zıt anlamlı zarf-fiilin tekrarıyla yapılmaktadır:

“Tramvay halkı dönüp dönüp onlara bakıyordu.”

“Bekçi girip çıkıp etrafı gözden geçiriyordu.” (Korkmaz 2014, 855).

4.30.b. Her İki Dilde Ortak Olmayan Özellikler

Macarca

Ekin Macarcada yukarıda anlatılanlar dışında bir özelliği bulunmamaktadır.

Türkçe

4.30.b.i. -ArAk Eki

-(y)ArAk ekiyle oluşturulan zarf-fiiller cümlede -(y)Xp zarf-fiil ekiyle birlikte de kullanılabilir:

“Babaları arabaya atlayıp çarşıya inerek, çocukların ihtiyacı olan şeyleri alıp getirdi.” (Korkmaz 2014, 851).

-(y)ArAk eki anlam kayması sonucu edat veya zarf hâline gelmiştir:

“Beytepe’ye bakarak burası daha yakın geldi bana.” (Korkmaz 2014, 853).

4.30.b.ii. -(y)Xp Eki

Ekin yukarıda anlatılanlardan dışında başka bir işlevi bulunmamaktadır.

4.31. Macarca -hAtÓ:

4.31.a. İşlevleri

4.31.a.i. Birleşik Fiil Türetme İşlevi

Macarca

Bu ek “-ebilir” anlamında birleşik fiiller türeten bir ektir.

(1) “Alig hallható, gyöngé hangon mondta neki.” (Ferenc 1907, 132).

“Güç duyulur bir sesle...” (Ferenc çev. Selimoğlu 2000, 128-129).

Burada -hAtÓ eki çeviride de görüleceği üzere “güç duyulur” biçiminde çevrilmiş olsa da asıl anlamı “güç duyulabilen” şeklimdedir.

(2) “s láthatóan magában egész másképp értelmezte a dolgot, mint ahogy azok voltak...” (Krasznahorkai 1999).

“...ama görmediği için bilmiyordu ve olanları kendi açısından, kuşkusuz olduğundan başka türlü anlamlandırdı.” (Krasznahorkai çev. Benderli 2014, 9).

Ek bu örnekte “görmediği” biçiminde çevirmeye yaramışsa da asıl kattığı anlam “görülebilir” olmalıdır.

(3) “rögzített és a bármely pontján ellenőrizhető útvonal” (Krasznahorkai 1999).

“sabit ve her noktası daima denetlenebilecek güzergâh”

Bu örnekte ise “denetlenebilecek” ya da “denetlenebilen” manalarında çevrilmeye yaramıştır.

Türkçe:

Bu ekin Türkçede yapım eki olarak bir karşılığı bulunmamakla birlikte “-ebilir” manasına gelmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ

Tarihin pek çok döneminde Macarlarla Türkler arasında yakın ilişkiler ortaya çıkmış hatta bu durum Macarlarla Türkler akraba mıdır sorusunu gündeme getirmiştir. Fakat Türkçe ile Macarcanın birbirine olan yakınlığı sık sık dile getirilse

bile bu benzerlikler, Macarcaya yerleşmiş Türkçe kökenli ödünç kelimelerin listelenerek verilmesinden öteye gitmemektedir. İki dil arasındaki yakınlığın kelime düzeyinde mi kaldığı, yoksa ek kopyalamalarının da mevcut olup olmadığı hususunda yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bunun için öncelikle eklerin işlevsel olarak gözden geçirilmesi ve karşılaştırılması gerekmektedir. Bu karşılaştırmalar yapılırken tesbit edilen ortak özelliklerden ve ses benzerliklerinden yola çıkılarak, iki dil arasında ödünçleme eklerinin bulunup bulunmadığı hususu açığa çıkarılabilir.

Bu çalışmada Türkçe ve Macarca yapım ekleri işlevsel yönden karşılaştırılmış, ses denkliklerine bakılarak ortak yapım eklerinin bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda isimden isim türetme ekleri olan Macarca +sÁg eki ile Türkçe +lXk eki işlevsel yönden birbirleriyle karşılaştırılarak benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuş ancak yapılan araştırma sonucunda fonetik bir ortaklığa ulaşılamamıştır.

Macarca +kA/+(V)cskA ekleri, Türkçedeki küçültme ekleri CXk, +CAk, +cXğAz, +cAğIz ekleriyle işlevsel olarak karşılaştırıldığında birebir aynı oldukları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ekler arasında bazı fonetik benzerlik de göze çarpmaktadır ki yapılacak tarihsel bir inceleme ile bu eklerin Türkçeden Macarcaya geçtiği ancak o zaman ortaya konulabilir.

Macarca +(V)s isimden isim türetme ekinin de farklı yönlerden Türkçedeki +CX, +lX, +sX ve +CA ekleriyle işlevsel yönden ortaklık arz ettiği görülmüş ancak yapısal bir ortaklığa rastlanılmamıştır.

Macarcadaki +(A)tIAn, +tAlAn yoksunluk eklerinin de Türkçedeki +sXz ekiyle birebir aynı işlevi karşıladığı görülmektedir. Macarcadaki +i eki ise farklı yönlerden,

yerine göre Türkçedeki +sAl ya da +ki aitlik ekiyle ortak işleve sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Macarcadaki +An eki de yine farklı yönlerden Türkçedeki +CA, +CAk ve +IA ekleriyle işlevsel ortaklıklar taşımaktadır. Macarca +Ul eki de birçok yönden, Türkçe +CA ekiyle işlevleri bakımından ortaktır. Macarca +itás eki de tıpkı +sÁg eki gibi, Türkçedeki +lXk ekinin birçok yönden karşılığıdır. Macarca -Ás eki farklı işlevleriyle, Türkçedeki -mAk, -mA, Xş, -X ve -(X)m eklerine karşılık gelmektedir. Aynı şekilde Macarca -Ó fiilden isim türetme eki, Türkçe -(y)An, -mAn, -(X)r, -XcX, -Xç, -gAç ve -GX ekleriyle farklı yönleriyle ortak işlevler taşımaktadır. Macarca -mAny eki de işlevsel yönden Türkçe -X ekine karşılık gelmektedir. Macarca - Ós eki de yine farklı işlevleriyle Türkçe -An ve -GXn eklerini karşılamaktadır. Macarca isimden fiil türetme ekleri +(V)z- és +(V)l- de işlevleri açısından Türkçe +IA- ekiyle ortaklık arz eder. Yine +kVdik-, +(V)skVdik- ekleri de işlevleri bakımından Türkçe +lAn- ekinin karşılığıdır. Aynı şekilde +ít ekinin de +IA-, +lAt- ve +lAş- ekleriyle ortak işlevli olduğu tesbit edilebilmektedir. Türkçe +IA- ve +lAn- eklerinin Macarcadaki bir diğer karşılığının +ál- eki olduğu görülebiliyor. Macarca +(V)g- eki de işlevi bakımından, Türkçe +(X)r- ekine karşılık gelmektedir. Macarca +Vdik- eki de Türkçe +Ar-, +lAş- ve +lAn- ekleriyle ortak bir işleve sahiptir. Macarca -(t)At- ekinin, Türkçedeki -DXr-, -(X)r-, -Ar-, -t- ekleriyle işlevlerinin ortak olduğu görülebilmektedir. Bu ekin ettirgenlik işlevinin bulunması, yapısal olarak Türkçedeki -t- ettirgenlik ekiyle bağlantılı olup olmayacağı sorusunu akla getirmektedir. İlerleyen çalışmalarda bu konu üzerinde ayrıca durulabilir demektir. Macarca -ni eki ise tıpkı Türkçe -mA ve -mAk eki gibi mastar görevi üstlenmektedir. -AndÓ eki de -AcAk sıfat-fiil ekiyle ortak bir işleve sahiptir. Macarca -vA ekinin Türkçe karşılıkları ise -ArAk, -Xp sıfat-fiil ekleri olmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, Macarcadaki 21 yapım ekinin, Türkçedeki farklı eklerle ortak işlevlere sahip olduğu tesbit edilebilmiştir. Bu eklerden ikisinin ise hem işlev hem de ses bakımından birbirine benzer ya da aynı olması, bu eklerin her iki dilde de ortak olup olamayacağı sorununu hatıra getirmiş ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için bir öncül olma rolü üstlenmiştir.

KAYNAKÇA

Acun, Veysel. 1999. "Anadolu Ağızlarında İsimden İsim Yapım Ekleri." Y1 Tezi, Niğde Üniversitesi.

Adalı, Oya. 2004. *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

- Banguoğlu, Tahsin. 1941. *Dil Bahisleri I*. İstanbul: Vakit Matbaası.
- Banguoğlu, Tahsin. 2011. *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, Nesrin. 2000. "Orta Türkçede Fiilimsiler." Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Bilgegil, M. Kaya. 1984. *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Bozkurt, Fuat. 2004. *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ceylan, Emine. 1997. *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cin, Ali. 2004. "Türkçede +sIz/ +sUz Eki Üzerine", *TDAY- Belleten* 1: 19-44.
- Çapraz, Çağatay. 2014. "Altayik Kökenden Fin-Ugorluğa Macaristan'da Farklı Dilbilimsel Yaklaşımlar." *Tehlikedeki Diller Dergisi*: 253-265.
- Çayan, Gökhan. 2013. "Atatürk'ün Macar Dostluğu." *Hukuk Gündemi Atatürk Özel Sayısı*: 122-125.
- Çolak, Melek. 2000. "Atatürk Döneminde Kültürel, Siyası ve Ekonomik Bakımdan Türk Macar İlişkileri (1919-1938)." *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi* 1 (2): 61-72.
- Delice, Hacı İbrahim. 2009. "[-t- +tIr-] Yapısındaki Fiillerde -t- İle -tIr Eklerinin Bulunuğu ve -t-nin İlave Ses Olarak Kullanımı." *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları* 4: 159-165.
- Demircan, Ömer. 2003. *Türk Dilinde Çatı*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Demircan, Ömer. 2005. *Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Birleşmeleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Dizdaroğlu, Hikmet. 1962. *Türkçede Sözcük Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Doğan, İsmail. 2007. “Macar Ulusal Kimliğinin Oluşumunda Türk Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 47 (2): 1-12.

Eckmann, Janos. 2003. *Çağatayca El Kitabı*. Çeviren Günay Karaağaç. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ediskun, Haydar. 1996. “-el, -il, -sel Ekleri Üzerine.” *Türk Dili*: 179: 1012-1019.

Ediskun, Haydar. 2005. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Emre, Ahmet Cevat. 1933. *Türkçede Kelime Teşkilî*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Eraslan, Kemal. 1999. “Türkçede İsim-Fiiller.”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 119-125.

Ergin, Muharrem. 2003. *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Tanıtım.

F. Eckhart. 2010. *Macaristan Tarihi*. Çeviren İbrahim Kafesoğlu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ferenc, Molnár. 1907. *A Pál utcai fiúk* Erişim Tarihi 12.06.2019.
<https://www.amozgaselet.eu/pic/olvas/palutcaifiuk.pdf>

Ferenc, Molnár. 2000. *Pal Sokağı Çocukları*. Çeviren Zeyyat Selimoğlu. Erişim Tarihi 12.06.2019.
http://www.kkoworld.com/kitablar/ferens_molnar_pal_kuchesinin_oghlanlari-tr.pdf

Géza, Bárezi vd. 1987. *A Magyar Nyelv Története*. Budapeşte: Tankönyvkiadó.

Gülensoy, Tuncer. 2000. *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gülsevin, Gürer. 2000. "Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller." *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5: 122-143.

Gülsevin, Gürer. 2007. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gökdayı, Hürriyet, Turgay Sebzecioğlu. 2006. "Geçiş Aşamasında Olan +cA Ekinin Türü." *Türk Dili* 649: 61-72.

Hacıeminoğlu, Necmettin. 2003. *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Hatiboğlu, Vecihe 1974. *Türkçenin Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karaağaç, Günay. 2012. *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Katalin, É. Kiss, Siptár Péter, Kiefer Ferenc. 2003. *Új magyar nyelvtan* Digitális Tanykönyvtár. Erişim Tarihi 12.06.2019.
https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_uj_magyar_nyelvtan/ch02s03.html

Korkmaz, Zeynep. 1959. "Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ekle Yapılan İsim Teşkilleri" *DTCF Dergisi* 17 (3-4): 275-358.

Korkmaz, Zeynep a. 1995. "Türkçede -arak/ -erek Zarf-Fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine." *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* içinde, C. 1, 128-132. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep b. 1995. "Türkçede -l Eki (-al/-el, -ıl/-il, -ul/-ül; -sal/-sel) I." *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* içinde , C. 1, 133-138. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep. 1999. "Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşler." *Türk Dili Araştırmalar Yıllığı Belleten* 1996: 159-165.

Korkmaz, Zeynep. 2012. "Türk Macar İlişkilerinde Türklük Bilimi (Türkoloji)'nin Yeri." *Türk Dili* 2 (722): 152-156.

Korkmaz, Zeynep. 2014. *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

König, Güray. 1983. "Türkçede Çatı." *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (Özel Sayı): 111-126.

Köstüklü, Nuri. "Türk Tarih Ders Kitaplarında Macaristan ve Macar Halkının Temsili." Erişim Tarihi 21.05.2019. timad.com.tr/.../2-turk-tarih-ders-kitaplarinda-macaristan-ve-macar-halkinin-temsili.pdf

Krasznahorkai, László. 1999. *Háború és Háború. Digitális Irodalmi Akadémia (Dijital Edebiyat Akademi)*. Erişim Tarihi 12.06.2019. http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/KRASZNAHORKAI/krasznahorkai00001_kv.html

Krasznahorkai, László. 2014. *Savaş ve Savaş*. Çeviren Gün Benderli. İstanbul: Can Yayınları.

Mansuroğlu Mecdud. 1960. "Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı Üzerinde Notlar", *TDED* 10: 5-24.

Öner, Mustafa. 1998. *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öz, Ayşe. 2014. "Macarca Ve Türkçede Yardımcı Sözcük "Segédszó" Kavramının Örneklerle Karşılaştırılması.", YI Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi.

Özkan, Mustafa. 2000. *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Öztürk, Rıdvan. 1999. “Yapım Eklerinin Nitelikleri, Sınırları, İşlevleri ve Sorunları”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 318-324.

Pekel, Ali Galip. 1943. *Türkçe Kelime Üreme Yolları*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Sander, Mithat Sadullah. 1961. *Türkçe Dilbilgisi Dersleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Sarı, Mehmet. 2011. *Türk Dili Ders Kitabı*. Ankara: Okutman Yayıncılık.

Sarıççek, Mümtaz. 1990. “Anadolu Ağzlarında İsim Yapım Ekleri.” Y1 Tezi, T. C. Fırat Üniversitesi.

Sevortyan, E. V. 2015 “Azerbaycan Türkçesinde İsim Yapım Ekleri, B. Sıfatlar, -ki.” Çeviren Mehman Musayev- Cemile Kınacı. *Dil Araştırmaları* 16: 287-293.

Takács, Bálint Zoltán. 2015. “IX. Yüzyılda Hazarlar, Peçenekler ve Macarlar”, *Yeni Türkiye* 66: 317-327.

Teker, Duran Ahmet vd. 2009. *Türk Dili El Kitabı*. ed. Mustafa Durmuş. Ankara: Grafiker Yayınları.

Tuna, Osman Nedim. 1986. “Türkçede Transitive-Causative 'Geçişli- Ettirgen' Fiiller ve Bunlarla İlgili Morfoloji ve Öğretim Meselelerinin Çözümü.” *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 24: 381-428.

Yılmaz, Emine. 1998. “Kumanların Kökeni” (Çeviri), Bir, Türk Dünyası İncelemeleri 9-10, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağanı, İstanbul: 133-142.

Yılmaz, Emine. 2015. “Altayistik Bağlamında Macarca-Türkçe Dil İlişkileri”, *Bilig* 74: 287-308.

Zülfikar, Hamza. 1980. *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Zülfikar, Hamza. 1999. “Yapım ve Çekim Eklerinin Tahlili, Sınırları, İşlevleri ve Sorunları.” *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 325-329.

